

บทที่ 4

การส่งออกและการแก้ไขปัญหา : วิธีการหรือรูปแบบการแก้ไขและความคิดต่อปัญหา

1. เกษตรกรนาข้าว

จากการทำนาที่ทุ่งนาที่ชุมชนนี้ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและทางกายภาพหลายประการ ในารเปลี่ยนแปลงนี้เองได้เกิดผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบต่อบุคคลและระดับชุมชนอย่างทั่วถึงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบในเชิงลบอันไม่เป็นที่ปรารถนา ไม่ได้คาดหวังไว้ หรือไม่ได้คาดคิดไว้ จึงทำให้สร้างความเสียหายและความเดือดร้อนต่อเกษตรกรนาข้าวซึ่งเป็นคนกลุ่มดั้งเดิมที่มีจำนวนมากที่สุดของชุมชนนี้ ทำให้มีกระบวนการในการแก้ปัญหาหลายลักษณะ ทั้ง การเคลื่อนไหวหรือมีการแสดงออกอย่างเปิดเผยในลักษณะที่เป็นส่วนบุคคลและการกระทำในลักษณะกลุ่ม ทั้งการแสดงความคิดเห็นคัดค้านปัญหา จากการศึกษาในพื้นที่ทำให้สามารถจำแนกออกเป็นหมวดหมู่ดังนี้

1.1 รูปแบบการส่งออกต่อปัญหา

1.1.1 การแจ้งความต่อ กำนัน ตำรวจ เพื่อให้มีการจับกุมนักธุรกิจนาที่ทุ่งที่เปิดน้ำเค็มออกสู่นาข้าว หลังจากที่ธุรกิจนาที่ทุ่งเติบโตอย่างมาก การขยายพื้นที่การเลี้ยงกุ้งมีเพิ่มจำนวนสูงขึ้นทั้งจากสมาชิกของชุมชนและบุคคลที่มาจากต่างถิ่นโดยที่ต่างก็เร่งก้างการผลิตและเพิ่มปริมาณการผลิต โดยมุ่งหวังผลกำไรเพียงประการเดียว จึงนำไปสู่การทะเลาะถึงขั้นตอนและวิธีการเลี้ยงที่สำคัญ ๆ มีความพยายามลดบางขั้นตอนของกระบวนการผลิตลงไปเพื่อเป็นการลดต้นทุนลงด้วย โดยเฉพาะไม่มีการจัดสร้างบ่อน้ำเสียและทางระบายน้ำเสียสำหรับระบายน้ำเสียออกทิ้งทะเลที่ตมมีการระบายออกทุก ๆ วันหรือไม่มีการจัดสร้างแหล่งรองรับ เช่น คูหรือบ่อน้ำเสียให้เพียงพอและน้ำเสียจากการปล่อยทิ้งเมื่อจับกุ้งขาย ทำให้เจ้าของบ่อปล่อยน้ำเสียทิ้งตามความสะดวก หรือจงใจลักลอบปล่อยน้ำเสียลงสู่นาข้าว คูน้ำและแหล่งน้ำสาธารณะต่าง ๆ กันมาก ในที่สุดก็บ่าลินเข้าไปสู่นาข้าวและแปลงพืชผักทำให้สร้างความเสียหายให้แก่ข้าวและพืชผักอย่างหนัก

จากปรากฏการณ์ดังนี้เองทำให้เกษตรกรนาข้าวได้เคลื่อนไหวเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และต้องมีการจับกุมให้ได้หน้าต่อตาหรือทันทีทันใดในขณะที่เจ้าของบ่อกึ่งกำลังเปิดบ่อปล่อยน้ำ หึ่ง ด้วยการแจ้งความต่อผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน และ/หรือ ตำรวจที่ สกอ. หัวโหร เพื่อดำเนินการจับกุมเจ้าของบ่อกึ่งที่เปิดน้ำเสียหึ่ง โดยเฉพาะเมื่อเวลาเปิดน้ำเค็มออกหึ่งในช่วงเปิดบ่อเพื่อจับกุม ชาวบ้านมักจะสืบหาข่าวว่าบ่อกึ่งใดจะเปิดบ่อขายกึ่งก็จะมีเกษตรกรนาข้าวในบริเวณใกล้เคียงรวมกลุ่มแล้ว "แบ่งงานกันทำ" เพื่อแจ้งความต่อผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน และ/หรือ ตำรวจ โดยที่บางคนจะนำกำลังพรรคพวกเข้าจับกุมในขณะที่นักธุรกิจนากึ่งกำลังเปิดน้ำหึ่งได้ในทันทีทันใด คอยให้กำนันและตำรวจจะมาที่เกิดเหตุการณ์ สำหรับการแบ่งงานกันทำนั้นมีขั้นตอนสำคัญเป็นต้นว่า

- บางคนเดินทางไปแจ้งความต่อกำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน ในห้องที่เกิดเหตุเพื่อ
- ดื้อข้อเท็จจริง
- บางคนก็เดินทางไป สกอ. หัวโหร เพื่อแจ้งความให้ตำรวจมาที่เกิด
- เหตุด้วย
- เฝ้ายู่ที่เกิดเหตุ หรือที่เจ้าของบ่อกึ่งปล่อยน้ำเสียลงสู่นาข้าว
- ถ่ายรูปในขณะที่เปิดน้ำหึ่งไว้เป็นหลักฐานเพื่อป้องกันการปฏิเสธจาก
- เจ้าของนากึ่ง¹

ยายเรื่อง ซึ่งเป็นผู้นำชาวบ้านมีประสบการณ์การจับกุมเจ้าของนากึ่งหลายครั้ง ได้เล่าให้ฟังในการจัดกลุ่มปลัดอำเภอกิ่งหวโหรที่เป็นเจ้าของบ่อกึ่งรายหนึ่งว่า

"...พอพวกเรารู้ว่ามันจะ (เจ้าของบ่อกึ่งที่เป็นปลัดอำเภอกิ่งหวโหร) เปิดบ่อ พวกเราเตรียมการไว้ เมื่อมันลงมือเปิดพวกเราก็งมือจัดแจงไปจับกันได้คาหนังคาเขา พวกที่ไปหากำนันแดงก็ไปกัน พวกที่ไปหานาย (ตำรวจ) ที่หัวโหรมากัน 2 คน มาสมทบอีกที่หนึ่ง แล้วทำแผนที่ที่เกิดเหตุแล้วนายก็พามันไปที่โรงพัก"²

¹ขั้นตอนสุดท้ายนี้จากการสัมภาษณ์ นายสม เมื่อ 4 กรกฎาคม 2535.

²จากการสัมภาษณ์นางเรื่อง เมื่อ 4 กรกฎาคม 2535.

จากการทำงานของ เกษตรกรนาข้าว เพื่อจับกุมการปล่อยน้ำเสีย ที่มีการทำกันเป็นกลุ่มหรือเป็นทีมนี้เองทำให้การจับกุมได้ผลเสมอ ส่งผลให้เจ้าของบ่อกึ่งที่ปล่อยน้ำต้องเสียค่าปรับและชดใช้ค่าเสียหาย จนมีการมองหรือมีการคิดของนักธุรกิจนาข้าวว่า การกระทำของเกษตรกรนาข้าวดังกล่าว เป็นการ"วางแผน" หรือ "กลั่นแกล้ง" เพื่อหวังจะเอาเงินจากนักธุรกิจนาข้าวมากกว่า เป็นการกระทำที่เกิดจากความเดือดร้อนหรืออึดอัดขัดสนจริง ๆ นายสะหมะได้เล่าถึง เหตุการณ์เมื่อถูกจับกุมว่า

"ในตอนกลางคืนพวกนาข้าวมาลักขุดคูน้ำเสียของกลุ่มให้เป็นช่องน้ำ เพื่อให้น้ำเสียจากคูไหลลงไปสู่นาข้าว เพื่อจะสร้างหลักฐานมัดตัวทำเรื่องให้สมเหตุสมผล พอรุ่งเช้าก็เปิดบ่อกึ่ง โดยที่ไม่ได้ดูอะไรก็เปิดน้ำจากบ่อลงคูน้ำเสีย.. น้ำเสียก็ไหลไปตามช่องที่ถูกลักขุดให้เป็นช่อง..จึงเข้าแผนเขา..."³

หรือมีการที่นำสนธิใจกล่าวคือ ในช่วงที่กำลังจะมีการเปิดบ่อกึ่ง พ.ศ. 2533 ชาวบ้านจะร่วมตัวกันเป็นทีม เพื่อดำเนินการจับกุมหวังที่จะได้ค่าชดใช้จากนักธุรกิจนาข้าว ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่นิยมกระทำกันมาก มีกรณีหนึ่งที่มีผู้เสียหายคนหนึ่งจับกุมเสร็จแล้ว กำลังอยู่ในระยะเวลาของการประนีประนอมเพื่อต่อรองราคาที่จะชดใช้ระหว่างผู้จับกุมกับนักธุรกิจบ่อกึ่งที่ถูกกล่าวหา แต่ก็มีเกษตรกรนาข้าวหรือชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งไปแจ้งความต่อตำรวจมาแล้วให้ตำรวจมาเป็นคนกลางในการเจรจาเรียกเงินแทนกลุ่มที่จับกุมครั้งแรก ซึ่งเรื่องนี้ นายพล ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 ในฐานะเจ้าหน้าที่ในการจับกุมและคนกลางในการทำการต่อรองเล่าให้ฟังว่า "เมื่อมีการจับกุมบ่อกึ่งนายหมีะ เสร็จแล้ว ชาวบ้านที่มาแจ้งความ จับกลุ่มแรกก็ได้ดำเนินการเจรจา โดยตนเองได้เป็นคนกลาง เพราะเป็นผู้ใหญ่บ้านทำการพูดคุยตกลงกันบนทะเลประมาณ 3-4 วัน เขาจัดหาเงินและกำลังจะจ่ายเงินให้อยู่แล้ว แต่ก็มีชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งนำเอาเรื่องนี้ไปแจ้งความตำรวจที่โรงพัก จนนายหมีะต้องนำเอาเงินส่วนนั้นไปจ่ายให้กับคนกลุ่มหนึ่งนำตำรวจมาจับกุม"⁴ ซึ่งเป็น การแสดงให้เห็นว่าในอีกประเด็นหนึ่งว่า เจตนาของเกษตรกรนาข้าวนั้นกระทำเพื่อผลประโยชน์

³จากการสัมภาษณ์นายสะหมะ นิยมเดชา เมื่อ 29 กรกฎาคม 2535.

⁴จากการสัมภาษณ์นายพล เมื่อ 29 มิถุนายน 2535.

มากกว่าเป็นการดิ้นรน เพราะความเดือดร้อนเป็นเป้าหมายหลัก และตัวเกษตรกรนาข้าวเองมองเรื่องการปรับเป็นเหมือนผลประโยชน์ที่ต้องรับต้องแจกจ่ายเอามาเป็นของตนให้ได้แม้จะไปขัดกับเกษตรกรนาข้าวด้วยกันเอง

อย่างไรก็ตาม มีประเด็นสำคัญที่ชาวบ้านไม่มั่นใจในการจับกุมของตนว่าจะได้รับการช่วยเหลือจากตำรวจหรือไม่ก็คือ "หลังจากมีการจับกุมแล้ว ตำรวจนำเจ้าของบ่อกึ่งที่ถูกจับกุมไปที่หัวโหลแล้วถูกปล่อยตัวให้กลับออกมาในขณะนั้น"⁵ เป็นลักษณะเช่นนี้ทุกราย โดยที่หลังจากขั้นตอนนี้หลายวันก็จะมีการเรียกเกษตรกรนาข้าวและนักธุรกิจนากึ่งไปตกลงเพื่อเปรียบเทียบปรับและชดใช้ค่าเสียหายให้แก่เจ้าทุกข์ แต่ก็ไม่ได้เงินค่าชดใช้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย เพราะต้องแบ่งปันกันหลายๆ ส่วน ทั้งเกษตรกรนาข้าวที่เข้าร่วมกลุ่มหรือขบวนการจับกุม ซึ่งแบ่งกันตามสภาพความเสียหาย ตลอดจนต้อง "จ่ายเป็นค่าบริการ" แก่เจ้าหน้าที่ตำรวจด้วย ดังกรณีของยายเรื่อง กล่าวถึงการจับกุมเจ้าของบ่อกึ่งที่เป็นปลัดอำเภอหัวโหลว่า "เขาเสียให้ 5,000 บาท ให้นำมาปันกัน 7 ครว (ครอบครัวหรือ 7 คนที่ช่วยกันจับ) ยายได้ 2,000 บาท ปันให้กำนัน 300 ตำรวจขอกินน้ำแข็ง 200 บาท"⁶ ซึ่งบ่งบอกถึงการแบ่งปันส่วนจำนวนเงินที่ได้เพียงจำนวนเล็กน้อยเทียบกันไม่ได้กับความเสียหาย แล้วยังถูกแบ่งไปแก่เกษตรกรที่เข้าร่วมขบวนการด้วย โดยเฉพาะการแบ่งให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อตอบแทนที่อำนวยความสะดวกและช่วยดำเนินการให้ ที่เกษตรกรเรียกว่า "ค่าน้ำร้อนน้ำชาหรือให้ค้ำกินน้ำแข็ง" สำหรับการจับกุมแล้วมีการเปรียบเทียบปรับชดใช้ค่าเสียหายให้แก่เกษตรกรนาข้าวนี้มีหลายรายด้วยกัน จากการศึกษาในพื้นที่ทราบว่านักธุรกิจนากึ่งที่ถูกจับกุมมีดังนี้ (นามสมมุติ)

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵ เป็นคำกล่าวที่เกษตรกรนาข้าวได้กล่าวเป็นเช่นนี้เสมอ ๆ.

⁶ จากการสัมภาษณ์นางเรื่อง เฟ็งอ้าง.

1. นายหมะ ถูกจับและปรับโดยผู้ใหญบ้าน 20,000 บาท⁷
2. นายแนบ นายฤกษ์ ถูกปรับไม่ทราบ จำนวนเงิน โดยกำหนดเป็นผู้เปรียบเทียบเอง⁸
3. นายสุวรรณ ถูกจับ 2 ครั้ง โดยแจ้งความต่อตำรวจและมีการถ่ายรูปไว้เป็นหลักฐาน⁹
4. ปลัดนพ ถูกจับโดยตำรวจและถูกปรับที่สภ. 9000 บาท มีนางเรื่อง ร่วมกับเกษตรกรนาข้าวประมาณ 20 คน โดยนำเงินค่าปรับไปแบ่งเฉลี่ยกัน¹⁰
5. ปลัดชัย (อ.หัวไทร) ถูกจับและถูกปรับที่สถานีตำรวจ 5,000 บาท โดยมีนางเรื่อง กับพวกเป็นผู้เสียหายแจ้งความและนำจับกุม¹¹

อย่างไรก็ดี การแจ้งความต่อตำรวจเพื่อให้มีการจับกุมเจ้าของบ่อกึ่งแล้วให้ชดใช้เงินค่าปรับได้เพียงชั่วคราวในช่วงแรกๆ ที่มีการทำนา กึ่งและเปิดน้ำเสียลงสู่หน้าข้าวก็มากเท่า นั้น แต่หลังจากนั้นการแจ้งความตำรวจให้จับกุมเพื่อให้มีการใช้วิธีการเปรียบเทียบปรับด้วยการชดใช้ได้รับการปฏิเสธไม่จ่ายเงินค่าปรับจากเจ้าของนา กึ่ง แต่หลักการดำเนินคดีให้เกษตรกรนาข้าวฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายที่ศาล แทนการชำระเงินค่าปรับที่สถานีตำรวจจจรอ่าเภอหรือบ้านกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ดังเช่นที่เคยปฏิบัติกันมา วิธีการที่นักธุรกิจนา กึ่งไม่ยอมจ่ายเงิน แต่แจ้งให้เกษตรกรนาข้าวและตำรวจส่งเรื่องไปฟ้องศาล มีผลสำเร็จตามความคาดหมายของนักธุรกิจนา กึ่ง เพราะชาวบ้านมีความกลัวหรือไม่ถนัดกับการฟ้องศาล เนื่องจากเห็นผลช้าและต้องใช้เวลา นาน มีขั้นตอนยุ่งยากมากมายและต้องใช้เงินทองในการเดินทางไปศาลจำนวนมาก ซึ่งเกษตรกรนาข้าว ไม่มีเงินที่จะใช้เป็นทุน จึงเป็นวิธีหรือรูปแบบที่ชาวบ้านมักไม่ได้ปฏิบัติและไม่ได้ได้รับความนิยมาจากชาวบ้าน ในที่สุดเมื่อการจับกุมไม่ได้เงินค่าปรับจึงเป็นวิธีการที่ถูกเลิกไปเอง ส่วนปัญหาหน้าเสียหรือน้ำเค็มนักธุรกิจนา กึ่งยังคงปล่อยลงไปในนาข้าวอยู่ต่อไป แต่นักธุรกิจนา กึ่งได้ ทำท้ายให้ฟ้องเอาค่าปรับจากศาล

7 จากการสัมภาษณ์นายสะหมะ นิยมเดชา อ่างแล้ว.

8 จากการสัมภาษณ์นายอำพล เพชรแก้วเพชร เมื่อ 29 มิถุนายน 2535.

9 จากการสัมภาษณ์นายสมบุรณ์ ทองบอง เพิ่งอ่าง.

10 จากการสัมภาษณ์นางเอี่ยม เรื่องศิษฐ์ เมื่อ 9 กรกฎาคม 2535.

11 จากการสัมภาษณ์นางเอี่ยม เรื่องศิษฐ์ อ่างแล้ว.

1.1.2 การฟ้องร้องทางแพ่งต่อศาลจังหวัดปากพนัง รูปแบบหรือวิธีการแก้ปัญหานี้เกิดขึ้นในชุมชนเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ซึ่งมีโจทก์ 3 คน คือ นายจันทร์ นายเนียร และ กำนันรัก โดยมีจำเลยเป็นนักธุรกิจจากภาคใต้อุบัติมาทำนาที่ทุ่งด้วย การเช่าบ่อกึ่งเช่าของมะ จำนวน 10 ไร่ โดยนายจันทร์ เล่าให้ฟังความเป็นมาก่อนฟ้องศาลว่า

"..ก่อนเป็นความ (ฟ้องร้อง) จำเลยมาขอเช่านาที่อยู่ติดกับบ่อกึ่งที่เขาเช่าไว้แล้ว เพื่อใช้ทำบ่อกึ่งให้เป็นแปลงเดียวกัน แต่ไม่ให้เช่าเขาจึงทำบ่อกึ่งเฉพาะที่เช่ามาจากมะโหมมเท่านั้น หลังจากเห็นน้ำเค็มซึมเข้าสู่นาข้าว.. ครั้งแรกน้ำเค็มเข้านาแต่ก็ไม่พุดอะไร แต่พอเปิดบ่อกึ่งเขาตั้งใจเปิดลงทั้ง(นาข้าว) ข้าวเสียหายหมด เลยไปพุดกับเขาให้เสียค่าให้ เขารับปากว่าจะใช้ให้ แต่เขาบอกว่าขาดทุน จะใช้ให้หลังจากเปิดครั้งที่ 2 ก็ไม่ว่าอะไร พอเปิดบ่อกึ่งครั้งที่ 2 ยังไม่ใช้ให้ก็ยังไม่ว่าอะไรอีก เปิดบ่อกึ่งครั้งที่สามไปหลวงตามอีกทีแต่เขาบอกว่าไม่ชดใช้ให้ ถ้าจะเอาเงินให้ไปฟ้องเอาจากศาล...ในที่สุดด้วยความเจ็บใจมากที่ชกกันมาตลอด ทั้งมะโหมมก็เป็นใจเข้าข้างเจ้าของบ่อกึ่งไม่รักษาคำพูด และเพราะความเดือดร้อนจึงจัดจึงสั่งฟ้องร้องต่อศาลเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2534 ใช้เวลาในชั้นศาลจนถึงเดือนมิถุนายน 2535 จึงเสร็จสิ้น จำเลยยอมชดใช้ค่าเสียหาย ค่าทนายโจทก์จำเลย ค่าปรับและค่าธรรมเนียมศาลรวมทั้งสิ้น 24,000 บาท โดยทำสัญญายินยอมขอมัดมือหน้าศาลว่ายังไม่มียังไม่มีเงิน แต่จะจ่ายเมื่อเปิดบ่อกึ่งครั้งนี้แล้วจะชำระให้"¹²

อย่างไรก็ตามจากรูปแบบ หรือวิธีการนี้แม้จะมีจริงในชุมชนและเป็นกระบวนการที่ดีที่สุดในการเรียกร้องให้มีการชดใช้ค่าเสียหาย แต่เกษตรกรนาข้าวมักจะไม่ค่อยยอมรับการปฏิบัติเพื่อการแก้ปัญหา โดยมีเหตุผล 3 ประการคือ ประการแรก ต้องใช้เงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายมาก เช่น ค่าใช้จ่ายค่าธรรมเนียมศาลค่าทนายและค่าใช้จ่ายต่างๆ เช่น ค่าอาหาร ค่าโดยสารทั้งของนายความที่มาดูพื้นที่จริงและของพยาน ค่ารับรองต่างๆ สำหรับพยานในระหว่างเดินทางไปศาลจังหวัดปากพนัง ซึ่งต้องเดินทางไปประมาณเดือนละ 1 ครั้ง ประการที่สอง การฟ้องร้อง

¹²จากการสัมภาษณ์นายณรงค์ ขุนทองจันทร์ เมื่อ 20 กรกฎาคม 2535.

ศาลใช้เวลานานหลายเดือนหรืออาจจะ เป็นปีกว่าศาลจะพิพากษาเสร็จประการที่สาม ผลตอบ
 แทนจากการพิพากษาให้ชดใช้ค่าเสียหายมีจำนวนน้อยไม่คุ้มกับเงินและเวลาที่ใช้ดำเนินการ
 โดยเฉพาะ เมื่อเปรียบเทียบกับค่าชดใช้จากการให้ตำรวจปรับที่เคยได้รับในชุมชนนี้ เกษตรกร
 นาข้าวมักจะคอยดูตัวอย่างผลคำตอบแทนจากรายอื่นที่ฟ้องร้องศาลแล้วหรือว่าศาลทำการประนี
 ประนอมให้บ่อคุ้มจ่ายแก่เกษตรกรนาข้าวในจำนวนคุ้มหรือไม่ จึงเป็นจุดอ่อนประการสำคัญของ
 เกษตรกรนาข้าวที่ทำให้ให้นักธุรกิจนาคุ้มหันมาใช้เป็นวิธีการตอบสนองต่อการเรียกร้องจากปัญ
 หาน้ำเสีย ฉะนั้นในช่วงหลังๆ เมื่อเกิดกรณีน้ำเสียที่เกษตรกรนาข้าวต้องเอาเรื่องไป
 แจ้งความตำรวจก็จะหลีกเลี่ยงไม่ยอมจ่ายเงิน แต่ขอสู้คดีในชั้นศาล เพราะเป็นผลดีกับนักช
 ธุรกิจนาคุ้มมากกว่า ถึงแม้พอจะรู้ว่า อยู่ว่าต้องแพ้คดีถูกพิพากษาให้จ่ายเงินก็ตาม จนมีการกล่าวกันว่า

"..เมื่อนาข้าวไปจับบ่อคุ้ม...มันก็ทำหยาให้ไปฟ้องร้องศาลแล้วเราจะ
 เอาเงินที่ไหนไปสู้... ต้องใช้เงินมากและเวลานาน แล้วเอาใครไป
 ลงทุน(ขาดเงิน) แรงอิฐ (ไม่มีกำลังจะไปดำเนินคดี) มายโหรไปสู้กับ
 มัน มีอยู่มั้งเก็บไว้ให้ลูกกันดีกว่า things ที่มันมัดอยู่แล้ว ถึงจะฟ้องร้อง
 ศาลก็ชนะอยู่แล้ว เพราะมันมัด"¹³

วิธีการหรือรูปแบบนี้เป็นการปรับทำที่ในการต่อสู้หรือตอบโต้ต่อกระบวนการแก้ปัญหา
 ของเกษตรกรนาข้าวได้มีนวลและเป็นผลออกที่ทำให้เกษตรกรนาข้าวหมดทางเลือกใดๆ ที่มี
 โอกาสที่จะได้รับเงินค่าชดใช้จากนักธุรกิจนาคุ้ม ด้วยเหตุผล 3 ประการข้างต้น ฉะนั้น
 คำกล่าวของบุคคลต่างๆ หรือท้วงสนทนาในชุมชนนี้ที่ผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลในลักษณะที่ว่า "พวก
 นาคุ้มทำหยาอยู่ตลอดเวลาถ้าอยากได้เงินก็ให้ไปฟ้องร้องศาลจะไม่จ่ายเงินค่าปรับที่โรงพัก
 แล้ว" การฟ้องร้องจึงมีปัจจัยอื่นอีก ๆ อยู่เบื้องหลังการฟ้องร้องด้วย หาได้เกิดจากความต้อง
 การแก้ปัญหาหน้าเสียที่ให้นาข้าว พืชผัก ผลไม้และที่ดินเสียหายเป็นเหตุผลเพียงประการเดียวไม่
 แต่มีการนำเอาเรื่องที่เป็นนามธรรม เป็นต้นว่า เรื่องหน้าตา คักดีศรี และการทำหยาและ
 ความเจ็บใจมาด้วยวข้อง ซึ่งเป็นผลพวงมาจากการทำหยา และความไม่พอใจระหว่างโจทย์
 บางคนกับผู้ให้เข้าบ่อคุ้มที่มีมาแต่เดิมแล้ว นายเนียร โจทย์คนหนึ่งกล่าวต่อเรื่องนี้ว่า

¹³ จากการสัมภาษณ์นายจันทร์ เมื่อ 15 กรกฎาคม 2535.

"ที่สี่ห้องศาลเพราะเกลียดและเจ็บใจนายมะ (ผู้ให้เช่า) เพราะว่าแกไม่ได้ทำนาทุ่งเลย แต่ใช้นาข้าวขุดบ่อทุ่งเป็นบ่อๆ ให้คนอื่นมาเช่า โดยขุดเต็มพื้นที่เลย โดยคนน้ำเสียอยู่ริมแดนติดกับที่ดินคนอื่น น้ำเสียก็ทะลักเข้าสู่ข้าวเพื่อนได้ง่ายมาก มะโห้รบก็ถือหาง เข้าข้าง ทั้งๆที่รู้ว่า ชาวบ้านเดือดร้อนจริงๆ แต่ก็ยังเข้าข้าง ทั้งๆที่เป็นคนหาดีใหญ่ เพราะแกหวังแต่ค่าเช่าอย่างเดียว ใครอ๊ตตายแกไม่เกี่ยว"¹⁴

หรือกำนันรัก โจทย์อีกคนหนึ่งกล่าวว่า

"กำนันก็ไม่มีลูก ไม่ได้เดือดร้อนเท่าไร ได้เท่าไรก็ไม่เอาให้ลูกบ้านที่ไปฟ้อง แต่ที่ทำเพราะมันทำให้ฟ้อง..ไม่ใช่คนในท้องถิ่นแล้วจะมาทำหาย..นายมะถือท้าย แล้วเราจะปกครองใคร"¹⁵

ทั้งที่ผู้ฟ้องเองก็ยังสะท้อนถึงความรู้สึกเห็นใจที่ต้องมีการฟ้องร้องผู้มาเช่าบ่อทุ่ง ในขณะที่เขาก็ขาดทุนว่า

"น่าสงสารเพราะเห็นว่าทำนาทุ่งก็ไม่ได้อะไร แต่บ่าราคาแพงเมื่อขณะที่ฟ้องร้องถึงศาลปากพ่องมะโห้รบยังมาย้ำมาขู่อีกว่าให้เลิกให้ถอนฟ้องเสีย ว่าถึงฟ้องก็ไม่ได้ผล แพ้เจ้าของบ่อทุ่งแน่ๆ เพราะพวกนายทำบ่อทุ่งทั้งนั้น เขามีเงินไม่ให้แพ้ออก"¹⁶

นับว่าเป็นการแสดงออกถึงเงื่อนไขของศักดิ์ศรี และความรู้สึกต่อบุคคลภายในท้องถิ่นด้วยกันเองที่เป็นต้นเหตุในการดำเนินคดี เพราะพยายามปกป้องโดยที่ไม่พยายามรักษามลประโยชน์ของตนเองและชุมชน

¹⁴ จากการสัมภาษณ์นายเนียร (ไม่ทราบนามสกุล) เมื่อ 4 กรกฎาคม 2535.

¹⁵ จากการสัมภาษณ์นายรัก เมื่อ 30 มิถุนายน 2535.

¹⁶ จากการสัมภาษณ์นายรัก อ่างแล้ว.

1.1.3 การประชุมเกษตรกรกรรณาข้าวในชุมชน เป็นการรวมตัวเพื่อประชุมของเกษตรกรกรรณาข้าวที่เดือดร้อนจริง โดยมีได้มีการแบ่งของบุคคลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐแต่อย่างใด การประชุมในลักษณะนี้เกิดจากชาวบ้านที่มีความสัมพันธ์กับนักพัฒนาจากองค์กรพัฒนาเอกชนและนักพัฒนาหรือนักการเมืองที่อยู่ภายนอกชุมชน นำเอาเรื่องราวของความเดือดร้อนที่เกิดจากการเลี้ยงกุ้งสร้างความเสียหายให้กับการทำนาและไร่นาสวนผสม มาพูดคุยและนำทางเลือกทางแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยมีการประชุมกับเกษตรกรกรรณาข้าวตำบลอื่น ๆ นักการเมือง นักพัฒนาชนเอก อาจารย์จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ได้มารวมระดมความคิดเห็น สำหรับสถานที่ที่ใช้ประชุมครั้งแรกคือ ศาลาการเปรียญวัดเกาะสวรรค์ 1 ครั้ง เกษตรกรกรรณาข้าวมาประชุมกันมาก นอกจากนี้ได้ใช้สถานที่บ้านนายสม ใช้สำหรับการประชุมย่อยเฉพาะแกนนำของกลุ่มนี้หลายครั้ง

สมาชิกที่เข้าร่วมส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำชาวบ้านที่มีความคิดเห็นคัดค้านการพัฒนาที่ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนจากนโยบายการพัฒนาหรือกิจกรรมการพัฒนาของรัฐ บางคนเป็นผู้นำทางความคิดในการพัฒนาอาชีพของชุมชน และโดยส่วนรวมแล้วเป็นเกษตรกรกรรณาข้าวที่ได้รับผลกระทบจากการทำนากุ้ง ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในชุมชนและบางคนก็เป็นนักกิจกรรมนักพัฒนาที่มาจากภายนอกชุมชนหรือบางก็เป็นนักการเมืองนักวิชาการ เป็นต้น เช่น นายนิคม นักพัฒนาเอกชนจากโครงการสไลด์ สงขลา, นายเอียด นักพัฒนาและผู้นำทางความคิดในหมู่บ้าน, นางรณดี อดีตข้าราชการครูและอดีตผู้รับสมัครสส. อาจารย์มีชัย อดีตข้าราชการครูและอดีตผู้สมัคร สส. และอาจารย์จากคณะทรัพยากรธรณี มอ.หาดใหญ่ มารวมกันประชุม โดยมีทั้งชาวบ้านที่เกาะสวรรค์และบางตำบลจากอำเภอปากพนัง และผู้นำชาวบ้านจากตำบลหน้าเมือง ที่มีนางพิน เป็นแกนนำ¹⁷ โดยมีมีการปรึกษาหาทางแก้ปัญหา การเคลื่อนไหวต่อสู้ ทั้งในการเตรียมข้อมูล เอกสาร รูปแบบโครงการที่แก้ปัญหา และแนวทางการนำเสนอข้อมูลและการอภิปรายในการประชุมร่วมกับระดับต่าง ๆ ตามความเหมาะสม

ส่วนการประชุมที่เนินหนองนกสวย มีเจ้าหน้าที่ของรัฐมารวมด้วย ทั้งปลัดอำเภอ เกษตรกรตำบลพัฒนากร ร่วมกับชาวบ้านเพื่อหามาตรการในการแก้ปัญหา ได้มีมติให้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน คือ "พื้นที่ฝั่งตะวันออกคลองหัวไทรให้เป็นพื้นที่น้ำเค็มไว้เลี้ยงกุ้ง และพื้นที่ฝั่ง

¹⁷จากการสัมภาษณ์นายสม เพ็งอ้อง.

ตะวันตกคลองหัวไทร กำหนดเป็นพื้นที่สำหรับไร่นาสวนผสม”¹⁸ แต่เรื่องนี้เงียบไปไม่มี
ผลใด ๆ ในการดำเนินการที่จริงจัง

อย่างไรก็ตาม ผู้นำชาวบ้านซึ่งดำเนินการในเรื่องนี้ หาได้เป็นที่พอใจของชาวบ้าน
ทุกคนไม่ โดยเฉพาะต่อผู้นำทางท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นอย่างนั้น ผู้ใหญ่บ้านตลอดจนนักธุรกิจนาถัก
และรวมถึงนายอำเภอด้วยเพราะมองถึงว่าเป็นการเคลื่อนไหวที่สร้างความวุ่นวายให้เกิดขึ้น
หรือกลัวจะถูกเพ่งมองจากทางราชการการว่าเป็นพื้นที่ที่ต่อต้านรัฐ โดยที่เกษตรกรนาข้าวได้
ประสบกับพฤติกรรมแปลกๆ ที่ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรมีความหวาดกลัว (ดูเรื่อง "ความเกรงกลัว
ต่อกลไกรัฐ หน้า.120)

1.1.4 การร้องทุกข์ หรือ "ร้องเรียน เป็นรูปแบบที่ เกษตรกรนาข้าวที่ได้
ได้รับความเดือดร้อนจากน้ำเค็มจากนาถักได้จัดทำขึ้นมากที่สุด โดยมีเป้าหมายและความหวังที่จะ
พึ่งพา "หน่วยงานราชการ" ในฐานกลไกรัฐ "เพื่อแก้ปัญหาและบำบัดความทุกข์" "การร้อง
ทุกข์" หรือ "ร้องเรียน" ด้วยเอกสาร จดหมายถึงหน่วยงานราชการ ในระดับต่างๆ ทั้ง
ระดับอำเภอ จังหวัดและหน่วยงานราชการส่วนกลาง และการร้องทุกข์ที่สำคัญอีกรูปแบบหนึ่ง
คือ การที่ตัวแทนเกษตรกรนาข้าวเดินทางไปร้องทุกข์ด้วยตนเองต่อหน่วยงานราชการส่วนกลาง
ซึ่งทั้งสองลักษณะดังกล่าวนี้เป็นดำเนินการที่ไม่ได้มีการจัดระบบ กระบวนการเพื่อร้องทุกข์
ให้มีประสิทธิภาพ ไม่มีเป้าหมายที่หวังผลในการกระทำที่ชัดเจน หรือกิจกรรมการร้องทุกข์มักจะ
แสดงออกดังกล่าวนั้น มีเพียงเอกสารที่ได้จัดทำขึ้นที่มีทั้ง เจ้าของบ่อถักที่เปิดน้ำเค็ม จำนวนบ่อ
และ เกษตรกรนาข้าว และด้านพื้นที่ที่ได้รับความเสียหายหรือ "มีบัญชีรายชื่อเกษตรกรที่ได้รับ
ความเสียหาย" หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "บัญชีหางว่าว" มารองรับเท่านั้น หรืออาจจะบรรยาย
สภาพความทุกข์ยากลำบาก ที่เกษตรกรนาข้าวกำลังได้รับ หรือบ้างก็ขอให้ทางราชการช่วย
เหลือทิ้งในระยะสั้น ระยะยาวด้วย ผู้วิจัยจะได้นำเสนอให้เห็นข้อเท็จจริงของการเคลื่อนไหว
หรือกิจกรรมการร้องทุกข์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นจากชุมชนนี้และบางกรณีอาจจะร่วมกับเกษตรกรใน
ชุมชนอื่นหรือบางกรณีจะนำเสนอปัญหาที่ครอบคลุมพื้นที่ของชุมชนนี้ด้วยจากการสัมภาษณ์ และ
หลักฐานจากเอกสารการร้องทุกข์และ เอกสารต่างๆของทางราชการที่เกี่ยวข้องโดยจำแนกตาม
หน่วยงานที่รับร้องทุกข์ดังนี้

¹⁸ จากการสัมภาษณ์นายพล เพ็งอ้าง.

1.1.4.1 การร้องทุกข์ต่ออำเภอ เป็นการแสดงออกที่เกิดจากความเดือดร้อนและ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ในระดับอำเภอแก้ปัญหาความเดือดร้อนในฐานะที่เป็นหน่วยงานของรัฐระดับพื้นที่โดยตรงโดยที่มีจำนวน 1 ครั้ง คือ การร้องทุกข์ด้วยบัญชีทางว่าจากผู้ที่ลงชื่อว่า "ราษฎรผู้ทุกข์ยาก"¹⁹ ซึ่งเป็นราษฎรหมู่ที่ 3 ตำบลเกาะสวรรค์ ต่อนายอำเภอหัวไทร เมื่อวันที่ (ไม่ได้ระบุ) มกราคม 2535 ที่ได้ส่งบัญชีรายชื่อเกษตรกรที่ได้รับความเดือดร้อนจำนวน 74 คน ซึ่งมีการลงรายชื่อครบทุกราย ในจำนวนนี้มีเกษตรกรชาวนาในชุมชนนี้ได้รวมลงลายชื่อร่วมแรงร้องทุกข์ครั้งนี้ด้วย 25 ราย โดยที่การอ้างว่าได้รับความเดือดร้อนจากน้ำเค็มจากการทำนาเกลือเข้าสู่หน้าข้าวจนไม่สามารถทำนาข้าวได้และให้ทางราชการช่วยเหลือ 2 แนวทาง คือ

ระยะสั้น

- ขอให้ทางราชการจัดการช่วยเหลือเครื่องบริโภคเป็นการด่วน
- ขอให้ทางราชการจัดที่เก็บน้ำใช้ให้เพียงพอกับราษฎรในท้องถิ่น

ระยะยาว

- ขอให้ทางราชการจัดหาถนนให้เข้าออกได้ทุกฤดูกาล เพราะถนนที่มีอยู่นี้ ถ้าฝนตกจะเข้าออกไม่ได้
- ขอให้ทางราชการจัดการทำคลองส่งน้ำเค็มให้ราษฎรผู้ยากจนได้ทำนาเลี้ยงกุ้งได้ และ เก็บภาษีตามจำนวนไร่ของเนื้อที่นาเกลือ

1.1.4.2 การร้องทุกข์ต่อจังหวัด เป็นการร้องทุกข์ของนายอำเภอ ตำบลเกาะสวรรค์ อำเภอหัวไทร ต่อผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2533 ที่มีบัญชีรายละเอียดต่างๆ แนบมาหลายรายการเป็นต้นว่า บัญชีรายชื่อเกษตรกรชาวนาถูกน้ำเค็มจากตำบลหน้าเมือง และตำบลเกาะสวรรค์ จำนวน 174 ราย มีทั้งที่เป็นบัญชีทางว่าที่มีการลงลายมือชื่อเกษตรกรที่เดือดร้อนและบัญชีที่มีรายชื่อเพียงประการเดียว ซึ่งบางรายก็ระบุจำนวนที่ดินที่เสียหายมาด้วย และที่สำคัญคือมีการนำเอารายชื่อที่เจ้าของบ่อเลี้ยงกุ้งสร้างความเดือดร้อนแก่นาข้าวมาด้วย ซึ่งต่างก็เป็น "ข้าราชการ" หึ่งสิ้น ประกอบด้วยข้าราชการครู 13 ราย

¹⁹จากสำเนาหนังสือร้องทุกข์ของราษฎรผู้ทุกข์ยาก หมู่ที่ 3 ตำบลเกาะสวรรค์ อำเภอหัวไทร (วันที่ (ไม่ได้ระบุ) มกราคม 2535)

ปลัดอำเภอและเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง 2 ราย ผู้ใหญ่บ้าน 3 ราย ซึ่งให้อ้างเหตุผลที่น่าสนใจว่า "...เพราะความมั่งง่ายของผู้เลี้ยงกุ้ง โดยการปล่อยน้ำเสียลงในนาข้าวทำให้ได้รับความเสียหาย ถึงจะมีครุระบายน้ำเสีย มีประตูน้ำลงสู่ทะเลแต่ใช้การอะไรไม่ได้เลย เจ้าของบ่อทำขึ้นเพื่อหลอกตาเจ้าหน้าที่เท่านั้น เมื่อมีการร้องเรียนขึ้นมาทางเจ้าหน้าที่ทำทนายให้พวกข้าพเจ้าไปฟ้องร้องเอาเอง..."²⁰

อย่างไรก็ดี ในการร้องทุกข์ครั้งนี้ไม่ได้เรียกร้องให้ทางราชการช่วยเหลือแต่ประการใดเพียงแต่มี "การกล่าวโทษต่อเจ้าของบ่อกุ้งที่เป็นข้าราชการ" ที่ทำให้เกิดปัญหาขึ้นพร้อมทั้งเป็นห่วงถึงสถานการณ์ความเสียหาย หรือปัญหาความเดือดร้อนว่าจะมีผลทำให้เกิดเหตุการณ์ที่ไม่เป็นที่พึงประสงค์ขึ้นเช่น ความศรัทธาต่อเจ้าหน้าที่ราชการ และการชุมนุมประท้วงที่มีความหมายในลักษณะชู้ว่า...ถ้าปล่อยกันเห็นที่ตองไม่มีข้าวกิน เพราะน้ำเค็มบุกรุกและจะกลายเป็นปัญหาเยื่อเยื้อเกิดปัญหาแทรกซ้อนและขยายวงกว้าง...อย่าให้เกิดการชุมนุมประท้วงสร้างความวุ่นวายเลย เพราะไม่เคยมีการชุมนุมของกลุ่มชาวนา²¹

1.1.4.3 การร้องทุกข์ต่อหน่วยงานราชการหรือกลไกรัฐส่วนกลาง

1. การมี "ตัวแทนเกษตรกรนาข้าวเดินทางไปร้องทุกข์ด้วยตนเอง" และยื่นหนังสือร้องทุกข์ต่อ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2534 เป็นการเคลื่อนไหวของเกษตรกรนาข้าวในชุมชนนี้และใกล้เคียงด้วยการเรียไรเงินเพื่อไปใช้จ่ายในการดำเนินการร้องทุกข์ที่กรุงเทพฯแต่งตั้งตัวแทนเกษตรกรนาข้าว โดยการสนับสนุนและ เป็นการปฏิบัติตามแนวความคิดของอดีตผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คือนางรณมภ์ และนายเจริญ มีชัย²² ที่ต้องการให้มีตัวแทนไปร้องทุกข์ต่อนายอาเนันท์ ปัญญารชุน นายกรัฐมนตรีที่ทำเนียบรัฐบาล และสอดคล้องกับความประสงค์ของเกษตรกรนาข้าว

²⁰สำเนาหนังสือร้องทุกข์ของนายอ้าง ต่อผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 24 มกราคม 2533.

²¹สำเนาหนังสือร้องทุกข์ของนายอ้าง อ้างแล้ว.

²²จากการสัมภาษณ์นายสมบุรณ์ อ้างแล้ว และจากการสัมภาษณ์นายเอียด เมื่อ 20 กรกฎาคม 2535.

ตามมติของที่ประชุมที่ได้กำหนดไว้ว่าจะร้องทุกข์ด้วยการให้ตัวแทนเข้าพบและยื่นหนังสือต่อนายกรัฐมนตรีที่ทำเนียบรัฐบาลโดยตรง แต่ไม่สามารถเข้าพบนายกรัฐมนตรีได้ จึงต้องเปลี่ยนไปร้องทุกข์ต่อนายอานันท์ อากาศิภรณ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรกรรมและสหกรณ์ เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2534 ด้วยเสนอข้อเรียกร้องจำนวน 9 ข้อคือ²³ (รายชื่อเฉพาะตำบลได้ใช้นามสกุล)

1) เร่งจัดหาน้ำดื่มน้ำใช้แก่เกษตรกรทำนาโดยรีบด่วน โดยเฉพาะเกษตรกรทำนาตำบลหน้าเมือง และตำบลเกาะสวรรค์ อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช เพราะขณะนี้ขาดแคลนอย่างรุนแรง จนกระทั่งต้องใช้น้ำเค็มอาบแล้ว ใช้ผ้าชุบน้ำจืดเช็ดตัว

2) จัดหาเงินสดชดเชยค่าเสียหายให้แก่เกษตรกรทำนาในตำบลหน้าเมืองและตำบลเกาะสวรรค์ จากการที่บ่อเลี้ยงกุ้งปล่อยน้ำเค็มลงในนาและไร่สวน ทำให้ต้นข้าวเปื่อยตาย พืชไร่และไม้ยืนต้นตายรวมทั้งค่าเสียหายอื่นๆ ที่เกษตรกรได้รับ เนื่องจากการกระทำของผู้เลี้ยงกุ้งกุลาตาเดียวรีบด่วนที่สุด ไม่ควรเกิน 15 วัน เพราะเกษตรกรได้กู้เงินมาซื้อข้าว อาหารและน้ำ ก่อมาแล้ว และต้องแบกภาระเรื่องดอกเบี้ยอยู่ด้วย

3) ให้ยกเว้นภาษีท้องถิ่นของเกษตรกรที่ได้รับ ความเสียหายจากการปล่อยน้ำเค็มของบ่อเลี้ยงกุ้งแก่เกษตรกรตำบลหน้าเมืองและตำบลเกาะสวรรค์ อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

4) ให้จัดส่งผู้เชี่ยวชาญและผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องลงไปสำรวจและหาทางปรับปรุงแก้ไขพื้นที่ที่เสียหายเพื่อให้สามารถทำการเพาะปลูกได้โดยเร่งด่วน

5) เร่งจัดเครื่องจักรกลเข้าไปช่วยปรับสภาพพื้นที่จากการทำนาให้เป็นไร่นาสวนผสมตามข้อตกลงที่จังหวัดนครศรีธรรมราชและรัฐบาลให้ สัญญาแก่ตัวแทนเกษตรกรกลุ่มแม่น้ำปากพอง เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2534 โดยรีบด่วน

6) ให้เร่งดำเนินการตามกฎหมายแก่ผู้ปล่อยน้ำเค็มลงในแหล่งน้ำสาธารณะและเร่งรัดให้มี การปรับปรุงให้มีกาจัดน้ำเสียที่ถูกต้อง รวมทั้งให้ลงโทษเจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ละเลยมิได้ดูแลแนะนำให้ผู้เลี้ยงกุ้งทำตามกฎหมายและมิได้คำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศไทยในอนาคต

²³ จากหนังสือใบแถลงข่าวที่ใช้เป็นเอกสารประกอบการร้องทุกข์.

7) ให้ดำเนินการตามกฎหมายแก่ผู้ทำลายป่าชายเลน ป่าพรุและผู้บุกรุกที่สาธารณะ เพื่อปล่อยน้ำเค็มและทำบ่อเลี้ยงกุ้ง รวมทั้งเจ้าหน้าที่และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

8) ให้จัดตั้งหน่วยงานเฉพาะรับผิดชอบโครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนังโดยตรง เช่นโครงการอีสานเขียว และให้รีบเร่งดำเนินการโดยเร็ว

9) ขอให้รีบเร่งดำเนินการโครงการตามพระราชดำริโดยให้คงเป้าหมายและวัตถุประสงค์เดิมคือ เพื่อบรรเทาอุทกภัยและเป็นแหล่งเก็บน้ำจืดเพื่อการเกษตรและเพื่อป้องกันน้ำเค็ม

สำหรับจำนวน บุคคลที่จะ เดินทางไปร้องทุกข์ที่กรุงเทพมหานครมีความต้องการเดินทางกันไปให้มากๆ แต่เกษตรกรนาข้าวยังมีความหวาดกลัวเจ้าหน้าที่ของรัฐจะกล่าวหาเป็นการประห้วงจึงต้องลดจำนวนตัวแทนลงให้เหลือน้อยที่สุด ซึ่งตัวแทนคนหนึ่งกล่าวว่า ถ้าไปมาก ๆ เดียว "กลัวจะถูกเพ็งเล็งหาว่าก่อความวุ่นวายเขาจะหาว่าไปประห้วงจึงไปมาก ๆ ไม่ได้" ประกอบกับไม่มีเงินงบประมาณสำหรับเป็นค่าใช้จ่าย จึงได้จัดตั้งตัวแทนเพื่อไปร้องทุกข์และยื่นเอกสารทุกข์ จำนวน 10 คน ประกอบด้วยนายสม นายเอียด นายยง นายโสภณ นายสุนทร นายปาน นายระพิน นางมะณี ตัวแทนเกษตรกร ต.เกาะสวรรค์ และนางพิน ตัวแทนเกษตรกรตำบลหน้าเมือง นอกจากนี้ยังมีคณะตัวแทน ซึ่งเป็นบุคคลจากภายนอกที่ได้ร่วมเดินทางไปด้วยแต่ไม่ได้ลงนามในหนังสือร้องทุกข์ แต่ได้ทำหน้าที่ในการประสานงานอำนวยความสะดวกและให้คำปรึกษาต่างๆ แก่คณะตัวแทน ประกอบด้วยนางอารมณี นายมีชัย นายนิคม (นักพัฒนาองค์กรเอกชนจากโครงการแลไต) และนายสมเกียรติ (บุตรชาย นายสม) โดยได้เดินทางไปกรุงเทพ เมื่อประมาณเดือนเมษายน 2534 ไปพักอาศัยหึ่งชั่วอยู่ที่บ้านของนางอารมณี 10 วัน

การเคลื่อนไหวดังกล่าวนี้ นับว่าเป็นรูปแบบและการคิดเพื่อกำหนดปฏิบัติที่ไม่ได้เกิดมาจากการเริ่มต้นและการมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่ของรัฐเลย ไม่ว่าจะ เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือเจ้าหน้าที่ราชการระดับปฏิบัติงานในพื้นที่ ฉะนั้นผลกระทบอันเกิดปฏิกิริยาความไม่พอใจจากหน้าทีของรัฐในระดับต่างๆ ที่เกิดจากการร้องทุกข์ครั้งนี้จึงมีอยู่ โดยเฉพาะจากนายอำเภอ กำนันและผู้ใหญ่บ้าน ที่ไม่เห็นด้วยกับวิธีการกระทำดังกล่าวนี้ นายสม ผู้นำและตัวแทนชาวบ้าน ได้กล่าวถึงภาพพจน์ของตนเองและพรรคพวกว่า "ผู้ใหญ่บ้านและกำนัน โดยเฉพาะนายอำเภอ

โกรธมากหาว่าทำข้ามหน้าข้ามตา...ก้าวก่ายหน้าที”²⁴ และเมื่อมีโอกาสที่เข้าร่วมประชุมหรือเสนอความคิดจะถูกยับยั้งในลักษณะต่างๆ จนไม่ได้มีโอกาสได้เสนอข้อเท็จจริงต่าง ๆ เลย

2. การร้องทุกข์ด้วยเอกสารต่อนายกรัฐมนตรีของ นายเจิม ราษฎร ต.บาลเกาะสวรรค์ เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2535 ด้วยการส่งจดหมายและบัญชีเกษตรกรที่ได้รับความเดือดร้อน ซึ่งเป็นเอกสารและรายละเอียดต่าง ๆ เหมือนกับการร้องทุกข์ต่อนายอำเภอหัวไทร (ตามรายละเอียดใน 1.) เพียงแต่แตกต่างกันที่ในครั้งนั้นไม่ได้ระบุตัวผู้ลงนามในหนังสือร้องทุกข์ แต่คราวนี้นายเจิม ได้ลงนามเอง

สาระสำคัญในหนังสือร้องทุกข์นี้เป็นการแนะนำตัวนายเจิมในฐานะผู้ร้องทุกข์และระบายความในใจถึงเหตุที่อาจจะเกิดจากการร้องทุกข์นี้ ว่าอาจจะเป็นอันตรายจากอิทธิพลของเจ้าของบ่อกุ้งก็ได้ พร้อมทั้งระบุสถานที่ที่จะติดต่อและแผนที่ตั้งบ้านเรือนโดยละเอียด พร้อมกับการบรรยายความทุกข์ยากลำบากจากผลกระทบของน้ำเค็มนาุ้งต่อการดำรงชีพ พร้อมทั้งมีการอ้างถึงตัวเลขความเดือดร้อนของเกษตรกรถึง 1,700 ครอบครัว ประชากรจำนวน 10,200 คน จากการปล่อยน้ำเค็มนาุ้งเข้าสู่ข้าวของบุคคลกลุ่มหนึ่งที่มี “นายทุนหนุนหลัง” และยังได้ฟ้องต่อนายกรัฐมนตรีว่าหน่วยงานราชการไม่ได้ช่วยเหลือแก่เกษตรกรหลังที่ได้ร้องทุกข์ไปแล้ว กล่าวคือ ได้ร้องทุกข์ที่อำเภอและยื่นเอกสารร้องทุกข์ต่ออำเภอแล้ว แต่ก็ไม่ได้รับการตอบสนองใดๆ โดยมีเพียงเจ้าหน้าที่ไปตรวจสอบ แต่ก็ถูก “อิทธิพลปิดบัง” จากข้าราชการด้วยกันเองไม่ให้เห็นสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น เพราะข้าราชการส่วนหนึ่งทำนาุ้งด้วย สำหรับข้อเรียกร้องหรือข้อเสนอต่อนายกรัฐมนตรีนั้นกล่าวคือ เป็นการขอร้องให้ส่งเจ้าหน้าที่รัฐมาตรวจสอบข้อเท็จจริง โดยไม่ต้องมีการแจ้งให้ใครทราบล่วงหน้าและไม่ต้องผ่านหน่วยงานใดๆ เพื่อที่จะได้ทราบข้อมูลและปรากฏการณ์แท้จริง “...กราบขอร้องต่อท่านให้ส่งคนกลางคนของท่านมาพิสูจน์โดยตนเองโดยไม่ผ่านอำเภอ จังหวัด มาโดยอิสระ มิฉะนั้นจะไม่ได้พบข้อมูลที่แท้จริง...”²⁵ ส่วนการขอให้

²⁴จากการสัมภาษณ์นายสม อ่างแก้วและจากการสัมภาษณ์นายเอียด เมื่อ 20 กรกฎาคม 2535.

²⁵สำเนาหนังสือร้องทุกข์ของนายเจิม ต่อนายกรัฐมนตรี เมื่อ 17 มิถุนายน 2535.

ช่วยเหลือทั้งเงินซื้อข้าวสารค่าใช้จ่ายในครอบครัว และชุดสระน้ำกักเก็บน้ำฝนเพื่อบรรเทาความทุกข์ยากให้กับสมาชิกในชุมชนนี้ด้วย

อย่างไรก็ตาม หลังจากมีหนังสือร้องทุกข์ดังกล่าวแล้ว ทางราชการได้ส่งเอกสารร้องทุกข์ทั้งหมดกลับมายังจังหวัด และอำเภอ โดยที่จังหวัดได้ตอบสนองด้วยการส่งการให้อำเภอ "ตรวจสอบข้อเท็จจริง" และพิจารณาให้ความช่วยเหลือ²⁵ซึ่งอาจจะมาจากประเด็นเกี่ยวกับ "นายทุนหนุนหลัง" และถูกอิทธิพลปิดบัง และกระบวนการแก้ปัญหาของทางราชการ น่าจะเชื่อมโยงเป็นจุดเดียวกันได้ว่าเป็นปัญหาของการทำนาถ้ำที่สร้างความเสียหายให้เกิดขึ้นในท้องถิ่นก็ได้ โดยที่อำเภอได้รับไปดำเนินการด้วยการตรวจสอบข้อเท็จจริงในประเด็นที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือเรื่องน้ำอุปโภคบริโภค และการซ่อมแซมถนนเท่านั้นเพื่อ รายงานจังหวัดทราบ แล้วเรื่องก็เงียบหายไป ในขณะที่ประเด็นเกี่ยวกับเจ้าของบ่อถ้ำที่เป็นข้าราชการเจ้าของบ่อถ้ำที่มีอิทธิพล และการส่งคนมาตรวจดูพื้นที่จริงไม่ได้รับการตอบสนองแต่อย่างใดเป็นพิเศษ

3. การร้องทุกข์และร้องเรียนด้วยการที่มีคนภายนอกมาช่วยดำเนินการแทน มีรายละเอียด 2 ครั้งคือ

1) การร้องทุกข์ด้วยการที่มีบุคคลภายนอกชุมชนช่วยดำเนินการร้องทุกข์แทน²⁶ การร้องทุกข์ในลักษณะนี้เริ่มต้น นายเจริญ อายุประมาณ 70 ปี ซึ่งเป็นข้าราชการและมีภูมิลำเนากรุงเทพฯโดยที่อดีตเขาเป็นคนชุมชนนี้แต่ได้ไปรับราชการที่กรุงเทพฯได้ดำเนินการแทนชาวบ้านหลังจากได้เดินทางมาเยี่ยมญาติเมื่อต้นปี 2534 เนื่องจากได้มองเห็นสภาพความเดือดร้อนที่แท้จริงของชุมชนและรู้สึกอยากช่วยเหลือญาติพี่น้องอันเกิดจากการประกอบอาชีพการทำนาถ้ำไปสร้างความเสียหายให้แก่ชุมชนโดยส่วนร่วม แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ใดช่วยเหลืออย่างจริงจัง ชาวบ้านจ้องต่อรองและเสียงเรียกร้องมีพลังน้อยที่ขาดน้ำหนักหรือชาวบ้านไม่มีทางเลือกใด ๆ ในการต่อสู้ เนื่องจากได้เห็นและประสบกับปัญหาที่แท้จริงและความเดือดร้อนของเกษตรกรนาข้าวที่เกิดจากการทำนาถ้ำ นายเจริญจึงได้พูดคุยกับชาวบ้าน และเอาข้อเท็จจริง

²⁶สำเนาหนังสือจังหวัดนครศรีธรรมราช ถึง นายอำเภอหัวไทร ที่นศ. 0015.1/24474 ลงวันที่ 20 กรกฎาคม 2535.

²⁷จากการสัมภาษณ์นายรินทร์ เมื่อ 9 กรกฎาคม 2535.

พร้อมทั้งนัดชาวบ้านกลุ่มหนึ่ง ไปพูดคุยเรื่องดังกล่าวนี้ เพื่อสะท้อนสภาพปัญหาความรู้สึกและความ-
 ต้องการของเกษตรกรรายชาวนาที่บ้านนายรินทร์ โดยได้บันทึกเทปไว้อีกครั้งพร้อมกับการเก็บบันทึก
 ภาพถ่ายเหตุการณ์เกี่ยวกับการทำนาทุ่งและนาข้าวจากนั้นก็ได้นำแจ้งให้ชาวบ้านทราบว่ามี ความ-
 ปรารถนาที่จะหาทางช่วยเหลือให้ชาวบ้านและจะทำอย่างไรอย่างใดอย่างหนึ่งให้เกิดขึ้น จึงนำเอา
 เรื่องราวนี้กลับกรุงเทพฯ ฯ หลังจากนั้นประมาณ 2 เดือน พร้อมกับนายเจริญ ได้ส่งจดหมายแจ้ง
 มายังชาวบ้านบอกว่าได้ช่วยเหลือ ด้วยการนำเอาปัญหานี้ร้องทุกข์ให้แล้ว ปรากฏว่าหลังจากนั้นไม่
 นานมีหนังสือสำนักเลขาธิการรัฐมนตรีได้มีหนังสือมาถึง จ.นครศรีธรรมราช แจ้งการดำเนินการ
 ขั้นตอนต่าง ๆ ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้กับ นายรินทร์ กับพวกทราบ²⁸ การกระทำของ
 นายเจริญ นับว่าสร้างความพอใจให้กับชาวบ้านเป็นอย่างมาก ในขณะที่ไม่มีความออกหรือทางเลือก
 ใด ๆ มองไม่เห็นว่ามีใครมาช่วยเหลือเลย และอยู่ๆก็มีคนมาติดต่อและช่วยดำเนินการแทน

2) การฝากจดหมายร้องทุกข์ไปกับตัวแทนของ
 หน่วยงานราชการส่วนกลางซึ่งเป็นการร้องทุกข์ของผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 ตำบลหน้าเมือง ด้วยการ
 ฝากจดหมายไปกับตัวแทนของหน่วยสำรวจข้าวนาปีเพาะปลูก 2533/2534 ของศูนย์สถิติการ
 เกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร เมื่อกลางปี 2534 โดยทางหน่วยงานดังกล่าวได้นำ
 จดหมายเสนอตามวิธีทางของราชการถึงปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์²⁹ ที่อ้างถึงความ
 เดือดร้อนอันเกิดจากน้ำเค็มเข้าสู่ข้าว ซึ่งผนวกเอาความเสียหายและความเดือดร้อนพื้นที่
 ชุมชนนี้เข้าไปด้วย แต่ไม่มีละเอียดใด ประกอบกับอยู่นอกพื้นที่วิจัย ผู้วิจัยจึงไม่ได้เก็บข้อมูล

1.1.5 การช่วยกันสละเงินเพื่อเป็นทุนในการให้ตัวแทนไปร้องทุกข์ที่ กทม.
 การสละเงินของเกษตรกรรายชาวนาหลังจากที่ชาวบ้านเดือดร้อนกันมากที่มีความคิดหาทางออกด้วย
 การต้องช่วยกันหาทางแก้ปัญหาและต่อสู้ในเรื่องนี้ จึงได้นำเอาปัญหามาประชุมปรึกษาและคิดหา

²⁸หนังสือสำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี ที่ นร.0111/16119 ลงวันที่ 18 พฤศจิกายน
 2534.

²⁹สำเนาหนังสือศูนย์สถิติการเกษตร ถึงผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 ตำบลหน้าเมือง อ.หัวไทร
 ที่ กษ.1306/1659 ลงวันที่ 28 สิงหาคม 2534.

ทางออกที่บ้านนายสม โดยกำหนดให้นำเอาปัญหาน้ำเค็มหรือน้ำเสียจากนาทุ่งไปร้องทุกข์ต่อ นายอานันท์ ปุณยานุชิต นายกรัฐมนตรี ที่ทำเนียบรัฐบาล กรุงเทพมหานครตามแนวความคิดของ อาจารย์ อารมณ³⁰ จึงมีการประชุมชาวบ้านที่ชุมชนนี้มีมติให้ลงขันโดยเรียกรับเงินจาก ชาวบ้านที่มีนาข้าวไร่ละ 10 บาทได้เงิน 9,000 บาทเศษ เพื่อนำไปเป็นกองทุนสำหรับค่าใช้จ่าย ในการเดินทางไปร้องทุกข์ที่กรุงเทพฯ (ตามรายละเอียดใน 1. การมีตัวแทน เกษตรกรนาข้าว เดินทางไปร้องทุกข์ด้วยตนเอง" หน้า 108) โดยข้อเท็จจริงแล้ว ก็ไม่ได้รับความร่วมมือในการ สละเงินจากเกษตรกรทุกครอบครัว ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะความขาดแคลนหรือยากจนเป็น เหตุผลหลักมากกว่าการไม่ให้ความร่วมมือ

1.1.6 การเข้าร่วมประชุมกับเจ้าหน้าที่รัฐ นับว่าเป็นวิธีการหรือรูปแบบที่ถูก ทางราชการกำหนดขึ้น เกี่ยวกับด้วยการเชิญ ผู้นำเกษตรกรนาข้าว ผู้นำตามธรรมชาติของชุมชน หรือมีการระดมชาวบ้านมาร่วมประชุมเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดจากการทำนาทุ่งซึ่งมีหลายระดับทั้ง ระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และระดับชาติซึ่งมีดังนี้

ระดับชาติ

21 สิงหาคม 2534 มีการเชิญตัวแทนชาวบ้านคือ นายเอียด ในฐานะ นักพัฒนาของหมู่บ้านได้รับเชิญจากนายมีชัย วีระไวทยะ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ให้ เข้าร่วมประชุมในรายการ "นายกรัฐมนตรีพบผู้แทนองค์กรสาธารณะประโยชน์" ที่ทำเนียบรัฐบาล "เพื่อให้นายกรัฐมนตรีรับทราบสถานการณ์ปัจจุบัน ความนึกคิด ประชาธิปไตย รวมทั้งปัญหา และสิ่งที่ สาธารณะประโยชน์ต้องการความร่วมมือจากทางราชการ"³¹ นายเอียด ได้เข้าร่วม แต่ก็ไม่ได้ เสนออะไร เพราะมีนักพัฒนาจากทั่วประเทศจำนวนมาก เพียงแต่เขาได้มีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ระหว่างเกษตรกรและอาชีพอื่น ๆ ได้กว้างขวางขึ้น

³⁰จากการสัมภาษณ์ นายสม อ่างแล้ว.

³¹จากหนังสือสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ นร. 0104/ว.5 ลงวันที่ 9 สิงหาคม 2534.

ระดับจังหวัด

ได้มีตัวแทนเกษตรกรนาข้าว ประกอบด้วยนายสม และนายเอียด ได้เข้าร่วมประชุมที่ศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช "ก่อนนายอำเภอองอาจ จะย้ายสัก 4 เดือน" ได้เข้าร่วมประชุมร่วมกับราษฎรภายในเขตลุ่มน้ำปากพอง ซึ่งมีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของจังหวัด ทั้งผู้ว่าและรองผู้ว่าฯ และประธานสภา แต่เพียงเสนอปัญหาให้ทางราชการทราบ ร่วมกับราษฎรที่มาจากพื้นที่อื่นๆต่างก็นำเสนอปัญหาของตน เป็นลักษณะการรวบรวมปัญหา³² และทั้งสองคนต่างก็ได้นำเอาปัญหานั้นๆ เสนออภิปรายในที่ประชุมด้วย เพียงแต่ทางราชการไม่ได้ให้ความสนใจอะไรพิเศษ อาจจะเพราะต้องการรับฟังในภาพรวมของจังหวัดมากกว่า

ระดับอำเภอ

มีการประชุมชาวบ้านทุกคน โดยมีการระดมหรือมีการเกณฑ์ชาวบ้าน จากทางราชการให้ไปประชุม รับฟัง รับทราบข้อเสนอหรือแนวความคิดหาทางแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนซึ่งได้รับความร่วมมือด้วยดี เพราะอยากให้แก้ไขความเดือดร้อนให้ จึงมีการรวมกลุ่มของชาวบ้านเกษตรกรนาข้าวจำนวนมากไปร่วมประชุมตามการเชิญหรืออำเภอเรียกไปประชุมที่ศาลาประชาคมอำเภอหัวไทรมีจำนวนหลายครั้ง โดยเฉพาะในปี 2533-2534 มักจะมีการเหมารถกัน ไปคราวละหลาย ๆ คัน โดยที่ลักษณะการระดมหรือเกณฑ์ให้ร่วมประชุมทั้ง 2 ลักษณะคือ ประการแรก จะมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้บ่าวร้องให้ชาวบ้านเดินทางไปยังศาลาประชาคมอันเป็นที่นัดหมาย ซึ่งชาวบ้านให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยไปร่วมกันคราวละมาก ทั้งนี้เพราะความคาดหวังว่าจะอำเภอหรือเจ้าหน้าที่ที่มาประชุมจะสามารถแก้ปัญหาให้สำเร็จได้ แต่ก็ไม่เกิดผลในเชิงปฏิบัติที่สามารถสนองความต้องการในการแก้ปัญหาความเดือดร้อนความทุกข์ยากของชาวบ้านได้ ทั้งนี้เพราะว่าเป็นการไปรับฟังมากกว่าให้แสดงความคิดหรือนำเสนอปัญหาจากเกษตรกร จึงมีการบ่นกันว่า "ไปๆก็ไม่เห็นมีอะไรดีขึ้น หมดเงินค่ารถเปล่าๆ"³³ เพราะว่าการเข้าร่วมการประชุมนี้จะมีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการคือ ประการแรก การเดินทางไปร่วมประชุมนี้เป็นการตอบสนอง

³² จากการสัมภาษณ์ นายเอียด อ่างแก้ว.

³³ จากการสัมภาษณ์นายคำ เมื่อ 18 กรกฎาคม 2535.

ความต้องการของอำเภอ ที่ต้องการประชาสัมพันธ์หรือแสดงออกให้เห็นว่ามีความตั้งใจและพยายาม แสดงออกให้เกษตรกรเห็นว่าพยายามการแก้ไขปัญหา ประการที่สอง มีการเกณฑ์เกษตรกรเพื่อนำมารองรับ หรือให้การต้อนรับเจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐบางคนที่มีส่วนรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้น จึงมีการให้ชาวบ้านมาต้อนรับหรือพบปะมากกว่าเป็นการรับทราบรับฟังข้อมูลข้อเท็จจริงและความเดือดร้อนที่มาจาก การนำเสนอของชาวบ้าน

สำหรับการเข้าร่วมประชุมอัน เป็นการสนองตอบต่อความต้องการของทางราชการในระดับอำเภอ โดยมีการระดมชาวบ้านมาประชุม รวมกับนายอำเภอ ปลัดอำเภอ และหัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้องหลายครั้งเป็นต้นว่า พบกับเกษตรกรอำเภอพัฒนาการอำเภอหรือสารวัตรใหญ่ ผลที่เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมประชุมในการแก้ปัญหาที่มีความสำคัญมากที่สุดและ เกษตรกรนาข้าวพูดถึงบ่อยครั้งที่สุดก็คือ "การตั้งคณะกรรมการ" ในลักษณะต่าง ๆ เป็นต้นว่า "คณะกรรมการฝ่ายนาข้าว" อันประกอบไปด้วยตัวแทนชาวบ้าน 10 คน ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในตำบลนี้เป็นต้นว่า นายสม นายยอด นายธรรม นายรัก นายพล และให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายนาข้าวซึ่งประกอบด้วยคนที่มีบ่อกึ่ง จำนวน 10 คนเป็นต้นว่า นายแก้วผู้ว่าราชการโรงเรียนและส่วนมากเป็นข้าราชการแทบทั้งสิ้น แล้วให้คณะกรรมการแต่ละฝ่ายดำเนินการประชุมกันแก้ปัญหา สำหรับในส่วนของคณะกรรมการฝ่ายนาข้าวนั้นได้ประชุมกันเพียง 1 ครั้ง มีมติที่สำคัญ คือ การกำหนดให้เกษตรกรนาข้าวเสียค่าปรับที่เกิดจากการปล่อยน้ำเสียหรือน้ำเค็ม สอนองต่อการเรียกร้องค่าเสียหายแก่เกษตรกรนาข้าว"ไร่ละ 250 บาท หรือ 500 บาท โดยชำระปีละครั้ง โดยพวกรนาข้าวก็พอใจ"³⁴ แต่ก็เป็นเพียงมตที่ยอมรับเท่านั้นไม่มีการนำไปสู่การปฏิบัติใด ๆ และหลังจากนั้นก็ไม่มี การเรียกหรือเชิญประชุมแต่อย่างใด

ส่วนกรณีการระดมชาวบ้าน หรือเกษตรกรนาข้าวให้ไปต้อนรับเจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับสูงกว่าอำเภอ นั้นมีหลายครั้งเช่นกัน เป็นต้นว่า

³⁴จากการสัมภาษณ์นายธรรม เมื่อ 25 มิถุนายน 2535.

นายนิเวศน์ เกตุชาติ ประธานสภาจังหวัด มาประชุมชาวบ้าน เพื่อรับฟังปัญหา
น้ำเสีย โดยมีการแจกข่าวสาร 50 กระสอบ เพื่อแจกจ่ายให้กับครอบครัวที่เดือดร้อน ครอบครัว
ละ 1 ถึง³⁵

นายอานัติ อากาศิรมณ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่มาดูพื้นที่จริงที่
เกาะเพชรและมาพบปะประชาชนอำเภอ

นายอานันต์ อนันตกุล ปลัดกระทรวงมหาดไทย มาพบหัวหน้าที่ศาลาประชาคม³⁶

ผู้กำกับการตำรวจภูธรจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มาประชุมแล้วประกาศอย่างชัดเจนให้ที่
ประชุมฟังว่า "ให้เป็นเขตปลอดน้ำเค็ม"³⁷

นายณรงค์ แสงสุริยงค์ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช มาพูดให้พวกเรานั่งฟัง
จะพูดอะไรก็ได้มีโอกาสพูด หรือไม่ได้เสนอปัญหาใดๆ ทั้งสิ้น³⁸

อย่างไรก็ดี สภาพการประชุมนี้มักจะไม่มีการให้ชาวบ้านนำเอาปัญหาของตนมาเสนอ
ต่อเจ้าหน้าที่รัฐเหล่านั้นได้ ทั้งนี้ เพราะ "ถูกกีดกันจาก เจ้าหน้าที่ของอำเภอไม่ให้พูด ไม่ให้
เข้าใกล้ชิด ไม่ให้ผู้นำเอาเรื่องเดือดร้อนมาเสนอในที่ประชุม"³⁹ เป็นต้นว่า เมื่อคราว
นายอานันต์ อนันตกุล มาที่หัวไทร หลังจากได้ตระเวนดูพื้นที่แล้วก็ไปพบประชาชนที่อำเภอ เพื่อ
ประชุมรับทราบปัญหาแต่ถูกเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอและนายอำเภอ กีดกันไม่ให้ชาวบ้านได้พูดเพื่อ
ร้องทุกข์ หรือถ้าพูดอะไรก็จะถูกคัดค้าน จากเจ้าหน้าที่ในระดับอำเภอทันทีหรือจะใช้เทคนิคใน
การประชุมที่มีประสิทธิภาพเหนือกว่าชักนำหรือเรียกว่าชักนำเบี่ยงเบนประเด็นออกไป ตลอดจน
มีการประกบเกษตรกรรายชาวนาที่เป็นผู้นำการเรียกร้องต่อสู้เพื่อให้รัฐจัดการแก้ไขปัญหา เช่นกรณี

³⁵จากการสัมภาษณ์นายพล เมื่อ 1 กรกฎาคม 2535.

³⁶จากการสัมภาษณ์นายพล อ่างแล้ว.

³⁷จากการสัมภาษณ์นายสม เมื่อ 4 กรกฎาคม 2535.

³⁸จากการสัมภาษณ์นายดำ เมื่อ 9 กรกฎาคม 2535.

³⁹จากการสัมภาษณ์นายสม อ่างแล้ว.

นาย กรรมการฝ่ายนาข้าวเล่า เรื่องตอนเข้าประชุมว่า "พูดอะไรก็ได้ ถูกคัดค้านทันทีจากปลัด-
อำเภอ บอกว่าไม่ต้องพูดรู้หมดแล้ว"⁴⁰ หรือ "เมื่อตอนที่ รมต.อาชญากรรม มาประชุมที่
ศาลาประชาคมได้ประกาศว่า ต้องการให้ชาวบ้านพูดใครมีอะไรให้พูดเสนอมา มีชาวบ้านหลาย
คนพูดแต่ไม่ตรงเป้า จึงยืนขึ้นพูด ตามข้อเสนอที่เตรียมไว้ แต่นายอำเภอองอาจ เข้ามาถามว่าชื่อ
อะไรพูดบอกว่าชื่อสม ก็ไม่ให้พูด ฉวยมือพาให้ออกไปจากที่ประชุม"⁴¹ ทำให้ข้าราชการระดับสูง
ไม่อาจจะทราบปัญหาที่มาจากการเสนอของเกษตรกรที่ประสบกับปัญหาเดือดร้อนที่แท้จริง คงได้
รับทราบเฉพาะจากบุคคลที่ทางราชการหรืออำเภอเตรียมไว้และถูกกำหนดให้พูดตามการชี้แนะหรือ
หัวข้อที่ได้กำหนดประเด็นให้พูดเท่านั้น

1.1.7 การจัดตั้งกลุ่มผู้เลี้ยงกุ้ง

เป็นมิติที่แปลกไปจากรูปแบบการแก้ปัญหาอื่น ซึ่งมีเกษตรกรนาข้าว
จำนวนหนึ่ง มีความต้องการที่จะทำนากุ้งด้วย ทั้งนี้ให้เหตุผลว่า แม้จะหยุดทำนากุ้งลงแต่อีก 10
กว่าปี ไม่รู้หรือไม่แน่ใจว่าจะปลูกพืชปลูกข้าวได้หรือไม่ เพราะดินเค็มหมดแล้ว ฉะนั้นการเลี้ยง
กุ้งจึงเป็นทางออกที่เขาต้องการและเดินตามกระแสของชุมชน หรือบริเวณใกล้เคียงด้วย จึงมี
การรวมตัวกันเป็น "กลุ่มเกษตรกร" เพื่อที่จะทำนากุ้งเกษตรกรนาข้าวที่มีที่ดินอยู่ติดกัน หรือ
ใกล้เคียงในบริเวณแปลงเดียวกันได้เนื้อที่ 1,250 ไร่ มีสมาชิกในกลุ่มประมาณ 150 คนเศษ
ทำการจัดตั้งเป็นกลุ่มเลี้ยงกุ้งชื่อว่า "กลุ่มเกาะสวรรค์เจริญ" มีนายรอด เป็นประธาน และ
นายอ่อน เป็นรองประธานกลุ่ม โดยได้จดทะเบียนต่อประมง อำเภอหัวไทรเสร็จเรียบร้อยแล้ว
อีกทั้งได้ประสานติดต่อกับบริษัทหอคิวสตาร์⁴² ให้มาเป็นผู้สนับสนุนลงทุนแบบครบวงจรทำให้
สมาชิกคอยคำตอบว่าจะได้ดำเนินการเลี้ยงกุ้งเมื่อไหร่ แต่ถึงปัจจุบันนี้ก็ยังไม่ได้เริ่มต้นเลี้ยง หรือ
ไม่มีวิสัยว่าจะ เริ่มต้นกันอย่างไร

⁴⁰จากการสัมภาษณ์นายสม อ่างแล้ว.

⁴¹จากการสัมภาษณ์นายสม อ่างแล้ว.

⁴²จากการสัมภาษณ์นายดา เมื่อ 9 กรกฎาคม 2535 และอดีตเจ้าหน้าที่ส่งเสริม

1.1.8 การเสนอโครงการเพื่อแก้ปัญหาของเกษตรกรนาข้าว (Local initiative)

1) เป็นรูปแบบที่คิดเป็นโครงการขึ้นหลังจากเกิดปัญหาน้ำเค็มจากการทำนาที่สร้างความเสียหายแก่พื้นที่และบุคคล โครงการที่เสนอขึ้นไปเป็นที่มาจกแนวความคิดของเกษตรกรนาข้าวหรือได้ร่วมกับบุคคลองค์กรบุคคลที่อยู่ภายนอกชุมชน ได้ร่วมกันเสนอโครงการเช่นกรณีตัวอย่างของนายสม ผู้นำเกษตรกรนาข้าวร่วมกับอาจารย์เกษม จากสถาบันเทคโนโลยีพระจุลจอมเกล้า วิทยาเขตบางมด ซึ่งเป็นบุคคลที่มีภูมิลำเนาในชุมชนนี้ทั้งยังมีที่นาข้าว 25 ไร่ ทั้งยังมีสถานภาพเป็นน้องชายได้ร่วมกันคิดหาทางออกเพื่อแก้ปัญหา ด้วยการเป็นผู้ออกแบบรายละเอียดต่างๆ ของโครงการ

ลักษณะโครงการเป็นการสร้างคูน้ำเค็มเชื่อมระหว่างริมทะเลถึงคลองหัวไทร⁴³ ยาวประมาณ 4 กิโลเมตร โดยกำหนดการขุดคูน้ำเหมือนคูชลประทานที่มabayาว (คูน้ำธรรมชาติของชุมชน) มีประตูน้ำที่ริมทะเลที่นายเกษมได้ออกแบบเสร็จเรียบร้อยแล้วเป็นประตูเปิดปิดการระบายน้ำโดยขุดดินจากมาบ้ายาวให้เป็นคูน้ำถาวร นำดินมาทำเป็นถนนถาวรทั้ง 2 ฝ่าย เพื่อให้รถยนต์สามารถวิ่งไปมาได้หลังจากนั้นแบ่งโซน (Zone) ออกเป็นส่วนที่เลี้ยงกุ้งและทำนาข้าว สำหรับให้เกษตรกรนาข้าวรายใดที่ประสงค์จะทำนาทำกุ้งก็ทำต่อไป ในขณะที่ผู้ที่ประสงค์จะทำนาทำกุ้งก็สามารถทำได้โดยน้ำเค็มจะไม่สร้างปัญหาให้กับนาข้าว เพราะไม่มีน้ำเค็มจากนาทำกุ้งท่วมขังอยู่อีก สามารถระบายน้ำเค็มที่มาจากบ่อกุ้งต่างๆลงสู่คูน้ำเค็มดังกล่าวออกทะเลที่ประตูน้ำได้สร้างขึ้นและประตูน้ำก็เปิดให้น้ำเค็มเข้ามาได้ตามความต้องการของเจ้าของบ่อกุ้ง

ในส่วนของการเตรียมการหาผู้สนับสนุนนั้น นายสม ได้รวบรวมรายชื่อของราษฎรเป็นบัญชีห้างว่ายินยอมและสนับสนุนโครงการเสร็จเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนสุดท้ายของโครงการนี้ได้ทำจัดส่ง ให้กำนันรับโครงการนี้ก็ยังไม่ได้เกิดขึ้นเรื่องเงียบหายไป กำนันก็ไม่ได้แจ้งข่าวคราวให้ทราบแต่ประการใด

⁴³ จากการสัมภาษณ์นายสม เมื่อ 4 กรกฎาคม 2535

2) "โครงการปรับปรุงระบบการเกษตรในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการทำนาแก้ง" ที่มีนายเอียด เป็นผู้นำชาวบ้านเป็นผู้ตัดสินใจโดยมีเป้าหมายในการดำเนินงาน 4 ประการคือ ประการแรก "ขุดคันดิน" โอบล้อมไร่นาสวนผสมจำนวนพื้นที่ 500 ไร่ มีสมาชิกกลุ่มไร่นาสวนผสมหมู่ที่ 4 จำนวน 37 ราย มีระยะทางของคันดินทั้งหมด 3000 เมตร ล้อมรอบพื้นที่ของกลุ่มดังกล่าวประการที่สอง ปรับปรุงระบบการผลิตไร่นาสวนผสม ประการที่สาม การจัดระบบตลาดเพื่อรองรับผลผลิตด้วย ประการที่สี่ การศึกษามลกระทบ⁴⁴ สำหรับงบประมาณได้ขอรับงบประมาณสนับสนุนจากสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา จำนวน 250,000 บาท ซึ่งได้รับอนุมัติงบประมาณจำนวนดังกล่าวแล้ว เพื่อนำไปใช้จ่ายในการดำเนินงานตามโครงการที่ขอความช่วยเหลือไปขณะนี้กำลังอยู่ระหว่างขอให้อำเภอประสานงานเพื่อให้ทำหนังสือราชการไปขอเครื่องจักรจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราชใช้สำหรับขุดคันดิน แต่ก็มีอุปสรรคมากที่ทางราชการ โดยเฉพาะอำเภอไม่ค่อยสนับสนุนและไม่ค่อยอำนวยความสะดวกให้ทั้ง ๆ ที่เงินก็พร้อมแล้ว⁴⁵ โดยที่โครงการที่เกิดจากความคิดของเกษตรกร (Local initiative) เหล่านี้มักจะมีปัญหาที่ไม่สามารถลงมือปฏิบัติได้ เพราะทางราชการมักจะเมินเฉย หรือใช้ระเบียบวิธีการเข้าไปดำเนินการทำให้ประเด็นที่เร่งด่วน กลายเป็นธรรมดาเสียทั้ง ๆ ที่ เป็นความต้องการและเป็นรูปแบบที่แก้ปัญหาได้ตามความรู้สึกของเกษตรกร

1.1.9 การเสนอโครงการเพื่อแก้ปัญหาของสภาตำบล

เป็นการนำเสนอโครงการเพื่อวิธีแก้ปัญหาหน้าเค็มของสภาตำบลในคราวประชุมสภาตำบล เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2534 มีมติให้ดำเนินการ 2 โครงการดังนี้⁴⁵

1. โครงการซื้อเครื่องสูบน้ำเพื่อระบายน้ำเสียออกทะเล จำนวน 9 เครื่อง โดยติดตั้งตามจุดต่างๆ ดังนี้ (ชื่อสมมติ)

⁴⁴สรุปจากสำเนาโครงการฯ.

⁴⁵จากการสัมภาษณ์นายเอียด เมื่อ 20 กรกฎาคม 2535.

⁴⁶สรุปจากเอกสารประกอบการประชุมสภาตำบลเกาะสวรรค์ 10 กันยายน 2534 และการให้ข้อมูลเพิ่มเติมจากนายพล เมื่อ 29 มิถุนายน 2535.

- ทางหมอนหน้า เมือง
- บ้านหัวหอ (ไม่กำหนดสถานที่)
- หมู่ที่ 7 - หมู่ที่ 9
- หมู่ที่ 6 บ้านนายถาด
- หมู่ที่ 6 บ้านนายเกลือม, นายวันดี
- หมู่ที่ 6 มาบคุดจาด
- หมู่ที่ 6 มาบยาว
- หมู่ที่ 6 บ้านนายจรูญ

2. โครงการชุดลอกคูเพื่อกันและผลักดันน้ำเค็มออกสู่ทะเล โดยดำเนินการตามแหล่งน้ำสาธารณะดังนี้

- ลอกคูน้ำริมถนนลาดยาง
- ลอกคลองโฮ
- ลอกคลองตน
- ลอกคลองบาบคุดจาด
- คลอกคลองดิง
- ทำคูส่งน้ำ หมู่ที่ 2 ถึงหมู่ที่ 5

การแก้ปัญหาและการเสนอโครงการของสภาตำบล ที่เป็นองค์คณะบุคคลสูงสุดของชุมชน แต่ไม่อาจจะปฏิบัติได้ " เพราะเป็นการจัดทำขึ้นตามการสั่งการของอำเภอ เมื่อรายงานโครงการไปแล้วก็ไม่ได้รับการสนับสนุนใดๆ เลย" ⁴⁷ ซึ่งก็มีผลเช่นเดียวกับโครงการที่นำเสนอโดยเกษตรกร ซึ่งไม่มีผลในทางปฏิบัติใดเลย

⁴⁷ จากการสัมภาษณ์นายพล เมื่อ 29 มิถุนายน 2535.

1.2 ความคิดในการแก้ปัญหา

1.2.1 ความเกรงกลัวต่อกลไกรัฐ ความหวาดระแวงต่ออำนาจรัฐ เนื่องมาจากมีการชี้หน้าต่อผู้ใหญ่บ้านและกำนันในลักษณะต่างๆ การตำหนิหรือการด่าผู้นำเกษตรกรนาข้าว เช่น กรณีที่นายอำเภอได้ตำนายเอียดว่า "แม่บ้านมาบอกให้ฟังว่านายอำเภอองอาจพูดในที่ประชุมกลุ่มแม่บ้านว่า มีหมาเกาะสวรรค์ตัวไหนที่ชอบกัดคานไม่ให้ห่านากุ้งหรือห่านากุ้งไม่มีประโยชน์ให้มันจนอยู่อย่างนั้น"⁴⁸ หรือการที่เจ้าหน้าที่ราชการใช้เทคนิคในการประชุมกับด้วยการกีดกันผู้นำเกษตรกรนาข้าวที่เป็นนักเคลื่อนไหวต่อสู้กับปัญหานี้ไม่ให้พูดในที่ประชุม ด้วยการพยายามกันตัวออกจากที่ประชุมไม่ให้อยู่ในที่ประชุมหรือถ้าอยู่ในที่ประชุมก็จะทำทุกวิถีการที่จะไม่ให้บุคคลเหล่านั้นได้พูดอภิปรายหรือนำเสนอประเด็นต่าง ๆ นายสม ได้กล่าวถึงประสบการณ์ที่ตนพบกับลักษณะนี้อยู่ตลอดเวลาว่า "ถูกกีดกันจากเจ้าหน้าที่อำเภอ...ไม่ให้หน้าเอาเรื่องเดือดร้อนมาพูดในที่ประชุมพูดอะไรไม่ได้..ถ้าพูดก็จะถูกคัดค้าน..เมื่อนายอนันต์ อนันตกุล มาที่หัวไทรก็ถูกกีดกัน พูดไม่ได้ถูกคานจากปลัดอำเภอว่ารู้หมดแล้วตอนที่นายอาดดี มาที่หัวไทรก็เตรียมเรื่องที่จะพูดไว้ แต่นายอำเภอแก้วกล้าถามชื่อเสรีจก็ไม่ให้พูด ฉวยมือพาออกไปจากที่ประชุม"⁴⁹ นอกจากนี้การมีบุคคลที่มีพฤติกรรมที่น่าสงสัยไม่น่าไว้วางใจเข้ามาในชุมชน สอบถามหาผู้นำเกษตรกรนาข้าวที่เป็นผู้นำในการร้องทุกข์ปัญหาน้ำเค็ม เป็นต้นว่า กรณีมีคนแปลกหน้า 2 คนมาในหมู่บ้านตามหาหนังสือที่ทางสำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรีตอบมาหานายรินทร์ กับพวก โดยบุคคลทั้ง 2 ได้วนเวียนมาในชุมชนติดต่อกันหลายวัน ปรากฏว่าให้พบกับนายรินทร์ เพื่อขอหนังสือฉบับดังกล่าวอ้างว่านำไปใช้ในการแก้ปัญหาให้กับทางราชการ แต่ถูกปฏิเสธไป โดยบอกว่าหนังสือสูญหายเสียแล้ว แต่ก็พยายามจะเอาให้ได้ โดยขมขู่ว่าถ้าหายแล้วจะจับกุม ด้วยการตั้งข้อกล่าวหาว่านายรินทร์กับพวกร้องเรียนเรียนแบบไม่มีหลักฐาน ไม่มีมูลความจริง แต่ถูกโต้จากชาวบ้านด้วยการชี้ให้ดูข้อเท็จจริงที่น้ำเค็มท่วมพื้นที่นาข้าวเต็มไปหมดมีสภาพเหมือนทะเล บุคคลทั้งสองจึงกลับไปแล้วหายไปเลย⁵⁰

⁴⁸จากการสัมภาษณ์นายเอียด อ้างแล้ว.

⁴⁹จากการสัมภาษณ์นายสม อ้างแล้ว.

⁵⁰จากการสัมภาษณ์นายเรือง เมื่อ 9 กรกฎาคม 2535.

จากปรากฏการณ์ที่เป็นรูปธรรมดังกล่าวนี้เองได้ทำให้เกิดความหวาดกลัว ไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นและแสดงออกในการเคลื่อนไหวใดๆ เพราะไม่มั่นใจในความปลอดภัยและไม่มั่นใจในสวัสดิภาพของตนเองและพวกพ้อง ทำให้เป็นอุปสรรคในการเคลื่อนไหวหรือแสดงออกในการแก้ปัญหาความเดือดร้อน เพื่อนำเสนอปัญหาและหาทางแก้ไขต่อองค์การและเจ้าหน้าที่ของรัฐไปด้วย ถึงขนาดนายพล ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 ไม่กล้าที่จะอนุญาตให้ราษฎรในสังกัดเดินทางไปอำเภอในจำนวนมากนัก เพราะกลัวถูกทางการกล่าวหาว่าเป็น "การเดินขบวน" หนึ่ง ที่การเดินทางของชาวบ้านมีขึ้นเมื่อมีการระดมชาวบ้านให้ไปประชุม จึงทำการแต่งตั้งตัวแทนชาวบ้านไปประชุมแทน "ถ้าปล่อยให้ไปกันมากๆ กลัวทางอำเภอจะตำหนิว่าปล่อยให้ลูกบ้านเดินทางไปประท้วง"⁵¹ ทำให้เกษตรกรนาข้าวไม่กล้าคิด ไม่กล้าที่จะแสดงออกเพื่อแก้ปัญหาอย่างบริสุทธิ์ใจอย่างเต็มกำลังความรู้ความสามารถ ทั้งนี้เพราะการเป็นกลุ่มคนที่ไร้สิทธิไร้อำนาจในการต่อรองและมาจาก "วัฒนธรรมท้องถิ่น" ที่สืบทอดกันมา ที่มีความเกรงกลัวต่ออำนาจรัฐ กลไกของรัฐหรือข้าราชการ กลัวจะถูกเพ่งเล็ง หรือถูกกลั่นแกล้งจากเจ้าหน้าที่ได้ในอนาคต จึงไม่กล้าคัดค้านใด ๆ ไม่กล้าคิดที่เป็นการแสดงออกเกี่ยวกับการเรียกร้องกลัวจะไม่เป็นที่พอใจของทางราชการหรือไม่สมควรกระทำในสายตาของทางราชการ ฉะนั้น หลังจากเคลื่อนไหวในรูปแบบใด ๆ แล้วเกษตรกรนาข้าวมักจะไม่ค่อยติดตามผลการกระทำว่าจะได้รับการตอบสนองจากรัฐได้มากน้อยหรือไม่

1.2.2 ความคิดในเรื่อง การขายที่ดิน

การขายที่ดินจะมีอยู่บ้างเฉพาะก่อนที่นาทุ่งเข้ามาสู่ชุมชนนี้ โดยนำใบทำนาข้าว (ก่อนปี 2531) ซึ่งในช่วงนั้นราคาที่ดินจะอยู่ในอัตราค่าประมาณไร่ละ 3,000-5,000 บาท แต่ก็ยังไม่ค่อยจะมีใครซื้อขายกัน ทั้งนี้เพราะว่าเกษตรกรมีที่นาเป็นของตนเองเกือบทุกราย รายละจำนวนเป็นสิบลู่อะไร จึงทำให้ไม่มีใครต้องการซื้อเพราะที่นาของตนเองที่มีอยู่ก็ทำไม่ค้อยจะหัน ข้าวก็ได้มากพอกินพอจ่ายแล้ว⁵² แต่เมื่อหลังจากที่มีการทำนาทุ่งเข้ามาสู่หมู่บ้านแล้วทำให้ราคาที่ดินเปลี่ยนแปลงในสัดส่วนที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็วตั้งแต่ พ.ศ. 2532 ไร่ละ 10,000 บาท

⁵¹จากการสัมภาษณ์นายพล เมื่อ 29 มิถุนายน 2535.

⁵²จากการสัมภาษณ์นางดำ เมื่อ 23 ตุลาคม 2535.

โดยส่วนใหญ่ราคาที่ดินจะมาหยุดอยู่ในระดับ 30,000 บาทต่อไร่ ในปี 2533 เพราะการทำนาถ้ำกึ่งมีปัญหาเกี่ยวกับน้ำเสียน้ำข้าวและราคาถ้ำกึ่งตกต่ำลงมากทำให้เกษตรกรถ้ำกึ่งประสบกับการขาดทุน ส่วนราคาที่ดินจะมีลักษณะต่างกันไป เช่น ไร่ละ 30,000 เศษ ที่อยู่ใกล้กับถนนลาดยางที่อยู่ติดกับสันเนินหาดทรายริมทะเล ซึ่งลักษณะนี้จะง่ายและสะดวกในการทำบ่อถ้ำกึ่ง เพราะไม่ต้องลงทุนมากนักในการตุดน้ำทะเลเข้ามาสู่บ่อถ้ำกึ่งและสะดวกต่อการระบายน้ำเค็มหรือเสียหรือเปิดน้ำเค็มทิ้งลงในทะเลในเวลาจำเป็น สำหรับ ไร่ละ 10,000 บาท เป็นที่ดินที่อยู่ห่างออกไป เพราะถ้านำมาทำนาถ้ำกึ่งก็ต้องลงทุนมากขึ้น เนื่องจากอยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำเค็มและมีปัญหาการถ่ายน้ำทิ้ง

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าราคาที่ดินจะสูงมากอย่างรวดเร็วแต่ก็ไม่ค่อยจะมีการซื้อขายกันมากนัก จะมีก็เพียงบางรายเท่านั้น เช่น กรณีของการซื้อที่ดินนาข้าวของ อ.นัยยะ กับนางเมียบื่อนำไปใช้ทำบ่อถ้ำกึ่งจำนวน 13 บ่อ ในราคาไร่ละ 50,000 บาทบ้างและในราคา 10,000 บาท บ้าง⁵³ ซึ่งเป็นที่ดินแปลงเดียวกันทั้งหมด ส่วนรายอื่นๆ ก็ไม่ค่อยมีใครซื้อขายกัน อย่างไรก็ตามในบางรายเกษตรกรนาข้าวคิดจะขายที่ดินมีบ้างเช่นกันแต่ต่างก็มีเงื่อนไขเกี่ยวกับราคาที่ตั้งไว้สูงมาก หากมีใครมาขอซื้อในราคาดังกล่าวหรือเป็นที่พอใจแล้วจึงจะขาย หรือคล้ายกับว่าจะไม่ขาย เป็นต้นว่า "ถ้าราคาสูงขึ้นอีกในราคาไร่ละ 6 หมื่นบาท ก็จะขาย"⁵⁴ หรือ กรณีนายจันทร์ ที่เป็นโจทย์ฟ้องร้องศาลต่อเกษตรกรถ้ำกึ่งบอกว่าทำไมไม่ไหวกับการปล่อยน้ำเค็มลงสู่ที่นาทั้ง ๆ ที่ไม่กังวลอะไรแล้ว เพราะไม่มีลูกเป็นภาระ เพียงแต่รอการขายที่ดิน ถ้าได้ราคาดี⁵⁵ แต่ก็มีเพียงไม่กี่คนที่คิดดังกล่าว ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า กระแสการพัฒนาไปสู่อาชีพการทำนาถ้ำกึ่งไม่ได้มีอิทธิพลใด ๆ ต่อความคิดที่ตัดสินใจให้ขายที่ดิน ถึงแม้ว่าน้ำเค็มเข้าท่วมพื้นที่นาข้าวก็ไม่เคยคิดจะขายที่ดินเพื่อย้ายไปอยู่ที่อื่น และไม่รู้จะไปอยู่ที่ไหน ที่ชุมชนนี้ไม่เคยอุดมสมบูรณ์ ถ้าแก้ไขปัญหาให้ถูกก็จะน่าอยู่เหมือนเดิม⁵⁶ สำหรับเหตุผลอื่นๆ ก็คือ ถ้าขายที่ดินแล้วได้เงินมาก็ง่ายหมดไปเปล่าๆ ไม่ได้

⁵³จากการสัมภาษณ์นางเมียบ (ไม่ทราบนามสกุล) เมื่อ 6 กรกฎาคม 2535.

⁵⁴จากการสัมภาษณ์นางโอม เมื่อ 6 กรกฎาคม 2535.

⁵⁵จากการสัมภาษณ์นายจันทร์ เมื่อ 20 กรกฎาคม 2535.

⁵⁶จากการสัมภาษณ์นายหนู เมื่อ 1 กรกฎาคม 2535 และนางอารี เมื่อ 1 กรกฎาคม 2535.

ประโยชน์อะไร ถึงแม้จะทำอะไรไม่ได้ก็ไม่มีใครสามารถมาเอาที่ดินไปได้ หรือถ้าขายแล้วย้ายไปอยู่ที่อื่น พอลงทุนลงแรงทำมาหากินเริ่มจะได้ผลก็จะถูกคนที่เป็นเจ้าของดินเดิมซื้ออสังหาริมทรัพย์ไป ไม่ให้อยู่อีกจะทำให้หมดที่อยู่อาศัย จะกลับมาที่ชุมชนนี้อีกก็ไม่มีที่ดินเพราะขายเสียแล้ว จะยังทำให้เดือดร้อนหนัก เข้าไปอีกทอดหนึ่งนับว่าเป็นความอดทนที่รอคอยความหวังในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาที่ดินจากทางราชการและผู้เกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ตาม มีประเด็นที่น่าสนใจอยู่ที่ความหวังในการทำนาถ้ำของเกษตรกรนาข้าว โดยทั่วไปต่างก็ตระหนักดีว่า ถึงแม้ว่าจะต้องหยุดการทำนาถ้ำโดยสิ้นเชิงก็ไม่อาจที่จะทำนาข้าวหรือปลูกพืชใดๆได้อีกเลยในรอบ 10 ปี แต่ความคิดหลักเกี่ยวกับการจะขายที่ดินมีน้อยมากก็เพราะยังมีความหวังกับการทำนาถ้ำอยู่เช่นเดียวกัน โดยเมื่อมีเงื่อนไขปัจจัยการผลิตที่ชาวบ้านสามารถทำได้ ทั้งระบบการแบ่งเขต (Zone) ระบบชลประทานน้ำเค็ม และการสนับสนุนเงินทุนหรือการเข้ามาสนับสนุนการผลิตของบริษัทต่างๆ นายธรรม กรรมการการย้ายนาข้าวผู้หนึ่งได้สะท้อนความคิดทางออกและความคาดหวังของเกษตรกรทั้งหลายว่า "ถึงแม้ที่ดินจะเค็มหมดแล้วก็ไม่มีใครอยากขายแต่ต้องการได้ชลประทานน้ำเค็ม เพื่อทำนาถ้ำกันเพราะให้ผลตอบแทนดีมาก แม้ว่าจะลงทุนสูงก็จริงแต่ผลตอบแทนก็คุ้มค่า"⁵⁷ เพราะได้ตระหนักและพิสูจน์ได้ว่าผลของการทำธุรกิจแบบนี้ว่าเมื่อได้จังหวะดี คือราคาดี ถ้ำโตตามขนาด แล้วจะได้กำไรอย่างงดงาม ซึ่งมีกรณีตัวอย่างอยู่เสมอๆในชุมชน

สำหรับการให้เช่า ก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการใช้ที่ดินประกอบธุรกิจนาถ้ำในกรณีที่เจ้าของเป็นคนที่มาจากท้องถิ่นอื่น ส่วนมากแล้วจะใช้วิธีการเช่าที่นามาทำบ่อถ้ำ หรือเช่าบ่อถ้ำอัตราค่าเช่าในช่วงที่การทำนาถ้ำได้ผลดี (2532-2533) อัตราไร่ละประมาณ 10,000-13,000 บาท ต่อไร่ต่อปี แต่บัดนี้อัตราค่าเช่าที่ดินได้ลดลงเหลือประมาณ 5,000 บาทต่อไร่⁵⁸ ซึ่งก็ยังไม่ค่อยจะมีผู้มาเช่าเพื่อขุดทำบ่อถ้ำใหม่ ในขณะที่บ่อถ้ำเก่าก็คงถูกทิ้งให้ว่างเปล่ามีอยู่ทั่วไปในชุมชน เพราะเหตุว่านักธุรกิจนาถ้ำขาดทุนหนักจึงหยุดชั่วคราว หรือเลิกกิจการแล้วหนีออกจากชุมชนไม่ยอมจ่ายค่าเช่าแก่เจ้าของที่ดินที่มีอยู่หลายราย

⁵⁷จากการสัมภาษณ์นายธรรม เมื่อ 25 มิถุนายน 2535.

⁵⁸จากการสัมภาษณ์นายศรี เมื่อ 6 กรกฎาคม 2535.

1.2.3 ความคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาด้วยวิธีการประท้วง

นับว่าเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงถ้ามีการดำเนินการตามความคิดของเกษตรกรจริงๆ เพราะบางประเด็น บางกิจกรรมที่เกษตรกรนาข้าวได้คิดนั้นมีความสำคัญทั้งในเชิงยุทธวิธี หรือมาตรการที่อาจจะนำไปสู่เป้าหมายให้บรรลุตามความคาดหวังของเกษตรกรได้เพียงแต่ทวนกระแสความรู้สึกของประชาชน และเป็นวิธีการที่ทางราชการ ไม่พึงปรารถนา ฉะนั้น ถ้าหากความคิดที่จะกล่าวถึงถูกเกษตรกรนาข้าวนำไปสู่การปฏิบัติจริง คาดว่าคงจะได้รับ ความสนใจจากบุคคลทั่ว ๆ ไป และเจ้าหน้าที่รัฐเป็นพิเศษ

ประการแรก เป็นความคิดที่จะเข้า "ถวายฎีกา" ต่อสมเด็จพระเทพรัตนสุดาฯ ที่เสด็จอำเภอหัวไทร⁵⁹ ในวันที่ 23 พฤษภาคม 2534 โดยคิดวางแผนนำชาวบ้านทั้งหมดไปยึดเอาสามแยกบ้านหน้าศาลซึ่งเป็นเส้นทางที่เสด็จผ่านไปทอดพระเนตรกิจการเพาะเลี้ยงกุ้งของบริษัทเครือเจริญโภคภัณฑ์ (CP.) ที่ตั้งอยู่บ้านปากกระวะซึ่งอยู่ใกล้กับชุมชนนี้ ในการดำเนินการครั้งนี้มีความคิดที่ว่า จะต้องทำป้ายต่างๆ เพื่อใช้เขียนข้อความต่าง ๆ ความโดยการยกป้าย เพราะถ้าพระเทพ เห็นคนมาก ๆ ที่ยกป้ายท่านต้องคิดว่า คงมีปัญหาความเดือดร้อนต่าง ๆ ที่ต้องการความช่วยเหลือ และต่างก็มีคาดหวังว่าหากทรงทราบและได้ทอดพระเนตรกันให้ชัด ๆ พระเทพ ต้องหยุดมาถามปัญหาแน่นอน จะได้เล่าให้สมเด็จพระเทพรู้ แต่ปรากฏว่าความคิดและแผนการต่าง ๆ ต้องหยุดล้มเลิกไป เพราะข่าวรั่วไหลไปถึงเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งอำเภอ และจังหวัด จึงได้เรียก กำนัน ผู้ใหญ่บ้านให้รับจัดการสลายแผนการของชาวบ้านเสียก่อน

ประการที่สอง ความคิดใน "การเดินขบวน" และ "การปิดกั้นถนน" บ้าเรียงได้เล่าให้ฟังว่า⁶⁰

⁵⁹จากการสัมภาษณ์นายพล เมื่อ 29 มิถุนายน 2535 และนายคำ เมื่อ 9 กรกฎาคม 2535.

⁶⁰จากการสัมภาษณ์นางเรียง (ไม่ทราบนามสกุล) เมื่อ 6 กรกฎาคม 2535.

"เมื่อชาวบ้านไปวัดวันพระ (วันธรรมสวนะ) ก็จะพูดคุยกันแต่เรื่องบ่อกึ่ง
ว่าไม่มีใครมาช่วยเหลือชาวบ้านกันบ้าง ฉิบหายกันหมดแล้ว...พูดกัน
ว่าเราจะเดินกันสักที ไปยึดคอกพานหัวไทร ไปคอยกันให้เต็มหนนให้รัก
หยุดวิ่ง เมื่อวิ่งไม่ได้ก็จะเตี้อรื้อนกันให้นายซี เรือบินมาแลพวกเรา จะ
ได้มาเห็นความจริงมาช่วยกันมั้ง"

เป็นการสะท้อนความรู้สึกที่ชัดเจนถึงปัญหาความทุกข์และความต้องการที่จะแสดงออก
เพื่อเรียกร้องให้รัฐหันมาดูแล เพราะปัญหาน้ำเค็มไม่ใช่ปัญหาเล็กน้อยในสายตาของเขา แต่เป็น
ปัญหาใหญ่ที่การแก้ไขควรทำกันในระดับชาติอย่างจริงจัง ซึ่งความหมายที่กล่าวถึง เรือบินหรือ
เครื่องบินนั้นหมายถึง "กลไกรัฐในระดับอยู่ในระดับสูง เป็นหน่วยงานที่มีอำนาจเด็ดขาดที่อยู่
ส่วนกลางหรือกรุงเทพฯ ที่เป็นศูนย์อำนาจเพียงแหล่งเดียวที่อาจจะแก้ปัญหาให้ลุ่ลงได้ ดังเช่น
การกล่าวประชดในทำนองว่า "ผู้ว่านครฯ เราไม่สนแล้ว ทำไหร่ไม่ได้ เอาพวกกรุงเทพฯ ดีกว่า
จะได้หมดความทุกข์ยากเสียที"⁶¹ นับว่าเป็นความตระหนักรู้ที่ถูกต้อง แม้ว่าจะ เป็นปัญหาระดับ
ท้องถิ่น แต่การแก้ไขก็ต้องแก้ไขในระดับชาติ จึงจะสำเร็จลงได้

สำหรับความคิดดังกล่าวนี้สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เกษตรกรนาข้าวที่
อาศัยอยู่ริมทะเลว่าเมื่อปี 2534 พวกชาวบ้านได้คิดปิดถนน ได้วางแผนกันบ้างแล้ว แต่ไม่ได้ทำ
เพราะไม่มีความพร้อม ทั้งขาดผู้นำการจัดการต่างๆ ที่ชัดเจน ประกอบกับ ได้มีการแต่งตั้งตัว
แทนไปร้องทุกข์ที่กรุงเทพฯ แล้วจึงต้องรอฟังผลว่าจะออกมาในรูปใด อีกทั้งไม่ได้รับความเห็น
ชอบจากเกษตรกรนาข้าวที่หันไปทำนากึ่งบ่อส่วนหนึ่งด้วย⁶²

อย่างไรก็ตามความคิดการแก้ปัญหาในรูปแบบดังกล่าวนี้ แม้จะเป็นเพียงเป็นการแก้ที่
ปลายเหตุ แต่ก็ได้สอดคล้องกับความคิดว่าควรจะใช้การคัดค้าน ตั้งแต่ตอนต้นในลักษณะต่าง ๆ
หรือไม่ให้ทำนากึ่งเข้ามาในชุมชน ซึ่งเจ้าอาวาสวัดเกาะสวรรค์ได้เล่าให้ฟังว่า "ได้เตือนชาว
บ้านแล้ว ว่าให้ชาวบ้านรวมหัวกันคัดค้านไม่ให้ทำนากึ่งตั้งแต่แรกก็หมดเรื่องหมดราว มันไม่ใช่พวก
บ้านเรา (เป็นคนมาจากภายนอกชุมชน) เพราะว่ โลกทั้งโลกเป็นของประชาชนทั้งนั้น ประชาชน

⁶¹จากการสัมภาษณ์นางเรียง อ่างแล้ว.

⁶²จากการสัมภาษณ์นายเฉลิม เมื่อ 9 กรกฎาคม 2535.

ต้องร่วมมือกันแล้วจะได้ทุกสิ่ง... ถ้าไม่ช่วยกันคิดค้นก็ไม่รู้จะว่าอย่างไร"^{๕๓} ฉะนั้นแสดงให้เห็นว่าความคิดในห้วงของการประท้วง หรือความคิดที่ต้องการแสดงออกโดยการปิดถนนนั้นเมื่อนานและเป็นความคิดที่ก่ออยู่ตลอดเวลา แต่ยังขาดเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริง ๆ การแสดงออกถึงการคัดค้านไม่ให้มีการทำนากุ้งควรจะทำเมื่อตอนเริ่มต้นใหม่ ๆ ด้วยการใช้อำนาจของประชาชนในฐานะเจ้าของท้องถิ่นแสดงออกเพื่อการปกป้องท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งเป็นการเข้ามามีส่วนสำคัญในบทบาทการตัดสินใจเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาให้เกิดในท้องถิ่น น่าจะเป็นทางแก้ปัญหาที่ต้นเหตุได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด

2. นักธุรกิจนากุ้ง

ปัญหาใหญ่ในปัจจุบันเมื่อมีการเปลี่ยนการประกอบอาชีพหรือปัญหาหลักของชุมชนที่เกิดขึ้นนั้น มาจากนักธุรกิจนากุ้งปล่อยน้ำเค็มออกสู่หน้าข้าว แต่วิธีการมองปัญหาของคนกลุ่มนี้ต่างออกไปจากวิธีการมองของเกษตรกรนาข้าวเป็นอย่างมาก กล่าวคือจะมีความคิดหลักในการมองปัญหาอยู่เฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับ "ราคากุ้งตกต่ำราคาอาหารกุ้งแพง" และเรียกร้องให้ทางราชการเข้ามาช่วยเหลืออยู่หน้ากุ้งตัวน ซึ่งเท่ากับมองอยู่เฉพาะ เป้าหมายของการผลิต"ที่เลี้ยงผลเลิศหรือเลี้ยงผลปฏิบัติอันมี "กำไร" เป็นที่ตั้ง มากกว่าที่จะให้ความสำคัญกับ "วิธีการผลิต" ในบางขั้นตอนที่สร้างผลกระทบต่อเกษตรกรนาข้าวอันเป็นกลุ่มอาชีพอีกกลุ่มหนึ่งที่กำลังประสบกับปัญหาความทุกข์ยาก ฉะนั้นเมื่อมีพื้นฐานการมองปัญหาที่ต่างออกไป ทำให้กิจกรรมการแสดงออกเพื่อแก้ปัญหาจึงแตกต่างกันไปด้วย รูปแบบการตอบสนองปัญหาแก่เกษตรกรนาข้าวจึงมักออกไปในเชิงการหาความชอบธรรมต่อการทำนากุ้ง และเพื่อการรักษามลประโยชน์ของบ่อกุ้งต่อสายตาของชาวบ้านและสาธารณะให้มากที่สุด โดยละเลยการแสดงออกหรือแสวงนำมาตรการที่สมควรจะเป็นหรือวิธีการที่เป็นไปได้ในการสร้างประโยชน์ระยะยาวในการแก้ปัญหาอันเกิดจากการประกอบการของตนเป็นปัจจัยเหตุ เพื่อให้การอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์

^{๕๓}จากการสัมภาษณ์หลวงพ่อบุ๊ เมื่อ 23 ตุลาคม 2535

2.1 การแก้ปัญหา เพื่อตอบสนองประโยชน์เฉพาะกลุ่ม

นักธุรกิจนากุ้งจะมีวิธีการมองไปที่ "เป้าหมายการผลิต" อันมี "กำไร" เป็นเครื่องล่อใจหรือเป็น "คำตอบใหญ่" ที่วางไว้ จากฐานคิดนี้เองทำให้มีความคิดแคบอยู่เฉพาะปัญหาปัจจัยการผลิตหรือขั้นตอนต่าง ๆ อุปสรรคที่ขัดขวางไปสู่เป้าหมายดังกล่าวนั้นก็ถือว่าเป็นปัญหา โดยไม่ได้มองให้ครอบคลุมทุกขั้นตอนหรือทุกบริบทของการผลิตว่าจะ ไปสร้างผลกระทบต่อใครบ้าง ทำให้ความคิดหรือการสนทนาของกลุ่มนี้จึงแค่ประเด็นที่ว่า^{๕๔} "ราคากุ้งตกต่ำมาก แต่เดิมกุ้งขนาด 50 ตัวต่อกิโล ราคา 200 กว่าบาท หรืออย่างน้อยประมาณ 180 บาท แต่เดี๋ยวนี้เหลือแค่ 120 บาทเศษๆ จึงอยากให้ทางราชการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาดังกล่าวด่วน" หรือประเด็นที่ว่า "อาหารกุ้งราคาแพงมากกระสอบละ 600-700 บาท แทนที่จะมองปัญหาเกิดจากการเลี้ยงกุ้งที่สร้างความเดือดร้อนแก่เกษตรกรนาข้าว ซึ่งกำลังเรียกร้องและดิ้นรนต่อสู้อยู่ในเรื่องดังกล่าวนี้อย่างร้ายแค้น ฉะนั้นเมื่อมีการคิดต่างก็มีการมองปัญหาต่างกันทำให้การดำเนินการทุกกรณีของนักธุรกิจนากุ้ง มีความคาดหวังเฉพาะกำไรและผลตอบแทนเพียงประการเดียว เข้าลักษณะของ "การพิจารณาการแบบเล็งผลประโยชน์"^{๕๕} มีผลให้ "รูปแบบ" ที่ออกมาจากกลุ่มเหล่านี้มีเฉพาะกิจกรรมที่เสริมสนับสนุนการทำนากุ้งให้มีประสิทธิภาพและหวังผลตอบแทนในเชิงรายได้หรือกำไรมากยิ่งขึ้น เป็นต้นว่า การจัดให้มีการอบรมเทคนิคการเลี้ยงกุ้งขึ้นที่โรงเรียนชุมชนวัดเกาะสวรรค์ มีคณะวิทยากรจากคณาจารย์ คณะทรัพยากรธรณี มอ.หาดใหญ่ มาให้ความรู้แก่ผู้เข้าอบรม โดยมีการเชิญชวนนักธุรกิจนากุ้ง เจ้าของบ่อกุ้งและเกษตรกรนาข้าวในชุมชนและบริเวณใกล้เคียงให้เข้าร่วมในการอบรมด้วย^{๕๖} นับว่าเป็นกิจกรรมที่ได้ผลทั้งสองประการคือ การแสวงหาการสนับสนุน และเป็นความพยายามสร้างการยอมรับการทำบ่อกุ้งในพื้นที่จากเกษตรกรนาข้าวในชุมชนและบริเวณ

^{๕๔} เป็นประเด็นหลักที่นักธุรกิจนากุ้งในชุมชนนี้มีการพูดถึงมากที่สุด ในขณะที่เกษตรกรนาข้าวจะพูดถึงประเด็น "น้ำเค็มสู่นาข้าว"

^{๕๕} รศ. สุริชัย หวันแก้ว ได้ใช้คำดังกล่าวนี้ในการเสวนา "ความเป็นไทยกลางกระแสโลกปัญหาและสิ่งท้าทาย" จัดโดยสถาบันไทยคดีศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อ 2535 อธิบายถึงพฤติกรรมนักธุรกิจและกระแสหลักของสังคมปัจจุบัน ที่มุ่งแต่ผลประโยชน์ส่วนตนหรือหวังผลตอบแทน เมื่อกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป

^{๕๖} จากการสัมภาษณ์นายแก้ว เมื่อ 25 มิถุนายน 2535.

ใกล้เคียงประการหนึ่ง พร้อมๆกับเป็นการดำเนินการอบรมเพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพการเลี้ยงกุ้ง เป็นอีกประการหนึ่งด้วย

2.2 การตอบสนองหรือการปฏิบัติต่อเกษตรกรนาข้าว

ประการแรก การพยายามที่จะหาความชอบธรรมและการยอมรับให้เกิดในความรู้สึกของเกษตรกรนาข้าว หรือการแสวงหาแนวร่วมและการสนับสนุนจากชาวบ้าน ซึ่งมีวิธีการที่แตกต่างออกไปตามความสามารถ ประสบการณ์ หรือความพร้อมของนักธุรกิจนากุ้งแต่ละราย เป็นต้นว่า "การจักงานเลี้ยงและจัดให้มีมหรสพ" เป็นรูปแบบที่นักธุรกิจนากุ้งจัดให้มีขึ้นหลังจากเปิดบ่อกุ้งชายโดยวางเป้าหมายปริมาณผลผลิตไว้ เมื่อจับได้ตามเป้าหมายดังกล่าวนี้มักจะจัดให้มีการเลี้ยงชาวบ้านด้วยการฆ่าวัวเลี้ยงอาหาร หรือจัดให้มีมหรสพ หรือนำเอาชาวบ้านที่สนิทสนม ที่มีบ้านเรือนหรือที่ดินอยู่ใกล้บ่อกุ้งไปเลี้ยงฉลองที่ห้องอาหาร เช่น "ถ้าเจ้าของบ่อได้กุ้งมาก ๆ เป็นต้นว่า 7 ตัน หรือ 10 ตันขึ้นไปก็จะแกว้วเลี้ยงเพื่อนบ้าน บางทีก็พาไปภัตตาคาร หรือบางบ่อก็รับหนังตลกมาแสดงให้ชาวบ้านได้ดูกัน"⁶⁷ เช่นเดียวกับประสบการณ์ที่นักธุรกิจนากุ้งอย่าง นายศรี ได้เคยปฏิบัติเรื่องการฆ่าวัวเพื่อเลี้ยงเป็นอาหารชาวบ้าน และเคยรับหนังตลกคณะ ฉันทธรรมโฆษ จากจังหวัดสงขลามาทำการแสดงให้ชาวบ้านได้สนุกสนานกันพร้อมทั้งกล่าวถึงปรากฏการณ์ที่เจ้าของบ่อกุ้งได้ปฏิบัติต่อเกษตรกรนาข้าวอย่างมิตรว่า

"ในช่วงปี 2533-ต้น2534 พอเปิดบ่อได้กุ้งมากๆ ก็จะแกว้วกันเป็นประจำ ทำกันเกือบจะทุกบ่อ...วัวเหมือนจะหมดบ้าน แต่เดี๋ยวนี้จะเปลี่ยนมาเป็นการรับหนังตลกมาเล่นให้ชมกัน .ถือว่าเป็นการเลี้ยงสุขภาพจิต บ้านใกล้เรือนเคียงเป็นการผูกมิตรเอาไว้อหรือขอบอกขอบใจที่ไม่มาลักโขมยในบ่อกุ้ง..."⁶⁸

⁶⁷จากการสัมภาษณ์นางเมีย เมื่อ 6 กรกฎาคม 2535.

⁶⁸จากการสัมภาษณ์นายศรี เมื่อ 6 กรกฎาคม 2535.

ถือว่าเป็นการรู้จักใช้จิตวิทยาในการหามวลชนมาเป็นแนวร่วมหรือ กระทำให้ "ศัตรูมาเป็นมิตร" นับว่าเป็นวิธีการสร้างเงื่อนไขใหม่ที่เบี่ยงเบนจากความสนใจต่อการคัดค้าน ให้มาสนับสนุนและการยอมรับจากเกษตรกรนาข้าวให้มากขึ้น โดยไม่สามารถรู้ตัวได้

ประการที่สอง กิจกรรมหรือการกระทำในขั้นตอนการผลิตเพื่อปกป้องหรือรักษาผลประโยชน์ของบ่อกึ่ง กล่าวคือเป็นการสร้างหลักฐานการผลิตที่บ่งชี้ว่าได้ดำเนินการเลี้ยงกุ้งถูกต้องตามหลักการที่ดีไม่ได้สร้างปัญหาน้ำเสียหรือปล่อยน้ำเค็มออกสู่ผืนน้ำที่เกษตรกรนาข้าวกล่าวอ้าง ด้วยการที่นักธุรกิจนากุ้งจัดสร้างคูระบายน้ำเสียและท่อน้ำเสียที่บริเวณบ่อกึ่ง ให้ปรากฏประจักษ์ชัด สามารถตรวจสอบได้ว่าการสร้างขึ้นมา ทั้งนี้เพื่อป้องกันความผิดหรือการตกเป็นคู่สร้างคู่สร้างเสียหายเมื่อเกิดมีการร้องเรียนหรือมีการแจ้งความต่อตำรวจ เช่นในรายชื่อของนายพันธ์กับพรรคพวกในกลุ่มถูกร้องเรียนว่า "เคยถูกร้องเรียน ร่วมกับ อ.สุต ประเสริฐ โดยชาวบ้านได้ร้องเรียนไปยังอำเภอ จนนายอำเภอองอาจและประมงอำเภอมาดูพื้นที่จริงแต่ปรากฏว่าที่กลุ่มมีการสร้างท่อโดยจ้างชุดเป็น 100 ท่อน เพื่อให้หน้าเสี่ยลงทะเล... จึงทำให้รอดพ้นไม่ถูกชดใช้ค่าปรับ"^{๘๑} อย่างไรก็ตาม การจัดสร้างคูน้ำเสียและท่อนั้นเป็นขั้นตอนที่จะต้องใช้งบสูงมากอีกขั้นตอนหนึ่งด้วย คูน้ำและท่อน้ำเสียไม่เพียงพอต่อการรองรับปริมาณน้ำเสียน้ำเค็มจากทุกบ่อในกลุ่มได้ การสร้างขึ้นจึงเป็นเพียงเพื่อเป็นหลักฐานมากกว่าเพื่อประโยชน์การใช้สอย ส่วนในปัจจุบันนี้ไม่มีบ่อกึ่งรายใดจัดทำเลย หรือถ้ามีแล้วก็จะไม่มีการใช้ เพราะถือโอกาสในการถ่ายน้ำเสียเปิดน้ำเค็มทิ้งลงในทุ่งนาได้เลย เพราะเป็นการยอมรับสภาพความเค็มแล้วเกษตรกรนาข้าวไม่ได้ดำเนินการใดๆ กับการเปิดน้ำเสียอีกต่อไป

ประการที่สาม การเปลี่ยนวิธีการตอบสนองต่อข้อเรียกร้องหลังจากถูกแจ้งความตำรวจหรือถูกจับกุมแล้วนั้น ด้วยการปลุกกระแสไม่ยอมจ่ายเงินในขั้นตอนตำรวจหรือที่อำเภอ แต่ได้ใช้การยืดระยะเวลาการชำระ เงินค่าปรับไปจ่ายที่ศาลแทน นั่นก็คือชาวบ้านหรือเกษตรกรรายใดเห็นว่าเสียหายเกิดขึ้น ก็ให้ไปฟ้องร้องต่อศาล ถ้าผลการพิจารณาของศาลออกมาอย่างไรก็จะปฏิบัติตาม ถ้าในกรณีศาลสั่งให้ชดใช้ก็ยินดีจ่ายให้ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีการตอบสนองซึ่งแต่เดิมเมื่อเกิดปรากฏการณ์ที่นักธุรกิจนากุ้งจะจ่ายเงินค่าปรับให้แก่ตำรวจและจ่ายชดใช้เงิน

^{๘๑}จากการสัมภาษณ์นายพันธ์ เมื่อ 13 กรกฎาคม 2535

แก่เกษตรกร-นาข้าวผู้เสียหาย การปรับขบวนการตอบสนองของนักธุรกิจนาถึงถือว่าเป็นความ-
ฉับไวหรือมองหาช่องทางของราชการหรือใช้กลไกต่าง ๆ ของรัฐมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด
จนเห็น "ลักษณะการทำหาย" ให้เกษตรกรนาข้าวฟ้องร้องต่อศาล นับว่าเป็นทางออกที่ได้เปรียบ
ต่อเกษตรกรนาข้าวมากหรือได้ประโยชน์แก่นักธุรกิจนาถึง และเป็นวิธีการที่ไม่น่ารังเกียจ เพราะ
เป็นกระบวนการที่ถูกต้องตามกฎหมายใช้ศาลสำหรับตัดสินเมื่อมีกรณีพิพาทเกิดขึ้นแต่สร้างความ
ปวดร้าวแก่เกษตรกรนาข้าวมากขึ้นที่เขาไม่สามารถได้รับคำตอบแทนใด ๆ จากความเสียหาย
ที่เกิดขึ้น เพราะว่า ชาวบ้านไม่มีเงินทุนที่จะใช้ดำเนินคดีประการหนึ่ง และเสียเวลาที่ต้องใช้
เวลานานมากอีกประการหนึ่ง ทำให้วิธีการนี้ไม่เป็นที่นิยมของเกษตรกรนาข้าว

สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการตอบสนองข้อเรียกร้องหรือเปลี่ยนจากการชำระค่าปรับ
ค่าชดเชยจากการของการจับกุมในขั้นตอนของตำรวจไปสู่ศาลนั้น มีประเด็นที่น่าสนใจกล่าวคือ ใน
ช่วงที่กำลังจะมีการเปิดบ่อกึ่งพ.ศ. 2533 ชาวบ้านจะรวมตัวกันเป็นทีม เพื่อดำเนินการจับกุมหวัง
ที่จะได้ค่าชดใช้จากนักธุรกิจนาถึงซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมกระทำกันมาก หรือแม้กระทั่งผู้เสียหาย
คนหนึ่งจับกุมเสร็จแล้ว กำลังอยู่ในระหว่างการประนีประนอมด้วยกันเองเพื่อต่อราคาที่จะชด
ใช้ระหว่างผู้จับกุมกับนักธุรกิจบ่อกึ่งที่ถูกกล่าวหา แต่ก็มีเกษตรกรนาข้าวหรือชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่ง
ไปแจ้งความต่อตำรวจ แล้วให้ตำรวจมาเป็นคนกลางในการเจรจา เรียกเงินแทนกลุ่มที่จับกุมครั้ง
แรกซึ่งเรื่องนี้ นายอำพล ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 ในฐานะเจ้าหน้าที่ในการจับกุมและคนกลางในการทำ
การต่อรองเล่าให้ฟังว่า "เมื่อมีการจับกุมบ่อกึ่งนายหมีเสร็จแล้ว ชาวบ้านที่มาแจ้งความจับกุม
แรกก็ได้ดำเนินการเจรจา โดยตนเองได้เป็นคนกลางเพราะเป็นผู้ใหญ่บ้านทำการพูดคุยตกลงกัน
บนทะเลประมาณ 3-4 วัน เขาจัดหาเงินและกำลังจะจ่ายเงินให้อยู่แล้ว แต่ก็มีชาวบ้านอีกกลุ่ม
หนึ่งนำเอาเรื่องนี้ไปแจ้งความตำรวจที่โรงพัก จนหมีต้องนำเอาเงินส่วนนั้นไปจ่ายให้กับคน
กลุ่มหลังที่นำตำรวจมาเป็นจับกุม"⁷⁰ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าในอีกประเด็นหนึ่งว่าเจตนาของ
เกษตรกรนาข้าวนั้นกระทำเพื่อผลประโยชน์มากกว่าเป็นการดิ้นรนเพราะความเดือดร้อนเป็นเป้า
หมายหลัก และทำให้มีการมองกันว่าเกษตรกรนาข้าวเองมองเรื่องการปรับเป็นเหมือนผลประโยชน์
ที่ต้องรีบต้องฉกฉวยหรือแย่งชิงเอามาเป็นของตนให้ได้มากกว่า ทำให้นักธุรกิจนาถึงไม่มั่นใจว่า
เมื่อชดใช้เงินแล้วจะไม่ถูกชดใช้อีกเป็นครั้งที่สอง เมื่อมีผู้เสียหายมาเรียกร้องอีกรายหนึ่ง

⁷⁰ จากการสัมภาษณ์นายพล เมื่อ 29 มิถุนายน 2535

ประการที่สี่ การเบี่ยงเบนต้นเหตุของน้ำเสีย ซึ่งเป็นความพยายามชี้หน้าให้เห็นว่า น้ำเสียหรือน้ำเค็มที่ท่วมที่นาข้าวในชุมชนนั้นไม่ได้เกิดจากบ่อกักในชุมชนเพียงอย่างเดียว แต่มาจากบ่อกักแควบริเวณบ้านหน้าเมือง บ้านหน้าศาลา บ้านต้นโหนด และแควบ้านหัวทรวง ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของชุมชนแห่งนี้เพราะว่า พื้นแถบบ้านเกาะสวรรค์เป็นที่ลุ่มกว่าพื้นที่หมู่บ้านดังกล่าวที่ลาดเอียงลงมา จึงทำให้น้ำเค็มไหลมาตามลำคลองหรือไหลมาตามสายมาบ มาท่วม⁷¹ เท่ากับพยายามปิดความผิดหรือต้นเหตุว่า ไม่ใช่เป็นปัญหาที่เกิดจากบ่อกักแควนี้โดยตรง เท่ากับช่วยลดกระแสของฝ่ายนาข้าวลงไปด้วย

ประการที่ห้า การเข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียกร้องต่อสู้เพื่อให้มีการแก้ไขปัญหาร่วมกับเกษตรกรนาข้าวในบางรูปแบบ ถือว่าเป็นอีกบทบาทหนึ่งที่สำคัญของนักธุรกิจนากุ้ง เพราะสถานการณ์ที่ไม่ชัดเจนซึ่งจากเดิมเป็นเกษตรกรนาข้าว แม้ว่าเปลี่ยนมาทำบ่อกักแล้วแต่ที่ดินนาข้าวจำนวนมากที่ถูกน้ำเค็มเช่นเดียวกัน นับว่าอีกสถานการณ์หนึ่งนักธุรกิจนากุ้งได้ผลกระทบที่ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้เช่นเดียวกัน จึงทำให้ออกมาเคลื่อนไหวร่วมกับเกษตรกรนาข้าวในลักษณะต่างๆด้วย เป็นต้นว่า

- 1) การร่วมกันเสียสละเงิน ในการเรียไรโรละ 10 บาท เพื่อมอบให้ตัวแทนเกษตรกรนาข้าวเป็นทุนใช้จ่าย ในการเดินทางไปร้องทุกข์ที่กรุงเทพมหานคร
- 2) การเข้าร่วมประชุมที่ทางราชการกำหนดขึ้น โดยยอมรับการแต่งตั้งตัวแทนของแต่ละฝ่าย ซึ่งในส่วนนักธุรกิจนากุ้งก็มีการตั้ง "คณะกรรมการตัวแทนฝ่ายนากุ้ง" ขึ้นมาและยอมรับมติตามการเรียกร้องให้นักธุรกิจนากุ้งชดใช้ค่าเสียหายที่เกิดจากน้ำเค็มของบ่อกักลงสู่นาข้าวเป็นเงินในอัตราไร่ละ 40 บาท ที่คิดเฉพาะจากที่ได้มผลผลิตจริงเหลือจากการหักค่าใช้จ่ายต่างๆแล้ว⁷²

⁷¹จากการสัมภาษณ์นายผัน เมื่อ 13 กรกฎาคม 2535.

⁷²จากการสัมภาษณ์นายแก้ว เมื่อ 25 มิถุนายน 2535.

ได้กล่าวว่า เดิมเกษตรกรนาข้าวได้เรียกร้องโดยยื่นเงื่อนไขขอให้ชดใช้ค่าเสียหายในอัตราไร่ละ 4,000 บาท แต่นักธุรกิจนากุ้งไม่ยอมจ่าย แต่จะจ่ายให้ตามข้อเท็จจริงที่มีหลักการหรือเกณฑ์ที่กำหนดโดยทางราชการในการสำรวจความเสียหายของอำเภอ จึงมีการทำเรื่องนี้ไปพบผู้ว่าราชการจังหวัดใกล้เกลี้ยให้จ่ายไร่ละ 40 บาท

3) การประชุมรวมกันทั้งเกษตรกรนาข้าวและนักธุรกิจนาุ้งที่เป็นชาวบ้านในท้องที่นี้ทั้งหมดที่เนินหนองนกสวย โดยมีมติให้มีการแบ่งเขต (Zone) การเลี้ยงกุ้ง ซึ่งยอมรับให้พื้นที่ฝั่งตะวันออกของคลองหัวไทรเป็นพื้นที่น้ำเค็ม เพื่อให้มีการเลี้ยงกุ้งเต็มพื้นที่ ส่วนฝั่งตะวันตกคลองหัวไทรกำหนดให้เป็นพื้นที่การทำนาไร่ส่วนผสม ปัญหาน้ำเค็มจึงได้เงียบหายไป

4) การร่วมกับเกษตรกรนาข้าวเดินทางไปร้องทุกข์ที่อำเภอและร่วมขบวนการในการคิดวางแผนเพื่อดำเนินการในบางกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาหน้าเค็มสู่นาข้าว เช่น การเดินทางไปร่วมชุมชนที่อำเภอของชาวบ้านไปกันครั้งละหลาย ๆ คันรถ มีทั้งพวกรนาข้าวและมีพวกรนาุ้งไปร่วมกันด้วยจะได้มาก⁷³ การร่วมในการคิดวางแผนปิดถนนเพื่อประท้วงเรียกร้องให้ทางราชการหันมาสนใจความเดือดร้อนของชุมชน หรือการนำเอาปัญหานี้เข้ามาสู่การพิจารณาของสภาตำบล เป็นต้น

อย่างไรก็ดี การเคลื่อนไหวในกิจกรรม การแก้ปัญหาต่างๆ หรือการคิดที่รวมกันทั้ง 2 กลุ่ม หรือแม้แต่การดำเนินการเฉพาะของเกษตรกรนาข้าว เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่มาจากน้ำเค็มนั้น อาจจะกล่าวได้ว่าหากว่ารูปแบบข้อเสนอหรือทางเลือกเหล่านั้นมีการนำไปปฏิบัติจริงมีแนวโน้มที่เป็นประโยชน์ทั้งชุมชน โดยเฉพาะการทำนาุ้งก็ยิ่งจะได้ผลประโยชน์มากด้วย ทั้งได้ประโยชน์ในการทำนาข้าวโดยทั่วไป หรือยิ่งได้รับประโยชน์ในการทำนาุ้งต่อไปอีกด้วยเป็นต้นว่าการกำหนดแบ่งเขตพื้นที่เลี้ยงกุ้งเป็นการเฉพาะ (Zone) การทำชลประทานน้ำเค็ม หรือการทำประตुरบายน้ำเค็ม เหล่านี้ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการทำนาุ้งแต่อย่างใด แต่กลับยังทำให้การทำบ่อกุ้งขยายตัวมากยิ่งขึ้น ฉะนั้น จึงมีการสนับสนุนทุกแนวความคิดและทุกกิจกรรมในการเคลื่อนไหวของเกษตรกรนาข้าวอย่างเต็มที่ ไม่มีการคัดค้านหรือห้าตัวเป็นอุปสรรคใด ๆ ถ้าจะมีบ้างก็เป็นเรื่อง ข้อตกลงเกี่ยวกับการชดใช้ค่าเสียหาย ทั้งเป็นค่าของใช้เฉพาะรายที่มีการแจ้งความจับกุมและอัตราการชดใช้ค่าเสียหายที่เกิดจากมติของ ตัวแทนฝ่ายนาข้าว ตัวแทนฝ่ายนาุ้ง โดยมีเจ้าหน้าที่ราชการเป็นคนกลาง ที่มักจะมีการต่อรองในเรื่องตัวเลขกันแต่การจ่ายเงินจริงจะมีเฉพาะ กรณีการจ่ายค่าชดใช้ให้แก่เกษตรกรนาข้าวเฉพาะรายที่มีการแจ้งความจับกุมในช่วง

⁷³จากการสัมภาษณ์นายภาพ เมื่อ 9 กรกฎาคม 2535 และนายเรือง เมื่อ 9 กรกฎาคม

แรก ๆ เท่านั้น ส่วนเมติหรือข้อตกลงร่วมกันนั้นหาได้มีการนำไปสู่การปฏิบัติจริง ๆ จัง ๆ เป็นรูปธรรมไม่

ประการที่หก การจ้างแรงงานจากเกษตรกรนาข้าว ทั้งในรูปของการจ้างให้เฝ้าบ่อเลี้ยงกุ้ง การขุดทรายออกจากปากท่อคูน้ำเค็มในทะเล หรือแม้แต่ในช่วงเปิดบ่อกุ้งที่ต้องการจ้างเครื่องชักน้ำหรือคูน้ำ การจ้างลากอวนจับกุ้งที่จำเป็นต้องจ้างแรงงานจากเกษตรกรนาข้าวที่มีอยู่ในชุมชน นับว่าเป็นแหล่งจ้างงานที่ใหญ่ที่สุด หรือนากุ้งเป็นแหล่งรองรับปริมาณจำนวนแรงงานได้มาก ที่ทำรายได้เป็นอย่างดี หรือถือว่าเป็นแหล่งรายได้อันเป็นความคาดหวังของเกษตรกรนาข้าวที่รอคอยการแก้ปัญหาหรือทางออก ทั้งรูปแบบที่ได้คิดขึ้นมาและถูกกำหนดจากรัฐ

3. บทบาทของทางราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ

3.1 ระดับอำเภอ

เป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดและสัมผัสกับประชาชนและพื้นที่มากที่สุดจึงมีบทบาทหลายประการ กล่าวคือ ประการแรก เป็นการรับทราบปัญหาข้อเท็จจริงมากกว่าหน่วยงานใดๆ ของรัฐ ประการที่สองในบางครั้งบางคราวมีบทบาทที่เปรียบได้เหมือนกับ "กรรมการ" ที่ทำหน้าที่จัดซื้อพิพาท ชื่อเรียกร้องและปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ตามศักยภาพของหน่วยงาน ประการที่สาม ต้องรายงานข้อมูลต่าง ๆ ให้กับหน่วยงานบังคับบัญชาในระดับที่เหนือกว่าทราบ ประการที่สี่ จะต้องรับเอาแนวทาง วิธีการหรือนโยบายของหน่วยงานระดับสูงมาปฏิบัติให้คล่องตามเป้าหมาย ฉะนั้นจึงถือว่าเป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญที่สุดก็ได้หรือเป็นองค์กรที่ต้องรับรู้ข้อเท็จจริงและรายละเอียดต่างๆ ให้มากที่สุดเพื่อนำไปดำเนินการทั้งในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าหรือระยะยาวที่ครอบคลุมทั้งสี่บทบาทดังกล่าวแล้ว

สำหรับการรับทราบปัญหาน้ำเสีย หรือน้ำเค็มจากการเลี้ยงกุ้งนำความเดือดร้อนหรือเสียหายต่อเกษตรกรนาข้าว นั้น ทางอำเภอรับรู้เนื่องจากมีการ "ร้องเรียนหรือร้องทุกข์" ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งมีจำนวนมากที่สุด และจากการเสนอปัญหาที่เกษตรกรนาข้าวเดินทางมาร่วมประชุมที่อำเภอเพื่อมารับฟังแนวทางแก้ปัญหาและการชี้แจงของทางราชการ ซึ่งถูกกระดมมาร่วมประชุมบ่อยครั้งขึ้นในช่วงปี 2533 และปี 2534 เพราะมีการเลี้ยงกุ้งเพิ่มมากและมีการปล่อยน้ำ

เสียอันเกิดจากการจับกุมพร้อมทั้งมีการแจ้งความจับกุมผู้ปล่อยน้ำเค็ม ที่มีมากขึ้นตามมาด้วย โดยสรุปจากข้อเสนอให้ทางราชการช่วยเหลือ และกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาลหลายประการ ประเด็นที่สำคัญๆ คือ⁷⁴

1. ขอให้ทางราชการช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า ด้วยการแจกอาหาร ข้าวสารและน้ำจืด
2. เรียกร้องให้มีการชดใช้ค่าเสียหายแก่เกษตรกรนาข้าวในอัตราไร่ละ 1,200 บาท ต่อปี
3. ให้ทางราชการหามาตรการการกวดขันเรื่องการปล่อยน้ำเสียต่อเจ้าของบ่อกึ่ง ด้วยการปล่อยน้ำเสียลงทะเล
4. ให้เจ้าของบ่อกึ่งหยุดการปล่อยน้ำเสียลงสู่นาข้าวและที่สาธารณะ โดยทันที

อนึ่ง ในความเป็นจริงแล้วในการรับทราบปัญหาของทางราชการนี้ เป็นไปเองโดยอัตโนมัติ ทั้งนี้เพราะว่า ฐานะอีกบทบาทหนึ่งเจ้าหน้าที่เป็นนักธุรกิจนาทุ่งด้วย โดยที่เจ้าหน้าที่ทางราชการจำนวนมากได้ดำเนินการเลี้ยงกุ้งด้วยแต่การรับทราบปัญหาของทางราชการในฐานะที่เป็นองค์การหรือหน่วยงานของรัฐนั้นเกิดจากการการร้องเรียน และการแจ้งความของเกษตรกร เท่ากับว่า การรับรู้ที่เกิดจากประสบการณ์จริงของอีกบทบาทหนึ่งตามสภาพในการเป็นเจ้าของบ่อกึ่งนั้นไม่ได้เป็นผลให้เกิดการนำเอาข้อมูลหรือปรากฏการณ์นั้นเข้าสู่ระบบราชการ อาจจะเป็นเพราะบ่อกึ่งให้กลุ่มอาชีพเดียวกันไปสร้างปัญหานั้นเอง หรือการรับรู้ของทางราชการเกิดจากการเคลื่อนไหวการแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ ของเกษตรกร

อย่างไรก็ตาม สำหรับรูปแบบ มาตรการ โครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ที่กำหนดจัดทำขึ้นในการแก้ไขปัญหาน้ำเค็มจากบ่อกึ่งสร้างความเสียหายนั้นมีการตอบสนองจากทางราชการ ซึ่งจำแนกออกเป็นลักษณะต่างๆ ดังนี้

⁷⁴จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่พัฒนาของอำเภอ เมื่อ 17 กรกฎาคม 2535.

3.1.1 การตอบสนองข้อเรียกร้องของเกษตรกรนาข้าว

3.1.1.1 การดำเนินการสำรวจรายชื่อเกษตรกรรายชื่อกษัตริย์นาข้าวและพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ เป็นการริเริ่มโดยอำเภอเอง เพื่อที่จะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการปฏิบัติงาน และเตรียมการนำเสนอระดับสูงต่อไป อำเภอจึงมีการรวบรวมข้อมูลความเสียหายเป็นครั้งแรก ซึ่งมีพื้นที่และบุคคล ปรากฏว่า ผู้ที่ได้รับผลกระทบเป็นเกษตรกรในท้องที่ตำบลเกาะสวรรค์ และตำบลหน้าเมืองทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรุนแรงจะมีมากในพื้นที่ตำบลเกาะสวรรค์ที่มากที่สุดพื้นที่เสียหายและจำนวนเกษตรกร

ตารางที่ 7 ข้อมูลความเสียหายระดับอำเภอจากการสำรวจครั้งแรก

ตำบล	จำนวนเกษตรกร(ราย)	จำนวนพื้นที่(ไร่)	มูลค่าความเสียหาย(บาท)
เกาะสวรรค์	606	9,566	3,735,000
หน้าเมือง	150	1,433	1,011,830
รวม	756	10,999	4,746,830

ที่มา: ปรับปรุงจากข้อมูล สنج.ประมงอำเภอหัวไทร (ตามหนังสือ สنج.ประมงหัวไทร ที่ นศ 1007/17 ลงวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2534)

สำหรับการร้องเรียนและร้องทุกข์ความเดือดร้อนกับหน่วยงานราชการระดับต่าง ๆ มีอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะกับหน่วยงานระดับสูง และหน่วยงานดังกล่าว มักจะส่งเอกสารให้อำเภอ ดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะเรื่องตัวเลข "ข้อมูลความเสียหาย" จะเป็นเรื่องที่ต้องกล่าวถึงทุกครั้งไป ฉะนั้น การสำรวจความเสียหายอันเป็นงานที่ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของอำเภอ และมีการตั้งคณะกรรมการสำรวจกันใหม่ ๆ ตามการสั่งการของจังหวัด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความเป็นจริงอยู่เสมอ ฉะนั้น ข้อมูลที่ได้จากการดำเนินการในแต่ละครั้งมักจะไม่ตรงกันเสมอ ๆ เช่น การทบทวนข้อมูลใหม่ในการประชุมที่อำเภอหัวไทรเมื่อวันที่ 28 มกราคม 2534 ด้วยการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาสำรวจข้อมูลความเสียหาย 1 ชุด ประกอบด้วยตัวแทนฝ่ายต่าง ๆ ทั้งฝ่าย

ราชการที่มีเจ้าหน้าที่ของอำเภอ นักการเมืองท้องถิ่น และกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนฝ่ายนักธุรกิจ นักกึ่งและตัวแทนฝ่ายเกษตรกรนาข้าวในพื้นที่ทั้งสองตำบล เพื่อการดำเนินการสำรวจข้อมูล ผลปรากฏว่าตัวเลขความเสียหายกลับลดลงเหลือจำนวนผู้เสียหาย 639 ราย พื้นที่นาข้าวเสียหาย 9,178 ไร่ แต่มูลค่าความเสียหายกลับสูงขึ้นเป็น 11,105,410 บาท⁷⁵

ต่อมากลางปี 2534 อำเภอได้จัดส่ง "โครงการขอรับการสนับสนุนเงินยืมชีพช่วย-เหลือราษฎร นาข้าวที่ได้รับผลกระทบจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ" ด้วยข้อมูลใหม่อีก ซึ่งมีตัวเลขที่สูงกว่าที่กล่าวมาแล้ว ในขณะที่มูลค่าความเสียหายทางอำเภอไม่ได้จำแนกออกเป็นรายตำบล เหมือนสองครั้งที่ผ่านมา เพียงแต่สรุปแบบรวมตัวเลขออกมา

ตารางที่ 8 ข้อมูลความเสียหายระดับอำเภอจากการสำรวจครั้งที่ 3

ตำบล	จำนวนเกษตรกร(ราย)	จำนวนพื้นที่(ไร่)	มูลค่าความเสียหาย(บาท)
เกาะสวรรค์	627	8,885.75	ไม่แจ้ง
หน้าเมือง	186	2,043	"
รวม	813	10,928.75	13,114,500

ที่มา: 1) หนังสืออำเภอหัวไทร ที่ นศ 1007/4982 ลงวันที่ 9 กันยายน 2534

2) เอกสารโครงการขอสนับสนุนการเงินยืมชีพฯ

ส่วนข้อมูลความเสียหายที่ถือว่าเป็นข้อมูลสุดท้ายที่ถูกยอมรับกันมากที่สุดในทางราชการนั้นคือหลังจากการที่ "จังหวัดได้สั่งการ" ไปยังอำเภอให้ดำเนินการจัดทำ "บัญชีรายชื่อ" ผู้เสียหายเพื่อที่จะขอรับการสนับสนุนเงินยืมชีพไปยังกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อเสนอเป็นรายละเอียดผนวกเข้ากับโครงการของอำเภอ โดยอำเภอให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านทำการสำรวจเอง

⁷⁵รายงานการประชุมคณะกรรมการแก้ไขปัญหาชาวนาที่ได้รับผลกระทบจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ จังหวัดนครศรีธรรมราช ครั้งที่ 2/2534 วันที่ 14 มีนาคม 2534 หน้า 2.

กับราษฎรในพื้นที่เขตปกครอง แล้วรายงานต่ออำเภอว่าอำเภอได้จัดทำเป็นบัญชีรายชื่อเกษตรกร ที่ได้รับความเดือดร้อนและเสียหายที่มีตัวเลขต่างๆ ที่เกิดจากน้ำเค็มเพิ่มสูงขึ้น กล่าวคือ จำนวน ผู้เสียหาย 1,014 ราย พื้นที่เสียหาย 14,933.75 ไร่ มูลค่าความเสียหาย 17,920,500 บาท⁷⁶ เป็นข้อมูลที่อำเภอยอมรับว่าสมบูรณ์ที่สุด และยังใช้เป็นข้อมูลมาจนปัจจุบันนี้ เคยใช้รายงานไปยัง รัฐมนตรีว่าการกระทรวง เกษตรและสหกรณ์ทราบหลังจากเดินทางมาดูพื้นที่จริงแล้ว

จากการสำรวจข้อมูลในหลายครั้งดังกล่าวข้างต้นนี้ทำให้ได้ตัวเลขในแต่ละครั้งมีความแตกต่างกันเสมอ ซึ่งนำมาสรุปให้เห็นภาพรวมของข้อมูลที่เปลี่ยนแปลงในแต่ละครั้งดังนี้

ตารางที่ 9 สรุปข้อมูลความเสียหายที่เปลี่ยนแปลงในการสำรวจแต่ละครั้ง

เวลา ⁷⁷	จำนวนเกษตรกร(ราย)	จำนวนพื้นที่(ไร่)	มูลค่าความเสียหาย(บาท)
2355	756	10,999	4,746,830
หลัง 28 มกราคม 2534	639	9,178.2	11,105,410
11 กรกฎาคม 2534	813	10,928.75	13,114,500
9 กันยายน 2534	1,014	14,933.75	17,920,500

ข้อมูลที่คลาดเคลื่อนนี้เป็นประเด็นหนึ่งที่สำคัญ ซึ่งเป็นปัญหาและเป็นอุปสรรคในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนหรือความเสียหายที่เกิดขึ้น เนื่องมาจากการมี "มุมมองที่ต่างกัน" และ "ฐานการพิจารณา" ความเสียหาย ตลอดจนกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ต่างกัน ไปและมีเป้าหมายในการนำเอาข้อมูลไปใช้ต่างกัน ผลของข้อมูลที่ออกมาจึงแตกต่างกันไปทุกครั้ง มีข้อสังเกตประการหนึ่งก็คือการสำรวจข้อมูลความเสียหายแต่ละครั้งจึงต้องใช้เวลานานหลายๆ เดือนกว่าจะแล้วเสร็จ เท่ากับเวลาการกำหนดแนวทาง วิธีการหรือเสนอรูปแบบ โครงการ

⁷⁶หนังสืออำเภอหัวไทร ที่ นศ 1007/4982 ลงวันที่ 9 กันยายน 2534.

⁷⁷เป็นตัวเลขเวลาที่นำมาจากเอกสารหนังสือราชการ และเอกสารการประชุมต่าง ๆ ที่อ้างถึงข้อมูลความเสียหาย.

ต้องนานออกไปและที่สำคัญ คือ ต้องรายงานข้อมูลดังกล่าวไปยังหน่วยงานตามสายบังคับบัญชาเสมอ ก่อนที่จะนำเสนอมาตรการ แนวทางหรือโครงการของอำเภอตามหลังไปอีกครึ่งหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของข้อมูลน่าจะมีสาเหตุหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ

- 1) การสำรวจใน พ.ศ. 2533 นั้น เป็นการสำรวจข้อมูลครั้งแรก อำเภอได้ปฏิบัติ "การร้องเรียนหรือร้องทุกข์" ของเกษตรกรนาข้าวและการกล่าวถึง "ปัญหาที่เกิดขึ้นจริง" ที่เจ้าหน้าที่อำเภอได้รับความเสียหายโดยในฐานะเจ้าของบ่อกึ่ง และการคำนวณความเสียหายที่ไม่ได้สามารถบ่งบอกถึงหลักการใช้ "ฐานการคิดคำนวณ" มูลค่าความเสียหายว่าได้ใช้สูตรใดเกณฑ์ใดหรือมาตรการใด มีเหตุผลอย่างไรที่นำหลักการนี้มาใช้คำนวณ
- 2) การทบทวนข้อมูลความเสียหาย ในการประชุมที่ศาลาประชาคมอำเภอหัวไทร เมื่อ 28 มกราคม 2534 มีการแต่งตั้ง "คณะกรรมการ" ให้ดำเนินการสำรวจใหม่ที่ประกอบด้วยตัวแทนทั้งฝ่ายเกษตรกรนาข้าวตำบลละ 2 คน และตัวแทนนักธุรกิจนาทุ่งตำบลละ 2 คน ร่วมกับคณะกรรมการที่มาจากฝ่ายอำเภอ เพื่อที่จะได้ทราบความเสียหายที่แท้จริง ผลปรากฏว่าข้อมูลจำนวนความเสียหายทั้งบุคคลและพื้นที่ได้ลดลง แต่จำนวนเงินที่เป็นมูลค่าความเสียหายกลับสูงขึ้น เนื่องจากไม่ได้มี "ฐานการคิดคำนวณ" ที่ชัดเจนเช่นเดียวกัน และเท่ากัน ยืนยันว่าแนวทางการคิดคำนวณในครั้งแรกไม่ถูกต้องจริง
- 3) มีการสร้าง "ฐานการคิดคำนวณ" ขึ้นภายหลังเพื่อเป็นหลักการใช้คิดคำนวณความเสียหายตามแนวทางที่ทางราชการกำหนดขึ้น โดยไม่มีการโต้แย้งจากเกษตรกรนาข้าว แต่อย่างไร โดยตั้งฐานตัวเลขความเสียหายในอัตราไร่ละ 1,200 บาท ซึ่งมาจากการจำแนกคำนวณต้นทุนการหว่านข้าวต่อไร่ว่ามีต้นทุนต่าง ๆ ทั้งเป็นค่าเมล็ดพันธุ์ข้าว ค่าปุ๋ย ค่าไถนา ค่าแรงงาน⁷⁸ เป็นต้น ทำให้มูลค่าความเสียหายเปลี่ยนแปลงไปอีก โดยเฉพาะในช่วงนั้นเป็นเวลาหลังจากนายอาณัติ อาภาภิรมณ์ รมว. เกษตรและสหกรณ์ เดินทางมาดูพื้นที่จริงได้สั่งการให้สำรวจข้อมูลความเสียหายเพื่อที่จะหาทางช่วยเหลือ ประกอบกับทางอำเภอได้ส่งโครงการขอรับการสนับสนุนเงินยังชีพไปยังจังหวัด ๆ ได้สั่งการให้จัดหาค่าเป็น "บัญชีรายชื่อเกษตรกรชาวนาข้าวที่ได้รับความเสียหายจากการหว่านทุ่ง" ของอำเภอขึ้น ทำให้มีการจำแนกรายละเอียดชัดเจนตามฐานการคิดคำนวณดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตามหลังจากที่ทำการสำรวจค่าเสียหายแล้ว

⁷⁸จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ตำบล เมื่อ 18 พฤศจิกายน 2535 และเจ้าหน้าที่ปกครอง เมื่อ 18 พฤศจิกายน 2535.

เกษตรกรนาข้าวไม่ได้ยอมรับมูลค่าเสียหายดังกล่าว แต่ได้เรียกร้องให้รัฐช่วยเหลือจากค่าความเสียหายในอัตราไร่ละ 3,000 บาทต่อปี⁷⁹ จึงตกลงกันไม่ได้และไม่มีการชดเชยค่าเสียหายมาจนถึงปัจจุบันนี้ แต่การนำเอาผลการสำรวจของข้อมูลความเสียหายในครั้งสุดท้าย (ตามตารางที่ 9) มาใช้เป็นข้อมูลของทางราชการตลอดมา โดยเกษตรกรก็ไม่ได้ถือเอาข้อมูลที่เป็นปัญหาให้ถกเถียงกัน แต่อย่างไรก็ตามเพียงหวังการช่วยเหลือจากทางราชการก็พอใจ

3.1.1.2. การให้ความช่วยเหลือเกษตรกรนาข้าว ที่ประสบกับความเสียหายและเป็นปัญหาความเดือดร้อน จากการที่น้ำเสียน้ำเค็มเข้าสู่นาข้าวและพื้นที่ต่างๆ หลังจากมี "การเสนอโครงการ" "การร้องทุกข์" หรือ "การร้องเรียน" (ในลักษณะต่าง ๆ) ทั้งผ่านภานัน ผู้ใหญ่บ้านหรือร้องทุกข์ด้วยเอกสารมายังอำเภอ หรือร้องทุกข์ไปยังหน่วยงานราชการระดับสูง แล้วถูกส่งการมายังอำเภอเพื่อให้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยที่บางกรณี ก็เป็นเพียงการเสนอโครงการของอำเภอไปยังจังหวัด เป็นต้นว่า

- การจัดทำ "โครงการขอรับการสนับสนุนเงินยืมชีพเพื่อช่วยเหลือราษฎรที่ได้รับความเดือดร้อนจากผลกระทบการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ" ของอำเภอหัวไทร ซึ่งผ่านการอนุมัติของนายอำเภอและส่งไปยังจังหวัดแล้วเมื่อ 11 กรกฎาคม 2534⁸⁰ และทางอำเภอได้ยื่นโครงการนี้ไปยังจังหวัดอีกครั้งหนึ่งในวันที่ 16 ตุลาคม 2534⁸¹ โดยมีเป้าหมายหลักที่จะช่วยเหลือเกษตรกรนาข้าวซึ่งได้รับผลกระทบจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนในการครองชีพในเบื้องต้นให้แก่เกษตรกรนาข้าวจากตำบลเกาะสวรรค์ จำนวน 779 รายและ ตำบลหน้าเมือง 235 ราย ซึ่งได้รับความเสียหาย ด้วยการขอรับเงินสนับสนุนยืมชีพจำนวน 17,920,500 บาท จากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

⁷⁹จากการสัมภาษณ์อดีตเจ้าหน้าที่ส่งเสริม เมื่อ 17 กรกฎาคม 2535.

⁸⁰หนังสืออำเภอหัวไทร ที่ นศ 1016/3980 ลงวันที่ 11 กรกฎาคม 2534.

⁸¹หนังสืออำเภอหัวไทร ที่ นศ 1016/5576 ลงวันที่ 16 ตุลาคม 2534.

- การช่วยเหลือเกี่ยวกับการอุปโภคการบริโภค

เช่น การให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับเรื่อง "น้ำ" ที่ดำเนินการในรูปแบบต่างๆ เป็นต้นว่า "การสร้างถังรองรับน้ำฝน" แบบ ผ.33 ที่หมู่ที่ 2, 6 ตำบลเกาะสวรรค์ 4 จุด "การขุดบ่อน้ำตื้น" ที่ตำบลหน้าเมืองและตำบลอื่นๆ "การขุดสระน้ำ" ขนาดกว้าง 40 เมตร ยาว 40 เมตร ลึก 3 เมตร ที่หมู่ที่ 3 และ 4 ตำบลเกาะสวรรค์ "การสร้างถังเก็บน้ำฝน ผ.30 พิเศษ" ที่หมู่ที่ 5, 6 และ 9 ตำบลเกาะสวรรค์ และ "การสร้างถังปูนฉาบ" หมู่บ้านละ 1 จุด ที่หมู่ที่ 1, 2, 4, 7, 8, 9 ตำบลเกาะสวรรค์^{๘๒} โดยที่บางกรณีดำเนินการเสร็จแล้ว ส่วนบางกรณีก็อยู่ระหว่างการดำเนินการ อย่างไรก็ตาม รูปแบบต่าง ๆ ที่ช่วยเหลือดังกล่าวข้างต้นนี้ มีจริงในชุมชนนี้ เพียงแต่เป็นไปตามโครงการปกติที่อำเภอจัดสรรให้กับตำบลต่าง ๆ ตามลักษณะงานประจำ ซึ่งไม่ได้เป็นโครงการพิเศษที่อนุมัติเพื่อแก้ปัญหาหน้าเค็ม แต่อย่างใด หรือจากกรณีการร้องทุกข์ของเกษตรกรนาข้าวที่ "ขาดแคลนข้าว" บริโภคจากราษฎรในพื้นที่ตำบลเกาะสวรรค์ และหน้าเมือง 25 ราย อันเกิดจากพื้นที่นาข้าวได้รับความเสียหายจากน้ำเค็มบ่อเกลือ จึงได้ช่วยเหลือโดยริบดวนเป็นการเฉพาะหน้าด้วยการจัดข้าวสารเพื่อการบริโภคให้ก่อนคนละ 1 ถัง^{๘๓} พร้อมทั้งให้มีการร้องขอความช่วยเหลือไปยังจังหวัดด้วย

- สำหรับเรื่องการซ่อมแซม "ถนน" ในหมู่บ้าน

หรือชุมชน ได้รับความเสียหายจากผู้ใช้รถยนต์ในการขนส่งกิ่งออกสู่ตลาด ในท้องที่ตำบลเกาะสวรรค์ ทางอำเภอได้กำหนดการซ่อมแซมถนนสายบ้านเกาะสวรรค์ - บ้านดิง และปรับปรุงถนนสายบ้านไชยราม - บ้านบางโหนด และถนนสายบ้านดำน - บ้านไชยราม^{๘๔} เป็นต้น

^{๘๒}สรุปข้อมูลเฉพาะที่กำหนดการดำเนินการช่วยเหลือในชุมชนที่เป็นพื้นที่วิจัยและ

ตำบลเกาะสวรรค์นี้เท่านั้น จากหนังสืออำเภอหัวไทร ที่ นศ. 1016/4147 ลงวันที่ 30 กรกฎาคม 2534.

^{๘๓}สำเนาบันทึกข้อความของพัฒนาการอำเภอหัวไทรถึงนายอำเภอหัวไทร ลงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2535.

^{๘๔}หนังสืออำเภอหัวไทร ที่ นศ. 1061/4147 ลงวันที่ 30 กรกฎาคม 2535.

- การส่งเสริมอาชีพใหม่⁸⁵ได้เสนอโครงการส่งเสริม

ส่งเสริมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต่างๆ เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรนาข้าวให้มีรายได้และอาชีพให้แก่เกษตรกรนาข้าวในท้องที่ตำบลเกาะสวรรค์และตำบลหน้าเมืองที่ไม่อาจจะทำนาทุ่งได้ด้วยมีอุปสรรค 2 ประการ คือ พื้นที่นาถูกน้ำเค็มทำลายหมดแล้ว และไม่มีทุนสำหรับดำเนินการเลี้ยงกุ้งทางอำเภอจึงได้กำหนดแนวความคิดให้ช่วยเหลือเกษตรกรเหล่านี้ไป "ประกอบอาชีพทางการประมงชายฝั่ง" หรือ "ส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์น้ำกร่อยชนิดต่างๆ" ด้วยการให้เกษตรกรทำการเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่ ปูม้า ปูทะเล ปลากระบอก ปลาดุกทะเล และปลากะพงขาวในพื้นที่ดังกล่าวโดยได้เสนอแนวความคิดและการขอรับการสนับสนุนไปยังจังหวัดและกรมประมงเพื่อพิจารณาหาพันธุ์สัตว์ดังกล่าวให้แก่เกษตรกร

แต่อย่างไรก็ดี แนวทางดังกล่าวนี้ (3.1.1.2) ก็คงเป็นเพียงแนวความคิดที่ทางอำเภอได้นำเสนอไปขอการอนุมัติหรือรายงานต่อหน่วยงานระดับสูงเท่านั้น จากการสัมภาษณ์เกษตรกรต่างก็ให้ความเห็นว่า การช่วยเหลือเหล่านี้ไม่ได้มีการปฏิบัติจริงใด ๆ เลย แม้กระทั่งเรื่องการช่วยเหลือเรื่องข้าวสาร ดังกล่าวข้างต้น

3.1.1.3 การขอโครงการประปาขนาดใหญ่⁸⁶โดยขอให้ทาง

การประปาส่วนภูมิภาคมาดำเนินการด้วยการนำเอาน้ำดิบมาจากอ่างเก็บน้ำชลประทานจากอำเภอชะอวด มาบริการแก่ประชาชนผู้บริโภคในเขตอำเภอหัวไทร บางส่วนของเขื่อนใหญ่และปากพองด้วย แต่ก็เหมือนกับโครงการหรือกิจกรรมใน 3.1.1.2 กล่าวคือไม่มีการปฏิบัติเกิดขึ้นจริง ๆ แม้ว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องเร่งด่วน และมีปัญหามาก เจ้าหน้าที่ปกครองซึ่งเป็นผู้รักษาการแทนนายอำเภอได้เสนอโครงการในช่วงนั้นกล่าวว่า "แรก ๆ พวกการประปาภูมิภาคมาสำรวจมาดูแล แต่หลังจากนั้นก็หายเงียบไป ไม่ตอบไม่ส่งข่าวคราวแจ้งให้ทราบเลย"⁸⁷ ได้เคยทำการ

⁸⁵หนังสืออำเภอหัวไทร ที่ นศ. 1007/3437 ลงวันที่ 20 มิถุนายน 2534 และหนังสือสำนักงานประมงอำเภอหัวไทร ที่ นศ. 1007/138 ลงวันที่ 29 สิงหาคม 2534.

⁸⁶ หนังสืออำเภอหัวไทร ที่ นศ. 1007/2685 ลงวันที่ 14 พฤษภาคม 2534 และเอกสารแนวทางการส่งเสริมและแก้ไขปัญหาการเลี้ยงกุ้ง อำเภอหัวไทร.

⁸⁷จากการสัมภาษณ์นายไชยยันต์ หวังกิจ เมื่อ 18 พฤศจิกายน 2535.

หลวงตามหรือประสานงานให้ทางจังหวัดช่วยดำเนินการเร่งรัดไปยังหน่วยงานดังกล่าวด้วย แต่กียังไม่ได้เกิดขึ้น

3.1.2 การกำหนดมาตรการการป้องกันปราบปราม และแก้ไขปัญหาหรือผลกระทบ จากการปล่อยน้ำเค็มสู่พื้นที่นาข้าว เป็นต้นว่า

3.1.2.1) การกำหนดมาตรการการป้องกันและปราบปรามปัญหาที่เกิดขึ้นจากนักธุรกิจนาุ้งเปิดน้ำเค็มซึ่งสร้างความเดือดร้อนแก่เกษตรกรนาข้าวและพื้นที่ต่าง ๆ ด้วยการออกคำสั่งอำเภอหัวโหร ที่ 70/2534 เพื่อให้ผู้ประกอบการเลี้ยงกุ้ง ดำเนินการไปในทางที่ถูกต้อง ไม่ให้เกิดมลภาวะในที่สาธารณะต่าง ๆ และพื้นที่ของเกษตรกรได้รับความเสียหายขยายตัวมากยิ่งขึ้น จึงได้แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ตรวจสอบและควบคุมการเลี้ยงกุ้ง 1 ชุด ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ประกอบด้วย ประมงอำเภอหัวโหร เป็นหัวหน้า ปลัดอำเภอประจำตำบลหน้าเมือง ปลัดอำเภอประจำตำบลเกาะสวรรค์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตำบลหน้าเมืองและตำบลเกาะสวรรค์ทุกคน พัฒนาการและ เกษตรกรตำบลหน้าเมืองและตำบลเกาะสวรรค์ เจ้าหน้าที่ประจำอำเภอหัวโหร เป็นผู้ช่วยโดยมีนายพิชัย ชูช่วย ปลัดอำเภอเป็นเลขานุการ นางประยูร เมืองทองอ่อน เจ้าหน้าที่ปกครองเป็นผู้ช่วยเลขานุการ⁸⁸ และหลังจากนี้อำเภอยังได้กำกับให้เจ้าหน้าที่ชุดดังกล่าวนี้ปฏิบัติงานตามคำสั่งอย่างจริงจัง จึงกำหนดให้รายงานผลการปฏิบัติงานให้นายอำเภอทราบทุกวันศุกร์ของสัปดาห์อย่างเคร่งครัดด้วย⁸⁹ นอกจากนี้อำเภอยังกำชับโดยสั่งการไปยังกำนันผู้ใหญ่บ้านตำบลเกาะสวรรค์และตำบลหน้าเมืองทุกคน แจ้งแก่เกษตรกรนาข้าวได้ทราบว่ "หากเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งกล่าวร้ายใดสูบน้ำเค็มเข้าในนาข้าวหรือพื้นที่เกษตรกรรม จงใจปล่อยปลละเลยให้น้ำเค็มจากบ่อกุ้งรั่วซึมเข้าสู่นาข้าว ให้ไปแจ้งความดำเนินคดีตามกฎหมายที่สถานีตำรวจภูธรอำเภอหัวโหรโดยทันทีหรือ หากผู้เลี้ยงกุ้งรายใดทำการตุดทิ้งซีเลนลงในที่สาธารณะให้กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านในท้องที่นั้นเป็นผู้แจ้งความดำเนินคดีตามกฎหมายด้วยตนเองโดยทันทีเช่นกัน"⁹⁰

⁸⁸คำสั่งอำเภอหัวโหร ที่ 70/2534 เรื่อง แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ตรวจสอบควบคุมเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้ง ลงวันที่ 21 มีนาคม 2534

⁸⁹อำเภอหัวโหรได้มีคำสั่งที่ 147/2534 ย้ำคำสั่งที่ 70/2534 เพื่อกำกับให้เจ้าหน้าที่เร่งรัดในการปฏิบัติงานและรายงานผลหลังจากปฏิบัติงานเสร็จสิ้นในแต่ละสัปดาห์.

⁹⁰จากสำเนาหนังสืออำเภอหัวโหร ที่ นศ. 1016/2557 ลงวันที่ 8 พฤษภาคม 2534

อย่างไรก็ดี การตอบสนองทั้ง 2 ลักษณะนี้ เป็นไปช้ากว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาก หรือกระบวนการของรัฐต่อปัญหาน้ำเค็มนั้น "เดิมความหลัง" ปัญหาทั้งสิ้น กล่าวคือ น้ำเค็มทำลายพื้นที่ที่เรียบ-รือยแล้ว และเกษตรกรนาข้าวได้ทำการแจ้งความจับกุมกันมากแล้ว หรือมักจะไม่ใช่วิธีนี้แล้ว แต่อำเภอเพิ่งมีหนังสือออกมาสนับสนุนให้กระทำ

3.1.2.2) การกำหนดการอนุรักษ์แหล่งน้ำจืด หรือป้องกันแหล่งน้ำสาธารณะต่างๆ เป็นต้นว่า ลำคลองที่สำคัญในพื้นที่ของอำเภอหัวไทร ที่มีคลองน้ำจืดขนาดเล็ก ๆ จำนวนมากและแต่ละสายจะมีความยาวความลึกพอที่จะเก็บจะเป็นแหล่งเก็บน้ำจืดไว้ใช้ในการอุปโภคบริโภค และการเกษตรกรรม แต่เมื่อการห่านากุ้งกันมากทำให้แหล่งน้ำลำคลองหลายสายเปลี่ยนจากคลองน้ำจืดเป็นน้ำเค็มเนื่องจากนักธุรกิจนากุ้งได้ปล่อยน้ำเสียลงไปหรือเป็นแหล่งรองรับน้ำเสียจากบ่อกุ้งไปอย่างน่าเสียดาย โดยที่ทางอำเภอไม่ได้ระมัดระวังหรือเตรียมการใด ๆ เลย และอำเภอได้มีตัวอย่างคลองเหล่านั้นที่ถูกปล่อยน้ำเค็มลงไปแล้วจึงได้กำหนดการอนุรักษ์ลำคลองสายสำคัญต่าง ๆ เช่น คลองแดน คลองรามแก้ว คลองเขาพังไกร คลองพลเอกอาทิตย์ คลองทะเลปั้ง คลองหัวสำภู และคลองท่าเสา อนุรักษ์ไว้ให้เป็นคลองน้ำจืด⁹¹ โดยที่คลองดังกล่าวนี้อยู่ห่างไกลหรือนอกพื้นที่นากุ้ง แต่คลองในพื้นที่ตำบลเกาะสวรรค์ และตำบลหน้าเมือง ซึ่งเลี้ยงกุ้งกันอย่างมากมายนั้นมีคลองเช่น คลองปากกระวะ คลองดิ่ง คลองตน คลองโฮ และคลองมาบ คุณยาวถูกปล่อยให้เป็นสถานที่ทิ้งน้ำเค็มของนักธุรกิจของกุ้งไปอย่างสิ้นเชิง หรือแม้กระทั่งลำคลองสายหลักอย่างคลองหัวไทรที่เป็นสาขาสำคัญของแม่น้ำปากพนัง ก็มีสภาพเป็นน้ำเค็มตลอดทั้งสายเช่นเดียวกัน

3.1.2.3) การเสนอโครงการ และจัดทำโครงการต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหา เป็นต้นว่า

- โครงการฝั่งท่อระบายน้ำ ค.ส.ส. และชุดลอกคูระบายน้ำริมถนนสายปากพนังหัวไทร สงขลา ตำบลเกาะสวรรค์และตำบลหน้าเมือง อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราชซึ่งผ่านการเห็นชอบในระดับอำเภอและได้นำเสนอโครงการไปยัง

⁹¹ประกาศอำเภอหัวไทร เรื่อง การอนุรักษ์คลองน้ำจืด วันที่ 1 ตุลาคม 2533.

โครงการไปยังจังหวัด^{๑๒} ทั้งนี้เพื่อต้องการระบายน้ำเค็มจากการปล่อยทิ้งของบ่อกึ่งต่างๆ ออกสู่ทะเล และเพื่อจะได้แก้ไขปัญหามลกระทบจากการเลี้ยงกุ้งต่อสิ่งแวดล้อมและการประกอบอาชีพของเกษตรกร โดยที่มีเป้าหมาย คือ 1) ขุดลอกคูระบายน้ำบริเวณถนนกรมทางหลวงฝั่งตะวันตกของถนนสายปากแพง-หัวไทร-สงขลา ระยะทางประมาณ 25 กิโลเมตร 2) ฝังท่อ ค.ส.ล. อัดแรงขนาด 100 x 100 x 10 ซม. ถนนกรมทางหลวงสายปากแพง-หัวไทร-สงขลา จำนวน 13 แห่ง 3) ก่อสร้างประตูสำหรับปิดเปิดระบายน้ำออกทะเล จำนวน 13 แห่ง โดยที่เป้าหมายทั้ง 3 ประการนี้ จะกำหนดการดำเนินงานในพื้นที่ตำบลเกาะสวรรค์ด้วยเสมอ

- การจัดตั้งกองทุนส่งเสริมการเพาะเลี้ยงกุ้ง
 กุลาตา^{๑๓} อำเภอนำเสนอทางแก้ไขปัญหาระหว่างนาข้าวนากุ้ง บนฐานคิดที่ว่าต้นเหตุของความเดือดร้อนของเกษตรกรนาข้าวมาจากปัญหา "สล้มกุ้ง" หมายถึงผู้เลี้ยงกุ้งรายย่อยไม่มีเงินทุนเพียงพอที่จะจัดการให้ถูกต้องตามหลักวิชาการได้) ฉะนั้นวิธีแก้ไขให้ตรงเป้าหมายและสามารถปฏิบัติได้ก็คือ การช่วยเหลือให้ชาวสล้มกุ้งมีเงินทุนเพื่อเจ้าของบ่อกึ่งกู่ในอัตราดอกเบี้ยต่ำ ในการนำไปปรับปรุงบ่อเลี้ยงกุ้งของตนเองให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ ซึ่งอำเภอได้ขอให้ทางจังหวัดนำเสนอความต้องการขอรับการสนับสนุนการจัดตั้งกองทุน ดังกล่าว ไปยังรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อพิจารณาดำเนินการ เพียงแต่โครงการนี้มีเป้าหมายหลักอยู่ที่ตอบสนองความต้องการแก่นักธุรกิจนากุ้งในการเพิ่มประสิทธิภาพการเลี้ยงกุ้ง และผลผลิต หากมีความเป็นจริงก็มีได้บรรเทาหรือแก้ไขความเดือดร้อนเรื่องน้ำเค็มแต่อย่างใด

- โครงการจัดระบบทิ้งน้ำเสียรวม^{๑๔} โดยการจัดที่ดินสาธารณะประโยชน์ตำบลเกาะสวรรค์ จำนวน 52 ไร่ และที่ดินสาธารณะประโยชน์ตำบลหัวไทร จำนวน 50 ไร่ เป็นที่กำจัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงคลองหัวไทร ซึ่งได้กำหนดให้ลำคลองหัวไทรเป็นแหล่งรองรับน้ำเสียรวมทั้งหมดและห้ามระบายน้ำเสียทิ้งลงสู่ทะเล อย่างไรก็ตาม โครงการ

^{๑๒}หนังสืออำเภอหัวไทร ที่ นศ 1016/905 ลงวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2534.

^{๑๓}หนังสืออำเภอหัวไทร ที่ นศ 1016/2685 ลงวันที่ 14 พฤษภาคม 2534 และ

หนังสือ ที่ นศ 1007/3219 ลงวันที่ 7 มิถุนายน 2534.

^{๑๔}จากเอกสารแนวทางการส่งเสริมและแก้ไขปัญหามลพิษการเลี้ยงกุ้งกุลาตา อำเภอหัวไทร.

ดังกล่าวข้างต้นมีความขัดแย้งกับ "โครงการขุดคลองทิ้งน้ำเสียรวม"⁹⁵ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการชลประทานน้ำเค็มเพื่อระบายน้ำเสียจากบ่อทิ้งออกสู่ทะเล จำนวน 5 จุด ที่สนับสนุนและแก้ปัญหาการทำนาเกลือในอำเภอหัวไทรซึ่งเป็นแนวความคิดเบื้องต้นออกมาจากอำเภอทั้งสิ้น แต่ทั้งสองโครงการก็หาได้นำไปสู่การปฏิบัติจริงไม่

3.1.3 การปฏิบัติตามแนวทาง นโยบายหรือโครงการของหน่วยงานระดับสูงขึ้นไป อำเภอได้ปฏิบัติตามในฐานหน่วยงานระดับล่าง เช่น การข้อมูลหรือการต้องการทราบข้อมูลปัญหาการเลี้ยงกุ้งกับเกษตรกรนาข้าว เช่น ฝ่ายปฏิบัติการ สภารักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (สรสช.)⁹⁶ เพื่อทราบเกี่ยวกับข้อเท็จจริงการแก้ไขปัญหาที่ปฏิบัติไปแล้ว และแนวทางแก้ไขในระยะยาวที่เป็นระบบ

สำหรับการปฏิบัติตามนโยบายที่เป็นรูปแบบโครงการนั้น ได้กำหนดกิจกรรมขึ้นรองรับกับโครงการของกรมประมงที่มีนโยบายให้ดำเนินการขุดลอกคูคลองธรรมชาติ เพื่อการเพาะเลี้ยงกุ้งในเขตจังหวัดชายทะเล 23 จังหวัด โดยที่อำเภอหัวไทรได้กำหนด "คลองบางตน"⁹⁷ซึ่งมีความกว้าง 12 เมตร ลึก 50 เซนติเมตร ยาว 3,150 เมตร คลองดังกล่าวนี้เป็นแนวแบ่งเขตแดนระหว่างตำบลเกาะสวรรค์กับตำบลหน้าเมือง สองฝั่งคลองมีนักธุรกิจนาเกลือประกอบการเล่นกุ้งอย่างหนาแน่น จำนวน 114 ราย 207 บ่อ พื้นที่ 735 ไร่

อย่างไรก็ตาม การนำเสนอโครงการดังกล่าวนี้หาได้ครอบคลุมในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนแก่เกษตรกรนาข้าวไม่ เพราะเป็นเพียงการสนับสนุนและพัฒนาการเลี้ยงกุ้งแก่นักธุรกิจนาเกลือมากกว่า ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นโครงการขุดลอกคูคลองหรือการสร้างบ่อน้ำเสียรวมหรืออย่างใดอย่างหนึ่ง ก็เป็นเพียงเป็นการแก้ปัญหาที่มีเป้าหมายหลักในการแก้ไขอยู่ที่ผลประโยชน์ของฝ่ายนักธุรกิจนาเกลือมากกว่า การแก้ไขเป็นเพียงบางแง่มุมบางประเด็นไม่สอดคล้องครอบคลุมทุกบริบทของกระบวนการในการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ได้ให้ความสำคัญกับผลกระทบจาก

⁹⁵หนังสืออำเภอหัวไทร ที่ นศ 1016/2685 ลงวันที่ 14 พฤษภาคม 2534.

⁹⁶หนังสือสภารักษาความสงบแห่งชาติ ที่ สรสช.1.5/36 ลงวันที่ 31 พฤษภาคม 2534.

⁹⁷หนังสืออำเภอหัวไทร ที่ นศ 1007/3982 ลงวันที่ 23 กรกฎาคม 2535

การดำเนินการ และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่กล่าวคือไม่มีการพูดถึงทางออกสำหรับเกษตรกรนาข้าวที่กำลังได้รับความเดือดร้อนอย่าง เป็นรูปธรรมหรือไม่ได้นำเสนอทางเลือกที่เหมาะสมกับอัตภาพกับศักยภาพของเกษตรกรนาข้าวแต่อย่างใด หากจะมีการกล่าวถึงบ้างก็เพียงนำเอามาเป็นเครื่องมือสำหรับการพัฒนาการเลี้ยงกุ้งมากกว่า

ทางเลือก หรือวิธีการประการหนึ่งที่มี "การสะท้อนความคิด" ในการแก้ปัญหา มาจากประมงอำเภอหัวไทร^{๑๘} ที่เสนอได้ครอบคลุมแง่มุมต่าง ๆ หลายประการ ซึ่งเป็นความคิดของเจ้าหน้าที่รับผิดชอบกับการเพาะเลี้ยงที่ต่อเนื่องมาจาก "นโยบายของกรมประมง" ที่ให้มีการขุดลอกคูคลองธรรมชาติ โดยมีเป้าหมายที่จะพัฒนาการเพาะเลี้ยงกุ้งในเขตจังหวัดชายทะเล 23 จังหวัด เพื่อสะดวกในการระบายน้ำเข้า-ออก ป้องกันมลภาวะและรักษาระบบนิเวศวิทยาของป่าชายเลน คือ การที่อำเภอกำหนดให้ "คลองบางตน" รองรับโครงการนโยบายดังกล่าวแล้ว มีความคิดที่จะให้มีการดำเนินการต่อเนื่องจากการขุดคลองบางตนที่จะให้เวรคืนที่ดินนาข้าวบางส่วนสำหรับการทำถนนและเพื่อการขุดลอกคลอง ขอยหรือคูน้ำที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ (ซึ่งเป็นคลองขอยหรือคูน้ำสาขาของคลองบางตนอีกทีหนึ่ง) โดยที่คลองขอยเหล่านั้นมีอยู่ถึง 4 สาย หอดตัวยาว เข้าไปในที่นาข้าวทั้งตำบลเกาะสวรรค์และหน้าเมือง ด้วยความคาดหวังที่จะทำให้เป็นคลองที่สามารถรองรับการไหลของน้ำเค็มจากนาข้าวต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วและได้ปริมาณมาก แนวความคิดนี้จึงเริ่มด้วย ประการแรก เวรคืนที่ดินเกษตรกรบริเวณใกล้ ๆ ลำคลองและลำคลองสาขาและขุดลอกคูคลองสาขาดังกล่าวนี้ให้น้ำเอาดินขึ้นมาทำเป็นถนนที่สามารถให้รถวิ่งไปมาได้ ประการที่สอง ทำสะพานหรือประตูน้ำ หรือฝั่งรองรับน้ำเค็มตามจุดต่าง ๆ ฉะนั้น เมื่อเวลานาน ๆ จะทำให้ที่ดินลดสภาพความเค็มให้เจือจางลง ประการที่สาม ส่งเสริมเกษตรกรเลี้ยงหอยแมลงภู่ในคูคลองที่อยู่ตรงกับที่ดินของตนเอง และที่ดินที่ถูกเวรคืน จนกว่าจะสามารถทำการเพาะปลูกพืชใด ๆ ได้ หรือสามารถเลี้ยงกุ้งได้ แต่ยังไม่อาจจะผลักดันเป็นโครงการของอำเภอ และไม่ได้นำไปสู่การปฏิบัติจริงเหมือนอย่าง โครงการหรือทางเลือกใด ๆ ที่เคยทำเสมอในอดีตที่ผ่านมา ๆ มา และประเด็นที่น่าสังเกตก็คือ เป็นมุมมองการแก้ปัญหาของเจ้าหน้าที่รัฐ และไม่ได้ไกลไปกว่าการพัฒนาหรือเพิ่มประสิทธิภาพการเลี้ยงกุ้งแต่อย่างใด

^{๑๘}จากการสัมภาษณ์นายสุชาติ ภิรจิต(ประมงอำเภอหัวไทร) เมื่อ 12 พฤศจิกายน

3.2 ระดับจังหวัด

3.2.1 สภาจังหวัด

จากการให้ข้อมูลของ นายตั้ง ข้าราชการเมืองท้องถิ่นคนสำคัญว่าได้
รับรู้หรือรับทราบปัญหาน้ำเค็มล้นน้ำข้าว 2 ลักษณะ คือ^{๑๑}

- มีการร้องเรียนด้วยหนังสือ และ
- เกษตรกรนาข้าวการเดินทางมาร้องทุกข์ด้วยตนเอง

ซึ่งทั้ง 2 ลักษณะดังกล่าวนี้ ปรากฏว่าไม่ได้มีเกษตรกรนาข้าวที่มา
จากชุมชนบ้านเกาะสวรรค์อย่างใด ส่วนใหญ่มาจากเกษตรกรนาข้าวบ้านหน้าเมือง และชาวบ้าน
แถวอำเภอบางแพ

สำหรับในส่วนของจังหวัดนั้น ไม่ได้นำเอาปัญหานี้เข้าสู่กระบวนการ
พิจารณาในที่ประชุมสภาจังหวัดแต่อย่างใด และไม่ได้ตั้งกรรมการใดๆขึ้นมาเพื่อรองรับกับการ
แก้ไขปัญหาหรือดำเนินการในเรื่องนี้เป็นพิเศษ การดำเนินการให้ความช่วยเหลือความเดือดร้อน
จึงเป็นไปในฐานะหน้าการเมืองและด้วยการผสมผสานกับเหตุผลส่วนตัว กล่าวคือ การตอบสนอง
ต่อปัญหานี้เพราะเป็นสถานภาพเฉพาะในตำแหน่ง "ประธานสภาจังหวัด" เท่านั้น และเป็น
"เรื่องเฉพาะส่วนบุคคล" ในฐานะ เป็นคนที่มีภูมิลำเนาตั้งเดิมมาจากอำเภอนี้ โดยมีกิจกรรม
ต่าง ๆ ดังนี้

ประการแรก ไปประชุมเพื่อเยี่ยมและพบปะชาวบ้านที่ศาลาประชาคม
อำเภอบางแพ พร้อมทั้งชี้แจงแนวทางการดำเนินงานของสภาจังหวัด โดยมีชาวบ้านมาร่วมประชุมกันมาก
ผ่านการเกณฑ์หรือระดมของอำเภอบางแพ ตลอดจนการประสานงานของ สจ. ในเขตอำเภอนี้ การไป
ครั้งนี้ กำลังอยู่ในช่วงปัญหาน้ำเค็มกำลังเกิดขึ้นอย่างหนัก ชาวบ้านต่างก็เรียกร้อง และเคลื่อนไหวนำ

^{๑๑}จากการสัมภาษณ์ นายตั้ง เมื่อ 8 กรกฎาคม 2535.

กันมาก มีแนวโน้มที่จะขยายผลออกไปเรื่อย ๆ หรืออาจจะรุนแรงก็ได้ถ้าไม่มีการแก้ไขให้ถูกจุด จึงได้เสนอแนวคิดที่ให้ชาวบ้านทำนาเกลือให้หมดก็จะแก้ปัญหาได้¹⁰⁰ หลังจากนั้นยังได้พบปะกับตัวแทนเกษตรกรนาข้าวอีก คือ ในวันที่ 4 กรกฎาคม 2535 นี้ได้เดินทางไปประชุมชาวบ้านตามโครงการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงโคของสภาจังหวัด ซึ่งไปพบกับกลุ่มราษฎรเลี้ยงโคที่โรงเรียนบ้านหน้าศาล (ตั้งอยู่ในพื้นที่ ต.บ้านหน้าเมือง ใกล้กับตำบลเกาะสวรรค์) ก็ปรากฏว่ายังมีชาวบ้านกลุ่มเดิมมาร้องเรียนเรื่องปัญหาน้ำเค็มอีกซึ่งถือว่าเป็น "กลุ่มบุคคลเดิมพวกหนึ่งชอบเดินเรื่องร้องทุกข์รับจ้าง" และมีการเรียกรับเงินจากชาวบ้านแล้วเดินทางไปร้องทุกข์ตามหน่วยราชการต่าง ๆ และได้ปฏิเสธที่จะให้การช่วยเหลือต่อไป "แต่ก็ได้ไล่ไปให้พ้น...บอกมันว่า กูจะไม่ยุ่งอีกแล้ว เรื่องนี้เพราะว่าได้ช่วยแล้ว แต่พวกมันไม่รับความช่วยเหลือ ลุงไม่สนใจแล้ว"¹⁰¹ โดยความหมายของคำว่า "ช่วยมันแล้ว" ที่เป็นการชี้แจงจากประธานสภาจังหวัดให้เกษตรกรมเปลี่ยนมาทำนาเกลือ เพื่อจะได้หมดปัญหาเรื่องน้ำเค็มนั่นเอง

ประการที่สอง ได้ร่วมกับผู้ว่าราชการจังหวัดและรองผู้ว่าราชการจังหวัด ในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยได้ปรึกษารื้อกับนายณรงค์ แสงสุริยงค์ ผู้ว่าราชการจังหวัด และ รต.ประวิทย์ กาญจนโอภาส รองผู้ว่าราชการจังหวัด เพื่อให้ดำเนินการสำรวจมูลค่าความเสียหายที่แท้จริงออกมาเป็นตัวเลขที่ชัดเจนว่ามีพื้นที่จำนวนเท่าไร ใครบ้าง ปรากฏว่ารวมได้ยอดเสียหาย 11 ล้านบาท เพื่อรายงานไปยัง "หน่วยงานที่เหนือ" ในกรุงเทพฯให้ทราบพร้อม ๆ กับได้เสนอทางแก้ไขกำหนดแนวทางเบื้องต้น 2 ระยะคือ ระยะสั้น คือการชำระเงินค่าเสียหายให้เกษตรกรนาข้าว และระยะยาว "ต้องให้ไปทำนาเกลือให้หมด" ไม่เช่นนั้นจะมีปัญหาไม่มีวันจบสิ้น"¹⁰² ฉะนั้นต้องทำความเข้าใจกับเกษตรกรนาข้าวให้หันไปประกอบอาชีพนาเกลือให้หมด สำหรับปัญหาที่ชาวบ้านที่มีฐานะยากจนไม่สามารถทำได้เพราะ ไม่มีเงินทุนได้เสนอแนวทางแก้ไข 2 ทาง คือ แนวทางแรกให้รัฐเข้าไปช่วยเหลือ แนวทางที่สองให้ภาคเอกชนเข้าไปดำเนินการช่วยเหลือเกษตรกรนาข้าวภายใต้ข้อตกลงเพื่อที่เกษตรกรจะได้ทำนาเกลือโดยที่มีต้องการให้บริษัทเข้ามาดำเนินการแทนภาคราชการ พร้อมทั้งแสดงทัศนคติส่วนตัวว่า

¹⁰⁰จากการสัมภาษณ์ นายตัง อ่างแล้ว.

¹⁰¹จากการสัมภาษณ์ นายตัง อ่างแล้ว.

¹⁰²จากการสัมภาษณ์ นายตัง อ่างแล้ว.

"โดยส่วนตัวของลุงแล้วได้เสนอแนะว่าควรให้เอกชนเข้าไปดำเนินงานดีกว่า เพราะรัฐทำงานล่าช้ามีขั้นตอนมาก คิดว่าอีก 2-3 ปีก็ไม่เสร็จ ชาวบ้านตายเสียก่อน แต่ถ้าให้เอกชนพวกบริษัทเข้าไปทำจะเสร็จแน่ เกษตรกรจะได้ดีขึ้น มีบริษัทพร้อมที่จะเข้าไปแก้ไขดำเนินการให้ครบวงจรอยู่แล้ว¹⁰³

อย่างไรก็ตามนายตั้งได้เล่าถึงเหตุการณ์ที่บอกว่า เกษตรกรนาข้าวเป็นพวกที่เห็นแก่ตัวและพยามมองในแง่ลบ ซึ่งมีตัวอย่างว่า พอดีให้ทางราชการชดใช้ค่าเสียหายเท่านั้น "ชาวบ้านอยากได้เงินค่าชดเชย" เมื่อให้ยืนยันความเสียหายปรากฏว่ามูลค่าความเสียหายเพิ่มขึ้น ซึ่งไม่ตรงกับตัวเลขที่ได้จากครั้งแรก คือ มากกว่า 11 ล้าน เป็นเหตุให้ประธานสภามองภาพพจน์ของเกษตรกรในทางลบตลอดมา โดยให้มีการสำรวจตัวเลขความเสียหายอีกครั้งและเรียกชาวบ้านมาประชุมอีกครั้ง โดยได้แบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายคือฝ่ายที่ยากให้แก้ไขให้มีการทำนาข้าวได้ กับฝ่ายที่ยากขายที่ดินไปเลย ทำให้เห็นว่าเกษตรกรไม่ได้กำหนดทางเลือกที่ชัดเจน โดยเฉพาะฝ่ายที่ต้องการขายที่ดินนั้น แม้ว่าจะมีความเต็มใจทำอะไรไม่ได้แล้วก็ตาม แต่ราคาการขายต่อไปจะต้องอยู่ในอัตราสูงที่เขาพอใจ อาจจะไรละไม่ต่ำกว่า 3 หมื่นบาท ในที่สุดแนวทางที่เสนอไปก็ไม่ผ่าน บริษัทไม่กล้ามาลงทุนเพราะ ไม่มีความแน่นอน ในขณะที่ก็ไม่เด็ดขาดว่าจะให้ทำอย่างไรเรื่องจึงคาราคาซังตลอดมา

ประการที่สาม การช่วยเหลือชาวบ้านเป็นการส่วนตัว กล่าวคือเป็นการแก้ไขปัญหาเร่งด่วน เฉพาะหน้าในการช่วยเหลือสิ่งของในการบริโภค ได้แก่ "ข้าวสาร" ให้ชาวบ้านที่ได้เดือดร้อนหรือได้รับความเสียหายที่ร้องทุกข์และร้องเรียนมา "เห็นว่าเดือดร้อนจริงๆ .. เป็นการช่วยเพื่อศีลธรรมเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน"¹⁰⁴ ด้วยการเรียกรับเงินจากพวกญาติๆ พี่ ๆ น้องๆ ของนายตั้ง ซึ่งเดิมก็เป็นคนที่มีภูมิสำเนาจากอำเภอดุสิต แต่ได้ย้ายภูมิลำเนาเข้ามาทำมาหากินและอาศัยในจังหวัดนครศรีธรรมราชเช่นเดียวกัน ได้เงินรวมทั้งหมด 160,000 บาท มอบหมายให้ผู้ว่าราชการจังหวัดนำไปซื้อข้าวสารไปแจกจ่ายให้กับเกษตรกรนาข้าวที่ประสบกับปัญหาความเดือดร้อนเรื่องน้ำเค็มลงสู่นาข้าวในท้องที่ตำบลเกาะสวรรค์และหน้าเมือง และต่างก็

¹⁰³จากการสัมภาษณ์นายตั้ง อ่างแล้ว.

¹⁰⁴จากการสัมภาษณ์นายตั้ง อ่างแล้ว.

ได้รับการยืนยันจากเกษตรกรในพื้นที่วิจัยเป็นจริงและก็เป็นเพียงรูปแบบเดียวเท่านั้น ที่ได้รับการช่วยเหลือหลังจากเกิดเหตุการณ์เป็นต้นมา

3.2.2 จังหวัด

3.2.2.1 การรับทราบปัญหา นั้นมีหลายลักษณะกล่าวคือ ประการแรก การรับทราบปัญหาจากการ "ร้องเรียนหรือร้องทุกข์" นั้นรูปแบบที่สำคัญประการหนึ่งที่เกษตรกรนาข้าวได้ยื่นต่อจังหวัดโดยตรงเป็น "การร้องทุกข์ด้วยหนังสือ" ซึ่งได้รวบรวมรายชื่อเป็น "บัญชีห่างว่าว" เกษตรกรนาข้าวที่เดือดร้อนและเสียหายในชุมชนส่งมายังผู้ว่าราชการจังหวัดโดยตรง เช่นในกรณีนายอ้าง ทองบางราชบุตรตำบลเกาะสวรรค์ เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2533 ซึ่งได้รวบรวมรายชื่อเกษตรกรผู้เสียหายและพื้นที่ที่เสียหาย อีกทั้งชื่อเจ้าของบ่อกึ่งที่ปล่อยน้ำเค็มและที่สำคัญคือ ยังได้ระบุ "รายชื่อข้าราชการที่ห่าบ่อกึ่ง" สร้างความเดือดร้อนแถมมาด้วยประการที่สอง มาจากการที่หน่วยงานส่วนกลางส่งเรื่องการร้องทุกข์กลับมาให้จังหวัดดำเนินการแทนที่ หลังจากที่เกษตรกรนาข้าวได้ร้องทุกข์หรือร้องเรียนไปที่ขอความช่วยเหลือที่เป็นหน่วยราชการส่วนกลาง เช่นกรณีนายเจิม ซึ่งได้ร้องทุกข์ขอความช่วยเหลือพร้อมทั้งบรรยายความทุกข์ต่อนายกรัฐมนตรี ด้วยการส่งจดหมายลงวันที่ 27 มิถุนายน 2535 ได้รวบรวมบัญชีรายชื่อผู้เสียหายจากการปล่อยน้ำเค็มของนาทุ่งไ้วด้วย หรือกรณี นายเจริญ วิริยะบุตร ได้ร้องทุกข์ต่อนายกรัฐมนตรี ในนามนายรินทร์ และพวก หรือกรณีการเดินทางไปร้องทุกข์ด้วยตนเองและยื่นข้อเสนอดังรัฐมนตรีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ของนายสม กับพวก เมื่อ 9 เมษายน 2534 หรือกรณีของราษฎรนอกชุมชนนี้ เช่น หมู่ที่ 7 ต. ท่าพญา อ. ปากพั้ง จ. นครศรีธรรมราช ที่ยื่นหนังสือร้องทุกข์ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เมื่อ 1 มิถุนายน 2534 หรือกรณีเกษตรกรนาข้าวในหมู่ที่ 2 ต. บ้านหน้าเมือง อ. หัวไทร ที่ร้องทุกข์ด้วยการฝากจดหมายไปกับหน่วยสำรวจข้าวนาปีที่เพาะปลูก 2533/34 ของศูนย์สถิติการเกษตร สำนักเศรษฐกิจการเกษตรเพื่อให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ช่วยเหลือ ลักษณะดังกล่าวนี้เท่ากับว่าจังหวัดรับทราบปัญหาที่ถูกส่งมาจากผู้บังคับบัญชา หรือผู้บังคับบัญชาแจ้งให้ทราบว่ามีปัญหาอันเกิดจากการห่านาทุ่งและให้ทำการอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งอาจจะมิมีแนวทางหรือนโยบายที่ถูกกำหนดมาด้วย ประการสุดท้าย จากการเชิญชาวบ้านมาพบปะในรูปของการประชุมสัมมนาผู้นำเกษตรกรร่วมกับผู้ว่าราชการจังหวัดและรองผู้ว่าราชการจังหวัด แต่ก็ไม่ได้ดำเนินการเพื่อเสนอประเด็นน้ำเค็มจากนาทุ่งและการแก้ปัญหาเป็นการเฉพาะ นายสม กล่าวว่า "ได้รับเชิญให้เข้าร่วมประชุมที่ศาลากลางร่วมกับผู้ว่าฯ และ

ข้าราชการราวๆ 3-4 เดือน ก่อนที่นายอำเภอจะย้ายเพื่อรับฟังแนวทางของจังหวัดมีชาวบ้านจาก 5 อำเภอในบริเวณจากลุ่มน้ำปากพองเข้าร่วมด้วย โดยที่อำเภอรัตนพิบูลย์ได้เห็นเรื่องการเพาะปลูก อำเภอชะอวดเรื่องการเพาะปลูก อำเภอเชียรใหญ่เรื่องของการข้าวและการเลี้ยงกุ้ง อำเภอปากพองเรื่องการเลี้ยงกุ้งและอำเภอหัวไทรเรื่องการเลี้ยงกุ้ง”¹⁰⁵ ซึ่งถือว่าเป็นอีกลักษณะหนึ่งในการเข้าถึงปัญหาของประชาชน เพียงแต่ว่าไม่ได้มีจุดเน้นเรื่องน้ำเค็มจากนาุ้ง ทั้งนี้เพราะว่า ผู้นำเกษตรกรที่เชิญให้เข้าร่วมล้วนมาจากบุคคลในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำปากพองที่ถือกันว่าเป็นเขตพื้นที่ยากจน ทั้งทางราชการต้องเอาใจใส่ตามปกติอยู่แล้ว

3.2.2.2 การตอบสนองในการแก้ปัญหาชาวนาถูกน้ำเค็มเข้าไปทำลายสร้างความเสียหาย นั้น มีหลายรูปแบบด้วยกันคือ

1. การออกคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการแก้ปัญหา

จังหวัดได้ดำเนินการเกี่ยวกับนาุ้งที่เป็นรูปธรรม คือ “การออกคำสั่งตั้งคณะกรรมการ” ชุดต่าง ๆ เพื่อดำเนินการแก้ปัญหา การทำนาุ้ง โดยที่บางคำสั่งหรือคณะกรรมการบางชุดกำหนดพื้นที่เป้าหมายสำหรับการปฏิบัติงานในอำเภอหัวไทรโดยเฉพาะ แต่มีบางคำสั่งหรือคณะกรรมการบางชุดก็กำหนดไว้กว้าง ๆ มีพื้นที่ปฏิบัติงานครอบคลุมทั้งจังหวัดส่วนชื่อเรียกก็แตกต่างกันออกไป เช่น เรียกว่า “คณะกรรมการ” หรือ “คณะทำงาน” เป็นต้น โดยสรุปแล้วคณะกรรมการดังกล่าวนี้มีลักษณะการปฏิบัติงานหรือมีภารกิจหลักๆ 2 ประการคือ

ชุกิจกนาุ้ง

- คณะกรรมการที่ช่วยเหลือและสนับสนุนการประกอบ

- คณะกรรมการแก้ไขปัญหาผลกระทบจากนาุ้ง

1.1 คณะกรรมการที่ช่วยเหลือและสนับสนุนการ

ประกอบชุกิจกนาุ้งนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นองค์คณะบุคคลที่ถูกแต่งตั้งขึ้นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกุ้ง ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาทางเศรษฐกิจตามแนวทางที่รัฐกำหนดไว้หรือเป็นกรรมการที่คอยช่วยเหลือรวบรวมข้อมูลวางแผนแก้ไขปัญหที่อาจจะ เป็นปัญหาอุปสรรคต่างๆ

¹⁰⁵จากการสัมภาษณ์ นายสมบูรณ์ ทองบอง เมื่อ 4 กรกฎาคม 2535.

ต่อการทำนาถ้ำ โดยหวังให้ได้ผลผลิตมากที่สุด ได้แก่ คณะกรรมการเพื่อพิจารณาการแก้ไขปัญหาการทำนาถ้ำในพื้นที่อำเภอหัวไทรตามคำสั่งจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ 4415/2533 ลงวันที่ 22 ตุลาคม 2533 ที่มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานและมีเจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผนสำนักงานจังหวัดเป็นเลขานุการ ผลงานที่สำคัญ ๆ เช่น ร่วมกับนักธุรกิจนาถ้ำ เรียกร้องให้มีการแก้ปัญหาอาหารถ้ำราคาแพง และถ้ำราคาต่ำ

1.2 คณะกรรมการแก้ไขปัญหาผลกระทบจากนาถ้ำ ซึ่งมีต่ออาชีพอื่น ๆ เช่น เกษตรกรนาข้าว พื้นที่นาข้าวและพื้นที่เพาะปลูกต่างๆ การขาดของถนนหนทาง และสภาวะสิ่งแวดล้อม ได้แก่ คณะกรรมการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนเนื่องจากผลกระทบจากการเลี้ยงกุ้ง ตามคำสั่งจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ 4834/2532 ลงวันที่ 8 ธันวาคม 2532 ที่มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานและประมงจังหวัดเป็นเลขานุการ และคณะทำงานเพื่อพิจารณาแก้ไขปัญหาภาวะวิกฤตความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่อำเภอหัวไทร ตามคำสั่งจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ 2502/2533 ลงวันที่ 20 กรกฎาคม 2533 ที่มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานและ รพช. จังหวัดเป็นเลขานุการ และคณะกรรมการเฉพาะกิจแก้ปัญหาเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ตามคำสั่งจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ 67/2534 ลงวันที่ 9 มกราคม 2534 นี้จังหวัดเป็นเลขานุการคณะกรรมการและคณะทำงานทั้งสองลักษณะดังกล่าวข้างต้น ได้มีการดำเนินการประชุมเป็นภารกิจหลัก สรุปผลงานดังนี้¹⁰⁶

1. ได้กำหนดมาตรการในการแก้ไขปัญหาการเลี้ยงกุ้งระยะยาวไว้ 7 ประการคือ
 - 1.1 พื้นที่ใช้ในการเลี้ยงกุ้ง ต้องแบ่งออกให้ชัดเจนระหว่างพื้นที่ปลูกข้าวกับพื้นที่เลี้ยงกุ้ง และพื้นที่ที่ใช้เลี้ยงกุ้งต้องอยู่ห่างจากฝั่งทะเลไม่เกิน 2 กิโลเมตร
 - 1.2 ผู้ประกอบการเลี้ยงกุ้งควรให้เป็นนิติบุคคล ถ้าเป็นเกษตรกรรายย่อยจะต้องให้จดทะเบียนจัดตั้งเป็นกลุ่มเกษตรกร
 - 1.3 แหล่งน้ำที่จะนำมาเลี้ยงกุ้งให้จัดเป็นระบบรวมหรือระบบชลประทานน้ำเค็ม
 - 1.4 บ่อเลี้ยงกุ้งต้องกำหนดมาตรฐานโดยให้กรมประมงออกแบบหรือให้บริษัทเอกชนเข้าไปช่วยจัดระบบ

¹⁰⁶สำเนาระเบียบวาระการประชุม คณะกรรมการส่งเสริมการทำนาถ้ำและแก้ไขปัญหาการทำนาถ้ำในพื้นที่อำเภอหัวไทร ครั้งที่ 1/2534 วันที่ 5 กรกฎาคม 2534 หน้า 2-3.

1.5 อัตราการปล่อยกุ๊งให้อยู่ในระดับ 25 ตัว/ตารางเมตร เพราะการปล่อยกุ๊งในอัตราส่วนที่สูงเกินไปจะทำให้สภาพแวดล้อมเสียไป

1.6 ให้มีการจัดระบบบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยน้ำทิ้ง เพื่อควบคุมคุณภาพน้ำ

1.7 ให้มีที่เก็บขยะเลนกันบ่อ โดยใช้วิธีตากบ่อให้แห้ง แล้วลอกขยะเลนขึ้นมาเก็บ และไม่ให้ดูดขยะเลนทิ้งลงในพื้นที่ข้างเคียง

2. ได้กำหนดมาตรการในการแก้ไขปัญหาการเลี้ยงระยะสั้นหรือเฉพาะหน้าไว้

6 ประการ

2.1 ห้ามผู้เลี้ยงกุ๊งปล่อยน้ำเสียจากบ่อกุ๊งลงคู คลอง และแหล่งน้ำสาธารณะ หากฝ่าฝืนให้อำเภอดำเนินการตามกฎหมาย

2.2 ห้ามผู้เลี้ยงกุ๊งดูดน้ำบาดาลมาใช้ในการเลี้ยงกุ๊ง (สำหรับพื้นที่ที่อยู่นอกเขตควบคุมน้ำบาดาล ไม่สามารถห้ามได้)

2.3 ห้ามผู้เลี้ยงกุ๊งทิ้งขยะเลนจากบ่อเลี้ยงกุ๊งลงที่สาธารณะ หากฝ่าฝืนให้อำเภอดำเนินการตามกฎหมายเช่นเดียวกับข้อ 2.1

2.4 จัดทำห่านบักน้ำเค็ม โดยกำหนดพื้นที่ให้ชัดเจนว่าพื้นที่ไหนเป็นพื้นที่น้ำจืดและพื้นที่ไหนจะให้เป็นที่น้ำเค็ม โดยให้สำนักงานชลประทานที่ 11 ประสานกับอำเภอท้องที่ กำหนดรายละเอียดอีกครั้งหนึ่ง

2.5 สำหรับผู้เลี้ยงกุ๊งรายใหม่ที่เข้าไปดำเนินการในพื้นที่ใดให้สภาพตำบลควบคุมดูแลให้มีการจัดระบบบำบัดน้ำเสียก่อน

2.6 สำหรับปัญหาชาวบ้านในตำบลเกาะสวรรค์ และตำบลหน้าเมือง อำเภอหัวไทร ที่นำข้าวได้รับความเสียหายจากนกัุงปล่อยน้ำเค็มลงสู่ข้าวนั้นให้อำเภอหัวไทรสำรวจข้อมูลความเสียหายทั้งหมดแล้วเชิญผู้ประกอบการเลี้ยงกุ๊งมาประชุมเพื่อปรองดองให้มีการชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ชาวบ้านตามความเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม หลังจากนี้จังหวัดได้พิจารณาปรับปรุงคณะกรรมการดังกล่าว ที่กล่าวแล้ว ให้เหลือที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาของกุ๊งเพียง 2 ชุด¹⁰⁷ ในการประชุมวันที่ 5 กรกฎาคม

¹⁰⁷สำเนารายงานการประชุมคณะกรรมการส่งเสริมการทำนาถัุงและแก้ไขปัญหาคจากการทำนาถัุงในพื้นที่อำเภอหัวไทร ครั้งที่ 1/2534 วันที่ 5 กรกฎาคม 2534 หน้า 2.

2534 โดยอ้างเหตุผลเนื่องจากว่า "คณะกรรมการทั้ง 4 ชุด มีหน่วยงานต่าง ๆ แยกเป็นฝ่าย เลขานุการต่างหาก ออกจากกันทำให้เกิดความซ้ำซ้อนและขาดการประสานงานที่ดี" จึงได้ออก คำสั่งปรับปรุงในการแต่งตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ขึ้นมาแทนดังนี้

- คณะกรรมการแก้ไขปัญหาอันเนื่องมาจากการทำนาเกลือตามคำสั่งจังหวัดนคร ศรีธรรมราช ที่ 2231/2534 ลงวันที่ 3 กรกฎาคม 2534 ที่มีผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีฯ เป็นประธานและประมงจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นกรรมการและเลขานุการ
- คณะทำงานส่งเสริมการทำนาเกลือ และแก้ไขปัญหาจากการทำนาเกลือในพื้นที่ อำเภอหัวไทร ตามคำสั่งจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ 2232/2534 ลงวันที่ 3 กรกฎาคม 2534 โดยมีรองผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นประธานคณะทำงาน และหัวหน้าสำนักงานจังหวัด เป็นกรรมการและเลขานุการ

อย่างไรก็ดีจะสังเกต การดำเนินการเรื่องนี้ได้ 2 ประการด้วยกัน ประการแรก การอาศัยเอาสถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งกรณีน้ำเค็มจากการทำนาเกลือเข้าสู่ข่าว โปแตงตั้ง คณะกรรมการในจังหวัด เพื่อส่งเสริม หรือสนับสนุนให้ความช่วยเหลือการผลิตเกลือ ตามนโยบาย รัฐที่เน้นพัฒนา เศรษฐกิจด้วยการส่งออก เพิ่มตัวเลขรายได้จากการส่งออก ซึ่งตัวเลขรายได้ จากการผลิตเกลือของจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้นอยู่ในระดับที่สูงมาก กว่าที่จะแต่งตั้งคณะกรรมการ เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งหรือแก้ปัญหาผลกระทบที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่พื้นที่เพาะปลูกข้าว โดยเฉพาะในคำสั่งที่ 2232/2534 ถึงแม้จะมีพื้นที่เป้าหมายในการแก้ปัญหาในอำเภอหัวไทรก็จริง แต่คณะกรรมการชุดนี้มีบทบาทหลักอยู่ที่การส่งเสริมการผลิตเกลือด้วย

ประการที่สอง คำสั่งใหม่ทั้งสองนั้น "เป็นการตัดคำสั่งคณะกรรมการที่ทำหน้าที่ เฉพาะสำหรับการแก้ไขปัญหาผลกระทบจากการทำนาเกลือ" ทั้ง 3 คำสั่ง ที่มีภารกิจหน้าที่หลักที่พอ จะเป็นความหวังในการแสวงหาแนวทางต่างๆ ให้เอื้อผลประโยชน์ต่อเกษตรกรนาข้าวได้บ้าง แต่คำสั่งใหม่ถูกกำหนดภารกิจให้ส่งเสริมสนับสนุนอำนวยความสะดวกต่อการทำเกลือให้มีสภาพดี ขึ้นกว่าเดิมหรือ "เน้นประสิทธิภาพการเลี้ยงเกลือ" เป็นภารกิจหลัก ทั้งการวางระบบต่าง ๆ รวมทั้งการกำหนดเขตพื้นที่เลี้ยงเกลือ (Zone) ออกให้ชัดเจน โดยเฉพาะการพยายามผลักดันให้ เกษตรกรนาข้าวในพื้นที่ดังกล่าวไปเลี้ยงเกลือแทน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ "การส่งเสริมการทำ

นากุ้ง" เป้าหมายสูงสุด เพื่อเพิ่มปริมาณตัวเลขและปริมาณการผลิตและตัวเลขรายได้ของจังหวัดจากการส่งกุ้งออกต่างประเทศ

2. การที่มีสถานภาพเป็นตัวกลางประสานงานระหว่างหน่วยงานระดับอำเภอกับหน่วยงานราชการส่วนกลาง เป็นรูปแบบการส่งออกในลักษณะการปฏิบัติงานประจำ โดยที่จังหวัดเป็น "ตัวส่งผ่าน" ระหว่างอำเภอและหน่วยงานราชการส่วนกลางหรือเป็นลักษณะการนำเอาปัญหาดังกล่าวนี้ไปแก้ไขแต่พฤติกรรมการทำงานแก้ปัญหาหรือรูปแบบการทำงานในระบบราชการ ไม่ได้มีมาตรการพิเศษเฉพาะใด ๆ มากไปกว่าการตั้งคณะกรรมการ สำหรับเนื้อหาหรือสาระสำคัญที่จังหวัดได้ปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาที่ก่อให้เกิดความสนใจกับ "การเร่งประสิทธิภาพการผลิต" และ "การแก้ไขผลกระทบ" ด้วยเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะมีความพยายามการแก้ไขผลกระทบจากการห่านากุ้งที่มาจาก "การร้องเรียน" หรือ "การร้องทุกข์" ของเกษตรกรนาข้าวที่ส่งคำร้องทุกข์ไปที่หน่วยงานราชการส่วนกลาง ทั้งที่สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในขณะที่หน่วยงานเหล่านี้ส่งคำร้องทุกข์ที่เกษตรกรนาข้าวนี้กลับมาจังหวัด เพื่อให้ดำเนินการต่อไป สำหรับการดำเนินงานของจังหวัดในขั้นตอนต่อไปก็คือ การแจ้งเรื่องนี้กลับไปยังอำเภอ เพื่อให้สำรวจหาข้อเท็จจริงและสนับสนุนการช่วยเหลือแก้ปัญหาเฉพาะหน้าต่างๆ ทั้งในรูปของการช่วยเหลือเรื่องน้ำ ช่อมแซมถนน การขุดลอกคูคลอง และสระน้ำ เป็นต้น แต่ไม่ได้เป็นหน่วยงาน ที่คิดแสวงหาโครงการ กิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาใด ๆ เลย หรือหากจะมีก็คือ มีน้อยมากหรือไม่มีเลย บทบาทหลักจึงอยู่ที่เป็นการรับทราบหรือรับการเสนอโครงการ กิจกรรมต่างๆ หรือการขอความช่วยเหลือสนับสนุนการปฏิบัติงานจากอำเภอมากกว่าที่เป็นการคิด หรือเริ่มต้นจากจังหวัดโดยตรง

3. การแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนเรื่องน้ำ ข้าวสารและมอบเครื่องจักรกลการช่วยเหลือความเดือดร้อนเกี่ยวกับ "น้ำจืด" ที่ใช้ในการอุปโภคบริโภคนั้น โดยเฉพาะในท้องที่ตำบลเกาะเพชร และหน้าสตน ได้ขอความร่วมมือขอรถบรรทุกน้ำและไปยังเทศบาลเมืองนครศรีฯ และองค์การบริหาร เพื่อนำน้ำไปแจกจ่ายแก่ราษฎรจังหวัดได้ส่งรถบรรทุกน้ำไป 2 คัน แต่ก็ไม่เพียงพอกับความต้องการของประชาชน ซึ่งจังหวัดเองก็ ทรานข้อจำกัดดี เพราะประชาชนก็ยังต้องหาซื้อจากบรรทุกควบคู่ไปด้วยและในที่สุดก็หยุดไม่ดำเนินการต่อไป ส่วนการให้ความช่วยเหลือเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เกี่ยวกับความอยู่รอดของเกษตรกรที่เดือดร้อนเนื่องจากขาดแคลน "ข้าวสาร" สำหรับการบริโภคในครอบครัวเกษตรกรนาข้าวนี้ จังหวัดได้รับมอบเงินบริจาคจาก

ประชาชนสภาจังหวัดจำนวน 160,000 บาท ไปซื้อข้าวสารแจกจ่ายแก่เกษตรกรนาข้าวที่ได้รับ
ความเดือดร้อน ทั้งตำบลเกาะสวรรค์ และหน้าเมือง รายละ 2 ถัง จำนวนผู้ได้รับความช่วยเหลือ
668 ราย¹⁰⁸ ส่วนการช่วยเหลือหรือให้ "การสนับสนุนเครื่องจักรกล (รถแม็กโคร)" ของ
องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราชเพื่อใช้ขุดลอกคูถนนสายหัวไทรปากพัง ซึ่งผ่านตำบล
หน้าเมืองและ เกาะสวรรค์ และถนนสายหัวไทร-ระโนด นั้นเป็นการดำเนินการตามคำขอของ
อำเภอหัวไทร ทั้งเครื่องจักรและน้ำมันเชื้อเพลิง¹⁰⁹ แต่ก็ปฏิบัติงานในระยะเวลาสั้น ๆ แล้วก็
หยุดไปเอง

4. การเดินทางไปตรวจเยี่ยมหรือไปประชุมชี้แจงต่อเกษตรกรนาข้าว โดยมี
ข้าราชการระดับผู้ใหญ่ของจังหวัดเดินทางไปเยี่ยมราษฎรที่ห้องประชุมศาลาประชาคมอำเภอ
หัวไทร เช่น ร.ต.ประวิทย์ กาญจนโอภาส รองผู้ว่าราชการจังหวัด และนายนิเวศน์ เกตุชาติ
ประธานสภาจังหวัด ประมงจังหวัด เกษตรจังหวัด และผู้กำกับการตำรวจภูธรจังหวัด เป็นต้น

5. การเป็น "ตัวกลาง" ในการเข้าไปเจรจาให้นักธุรกิจนากุ้งชดใช้ค่าเสียหาย
จากน้ำเค็มทำลายทรัพย์สิน และการเพาะปลูก หรือการเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเจรจา
ประนีประนอม หรือปรองดองให้มีการชดใช้ค่าเสียหาย ซึ่งไม่สามารถหาจุดลงตัวได้ระหว่างฝ่าย
เกษตรกรนาข้าวผู้เสียหายที่ได้เรียกร้อง ในขณะที่นักธุรกิจนากุ้งได้ต่อรองขอลดลงให้จ่ายค่าชดเชย
ที่น้อยที่สุด จนจังหวัดเข้าไปเป็นตัวกลางในการเจรจา ร.ต.ประวิทย์ กาญจนโอภาส รองผู้ว่า
ราชการจังหวัดในขณะนั้น กล่าวว่า "ในที่สุดก็หาบทลงตัวได้เมื่อทางราชการเข้ามาไกล่เกลี่ยให้
เกษตรกรยอมรับผลผลิตที่เป็นกำไรหลังจากหักต้นทุนแล้ว...ทุกฝ่ายมีมติเห็นพ้องจ่ายเงินทดแทนให้
แก่กับชาวบ้านที่ได้รับความเสียหายในอัตราถังละ 40 บาท แต่มีข้อแม้ว่าจะคิดเฉพาะจากผลผลิต
ที่ได้จริงที่ได้นอกเหนือจากการหักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ แล้วโดยคิดให้ถังละ 40 บาท¹¹⁰ ซึ่งก็เป็น
การขึ้นนำ การตัดสินใจและการให้ยอมรับถึงมติดังกล่าว แต่ก็ไม่ได้มีการนำเอามติไปปฏิบัติใด ๆ
ในพื้นที่ซึ่งเกษตรกรไม่ได้รับเงินชดเชยแต่อย่างใด

¹⁰⁸ข้อมูลจากจังหวัด อ้างจากหนังสืออำเภอหัวไทร ที่ นศ.1016/2184 ลง
วันที่ 19 เมษายน 2534

¹⁰⁹หนังสืออำเภอหัวไทรที่ นศ. 1016/3207 ลงวันที่ 6 มิถุนายน 2534

¹¹⁰หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน (30 มกราคม 2534)

6. การเตรียมการเพื่อให้มีการสำรวจข้อมูลการประกอบการนาุ้ง เพื่อวางแผนในการจัดเก็บภาษี โดยการริเริ่มของสำนักงานสรรพากรจังหวัด ด้วยการแจ้งขอความร่วมมือไปยังสำนักงานประมงจังหวัดนครศรีธรรมราชให้ช่วยสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับผู้ประกอบการอาชีพทำนาุ้งในพื้นที่ต่าง ๆ เกี่ยวกับข้อมูลผู้เลี้ยง ประเภทนาุ้ง จำนวนและพื้นที่ "เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนการจัดเก็บภาษีอากรของจังหวัดให้สอดคล้องกับสภาวะทางเศรษฐกิจที่เป็นจริง"¹¹¹ ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่ส่งผลต่อความรู้สึกที่นักธุรกิจนาุ้งมาจนถึงปัจจุบันที่ไม่กล้าไปจดทะเบียนทำนาุ้งที่อำเภอ เพราะหวาดระแวงว่า "รัฐจะมีการนำเอาข้อมูลที่กำลังสำรวจไปเก็บภาษีจากการทำนาุ้ง" ซึ่งเป็นความรู้สึกที่ประทับใจและหวาดกลัวจนถึงปัจจุบัน

3.3 ระดับชาติ

จากการศึกษาที่เน้นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และมีการสัมภาษณ์บุคคลในพื้นที่ ที่มีผลจากการสัมผัสกับการดำเนินการบางคน สามารถที่จะทราบถึงบทบาทของหน่วยงานระดับชาติในการดำเนินงานที่มักจะมีลักษณะ "การตอบสนอง" ซึ่งมีการแสดงออกดังนี้

ประการแรก การเดินทางมาตรวจเยี่ยมพื้นที่ที่มีปัญหาจริงของรัฐมนตรี เป็นการศึกษาจากเอกสารและการบอกเล่าของเกษตรกรนาุ้งที่มีประสบการณ์ในการร้องทุกข์ระดับนี้ กล่าวคือหลังจากที่ได้มีตัวแทนเกษตรกรนาุ้งไปร้องทุกข์ต่อ นายอาดัต อภาภิรมย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้เดินทางไปดูพื้นที่จริงของอำเภอหัวไทรและชุมชนนี้เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2534 สมาชิกคนหนึ่งในการอภิปรายกลุ่มย่อยเน้นหนองนกสวย กล่าวว่

"รัฐมนตรีมาเยี่ยมพอลงจากรถก็เดินบนถนนรพช. สายบ้านฉวน มีชาวบ้านถูกป่าร้องให้มายืนคอยต้อนรับ 2 ข้างถนนเต็มหมด ดีใจกันมาก นึกว่าต้องแก้ไขความทุกข์ยากให้ชาวบ้านได้อย่างแน่นอน ต้องได้เล่าเรื่องความเดือดร้อนให้รัฐมนตรีฟังกันจุใจ เพราะตั้งแต่มีน้ำเค็มเข้าสู่ข้าวแล้วไม่เคยมีผู้ใหญ่นาด

¹¹¹สำเนาหนังสือสำนักงานสรรพากรจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ นศ. 0006/5785

นี้มาดูแล แต่พอเดินดูได้ราว 500 เมตร ก็ขึ้นรถไปที่อำเภอหัวไทรเลยทำให้
ชาวบ้านไม่พอใจเป็นอย่างยิ่ง"¹¹²

จากปรากฏการณ์นี้ทำให้เกิดความรู้สึกไม่พอใจต่อราชการ เพราะมีคาดหวังว่าจะต้อง
ได้รับการดูแลเป็นพิเศษ แต่ข้อเท็จจริงกลับตรงกันข้าม เพราะเพียงแต่รัฐมนตรีมาดูพื้นที่จริงโดย
ใช้เวลาไม่นานนักในขณะที่เกษตรกรมาให้คอยต้อนรับกันอย่างหนาแน่น แล้วก็ขึ้นรถยนต์กลับ ไป
ประชุมกับชาวบ้านทั่ว ๆ ไปที่อำเภอหัวไทร ความผิดหวังนี้เป็นเหตุมาจากมีความจะพยายามที่
จะไปร้องทุกข์ถึงกรุงเทพฯ เมื่อมีผลเพียงแค่อรัฐมนตรีเดินทางมาดูพื้นที่ด้วยเวลาระยะสั้นๆ ไม่มี
การประชุมชาวบ้านที่เดือดร้อนขึ้นเป็นการเฉพาะทำให้ชาวบ้านไม่พอใจจนถึงขนาดผู้ใหญ่บ้านบาง
ท่าน และผู้นำเกษตรกรนาข้าวปฏิเสศการเข้าร่วมประชุมที่ศาลาประชาคม หิ้งๆที่ถูกกำหนดให้
เข้าไปสรุปปัญหาให้รัฐมนตรีฟังด้วย

โดยหลังจากนี้รัฐมนตรีและคณะ ไปที่อำเภอหัวไทร เพื่อให้ผู้นำชาวบ้านที่ทางการได้
เตรียมไว้และข้าราชการบรรยายสรุปปัญหาต่างๆให้ฟังและประชุมกับชาวบ้านที่ถูกอำเภอประสาน
งานให้มาคอยต้อนรับอยู่ก่อนแล้ว สำหรับปัญหานาเค็มสร้างความเดือดร้อนให้กับเกษตรกรและ
พื้นที่นาข้าวนี้รัฐมนตรีได้สั่งการในที่ประชุมว่า "ปัญหาความเสียหายของชาวบ้านซึ่งได้รับกระทบ
จากการทำนาเกลือจะไม่หลักเกณฑ์ช่วยเหลืออย่าง เช่น กรณีประสบภัยธรรมชาติ แต่จะหา
ความช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษ"¹¹³ ซึ่งก็เท่ากับว่าเกษตรกรนาข้าวไม่ได้รับการแก้ไขในการให้
ความช่วยเหลือเฉพาะหน้า

สำหรับการมาพบประชุมชาวบ้านนี้รัฐมนตรีได้ขอให้เจ้าหน้าที่สำรวจผู้เสียหายแล้ว
รายงานให้กระทรวงเกษตรกรรมและสหกรณ์ทราบซึ่งอำเภอหัวไทรได้ตั้ง "คณะกรรมการสำรวจ
ความเสียหาย ชื่อราษฎรนาข้าว พื้นที่เสียหายและมูลค่าความเสียหาย ปรากฏว่ามีเกษตรกร
นาข้าวได้รับความเสียหาย 1,014 ราย พื้นที่นาข้าว 14,933.75 ไร่ มูลค่าเสียหายไร่
ละ 1,200 บาท เป็นเงิน 17,920,500 บาท และเกษตรกรมีความต้องการให้ทางราชการให้

¹¹²จากการสัมภาษณ์นายพล เมื่อ 25 มิถุนายน 2535.

¹¹³จากสำเนาหนังสือจังหวัดนครศรีธรรมราช ถึงปลัดกระทรวงเกษตรกรรมและ
สหกรณ์ ที่ นศ. 0007/41819 ลงวันที่ 20 พฤศจิกายน 2534.

ความช่วยเหลือเป็นยี่งซีพินอัตราไร่ละ 1,200 บาท¹¹⁴ ซึ่งเป็นข้อมูลเก่า ๆ ที่เคยใช้ดำเนินการมาแล้ว และส่งรายละเอียดดังกล่าวนี้ไปให้รัฐมนตรีหาทางพิจารณาช่วยเหลือ แต่จนถึงขนาดนี้ไม่ปรากฏว่ามีผลจากความคิดของการช่วยเหลือในครั้งนั้นตกมาถึงเกษตรกรแต่อย่างใด จนมีการกล่าวกันว่าไม่คุ้มกับการไปยื่นคอยต้อนรับกลางแดดร้อน

ประการที่สอง การสั่งการให้แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และนำเสนอโครงการแนวคิดของรัฐเป็นการตอบสนองข้อเรียกร้องของเกษตรกรนาข้าวที่เดินทางไปร้องทุกข์ที่กรุงเทพฯ อีกทางหนึ่งนั้น โดยที่เลขานุการรัฐมนตรี (นายสนิท อักษรแก้ว) ได้มีหนังสือแจ้งมายังนายสมกับพวก¹¹⁵ ซึ่งเป็นตัวแทนเกษตรกรนาข้าวโดยจำแนกการแก้ปัญหาของทางราชการตามกรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเสนอมา กล่าวคือ

- ในการแก้ไขปัญหาระงควั่นนั้น กรมชลประทานได้แจ้งว่าได้ส่งรถยนต์บรรทุกน้ำจำนวน 2 คันไปช่วยเหลือราษฎรหมู่ที่ 2 3 4 6 และ 8 9 ตำบลบ้านเกาะสวรรค์ ตั้งแต่วันที่ 22 มีนาคมถึง 11 เมษายน 2534 โดยยังให้การช่วยเหลืออย่างต่อเนื่องไปจนกว่าชาวบ้านจะอยู่ในภาวะปกติแต่ก็เป็นปัญหาในเชิงปฏิบัติการที่ไม่สามารถสนองต่อเกษตรกรได้มากนัก นพพล ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 ได้กล่าวในเรื่องดังกล่าวนี้ว่า "เคยมีรถน้ำนำมาแจก 2 ครั้ง จริงแต่ให้ชาวบ้านเป็นผู้ออกค่าน้ำมันเองเพื่อให้รถบรรทุกน้ำมาถ่ายไว้ที่จุดจ่ายน้ำซึ่งมีถังเก็บน้ำฝนประจำหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านของตนเองสำหรับของหมู่ที่ 4 แต่หมู่ที่ 6 มีถังเก็บน้ำฝนตั้งอยู่ที่บางคณที่ ซึ่งมีบ้านของเกษตรกรนาข้าวตั้งอยู่ 4-5 ครัวเรือนเท่านั้น ห่างไกลจากชุมชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่หนาแน่น จึงไม่มีใครเดินทางไปนำเอาน้ำมาใช้ สำหรับปริมาณน้ำนับว่าพอที่จะบรรเทาความเดือดร้อนชั่วคราวในระยะเพียง 2-3 วัน จึงยังไม่พอเพียงและในที่สุดก็ได้หยุดไปเพราะชาวบ้านไม่มีเงิน ไม่สะดวก และเวลารถบรรทุกน้ำมาจ่ายจะนำมาจ่ายที่จุดร่วมที่มีถังเก็บน้ำฝนรองรับ โดยให้เกษตรกรนาข้าวจะต้องนำภาชนะขนถ่ายรับกลับไปบ้านอีกหนึ่ง จึงไม่

¹¹⁴สำเนาหนังสือจังหวัดนครศรีธรรมราช ถึงปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
ที่ นศ. 0007/41819 ลงวันที่ 20 พฤศจิกายน 2534

¹¹⁵หนังสือกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่ กษ. 0201/26460 ลงวันที่ 5 สิงหาคม 2534.

สะดวก" 116 และประชาชนก็ยังคงหาซื้อน้ำเช่นเดิมหรือไปขอจากบ่อน้ำของเพื่อนบ้านบนสันเนินริมทะเลอีกต่อไป

- สำหรับการแก้ไขปัญหามาระยะยาว ได้ "รวบรวม" เอนโยายและแนวทางการแก้ไขของหน่วยงานต่างๆ ที่ต้องเกี่ยวข้องและรับผิดชอบมา เสนอให้สาธารณะและเกษตรกรทราบ คือ

- กรมประมง ได้เร่งดำเนินการควบคุมและป้องกันทางด้านสิ่งแวดล้อม โดยให้ผู้เลี้ยงกุ้ง "จดทะเบียนฟาร์มกุ้ง" ไว้กับกรมประมง ให้ผู้เลี้ยงกุ้งจัดทำระบบน้ำทิ้งให้ได้มาตรฐาน ทั้งกำหนดแผนปฏิบัติงานไว้ 2 ระยะ คือ แผนระยะสั้นจัดการขุดลอกคูคลอง เพื่อระบายการน้ำทิ้งสำหรับผู้เลี้ยงกุ้ง และในแผนระยะยาว ให้มีการทำชลประทานน้ำเค็มมาใช้

- กรมวิชาการเกษตร รายงานว่า ได้สั่งการให้สถาบันวิจัยการทำฟาร์มและหน่วยวิจัยและพัฒนาระบบการทำฟาร์มพัทลุง จังหวัดพัทลุง เข้าไปศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหามารประกอบอาชีพการเพาะปลูกให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ที่ได้รับความเดือดร้อนดังกล่าว และได้รับรายงานดังนี้

1) จากการสำรวจพื้นที่ ปรากฏว่าพื้นที่ส่วนที่อยู่ใกล้เคียงกับนาุ้งนั้นถูกน้ำเค็มซึ่งระบายจากบ่อเลี้ยงกุ้งมาท่วมขังนา ไม่สามารถทำนาได้อีก เนื่องจากการทำนากุ้งได้ทำเป็นแนวยาวตลอดถนนบ้านหน้าสวน-ปากพั้ง และทำตลอดแนวคลองหัวไทร ทำให้น้ำในคลองหัวไทรซึ่งเดิมเคยกร่อยในช่วงฤดูแล้ง กลับกลายเป็นน้ำเค็มแทบตลอดปีเนื่องจากการระบายน้ำเสียจากบ่อเลี้ยงกุ้งลงคลองหัวไทร

2) การที่ราษฎรต้องการปรับปรุงพื้นที่ที่เสียหายแล้ว ให้เป็นไร่นาสวนผสมนั้นคงดำเนินการได้เฉพาะในพื้นที่ที่อยู่ห่างจากบ่อเลี้ยงกุ้งพอสมควร

3) วิธีการปรับปรุงพื้นที่ไร่นาสวนผสมนั้นกิจกรรมหลักที่ต้องดำเนินการ คือ การขุดบ่อน้ำภายในฟาร์มและแปรเปลี่ยนพื้นที่นาให้เป็นร่องสวน เพื่อให้เกษตรกรสามารถเก็บกักน้ำฝนไว้ใช้ เพราะไม่สามารถใช้น้ำจากคลองหัวไทรได้อีกต่อไป และการดำเนินการจัด

ทำไร่นาสวนผสมต้องทำในลักษณะการรวมกลุ่มอาจเป็นกลุ่มเกษตรกรใกล้เคียงกัน กลุ่มละ 4-5 ครอบครัว ซึ่งมีพื้นที่นาติดต่อกัน ทำการขุดคูรอบแปลงไร่นาสวนผสมของกลุ่มและใช้ดินที่ขุดทำเป็นแนวคันดินป้องกันน้ำท่วมและป้องกันน้ำเค็มซึ่งอาจจะเกิดสภาพน้ำเค็มซึ่งอาจจะเกิดสภาพน้ำหลากจากน้ำเค็มที่ระบายมาจากบ่อเลี้ยงกุ้งได้ อีกทั้งการดำเนินงานของกรมส่งเสริมการเกษตร กรมป่าไม้ที่มีเนื้อหาไม่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาของพื้นที่ชุมชนนี้

สำหรับการร้องทุกข์ของนายรินทร์ กับพวก โดยมีนายเจริญ ดำเนินการร้องทุกข์ ด้วยการส่งเอกสารต่าง ๆ ไปยังสำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรีนั้น ได้ตอบสนองข้อร้องทุกข์ กล่าวคือมีการตอบหนังสือ กลับมายังบุคคลดังกล่าว 1 ฉบับ¹¹⁷ มีลักษณะเป็นการรวบรวมการดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องคล้ายๆกับรายชื่อของนายสมที่เห็นการพรณถึงแนวทางวิธีการการที่แต่ละหน่วย โดยที่ในส่วนตัวความรับผิดชอบของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มีหลายกรมที่เกี่ยวข้องได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานกล่าวคือ

- กรมชลประทาน ได้ให้แนวทางแก้ไขเพิ่มเติมว่า "จะก่อสร้างประตูระบายน้ำคลองหัวไทรในบึงประมาณ 2536-2537 จะสามารถเก็บกักน้ำจืดในคลองหัวไทร... ส่วนพื้นที่ริมทะเลในเขตอำเภอหัวไทรและเขตอำเภอปากพะนังและพื้นที่คลองหัวไทรและแม่น้ำปากพะนังทางทิศตะวันออกไม่สามารถป้องกันน้ำเค็มได้ เนื่องจากในเขตอำเภอหัวไทรท้องที่ตำบลเกาะเพชร ตำบลหน้าสตนมีการทำนาเกลือและนาข้าวปะปนกันปัจจุบันอำเภอหัวไทรกำลังดำเนินการส่งเสริมการเลี้ยงกุ้งในพื้นที่ทั้งหมด..¹¹⁸

- กรมการประมง เพิ่มประเด็นคือ "พัฒนาการเลี้ยงกุ้งทะเลโดยจัดเป็นกลุ่มเกษตรกรเพื่อวางรูปแบบที่เหมาะสม และจัดตั้งกองทุนเกษตรกร เพื่อนำรายได้มาเป็นค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาสิ่งสาธารณูปโภคส่วนรวม

¹¹⁷หนังสือสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ที่ นร 0111/16119 ลงวันที่ 18 พฤศจิกายน 2534.

¹¹⁸หนังสือสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี อ้างแล้ว.

- ในขณะที่ กรมส่งเสริมการเกษตร ได้รายงานจากสภาพข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นปัญหาเชิงปฏิบัติ เนื่องจากนาทุ่งอยู่บริเวณเดียวกับที่นาเกษตรกรอยู่ การระบายน้ำเสียจากนาทุ่งซึ่งเป็นน้ำกร่อย เมื่อไม่มีวิธีการระบายน้ำที่เหมาะสมย่อมทำให้พืชผลของเกษตรกรที่อยู่ใกล้เคียงได้รับความเสียหายพร้อมทั้งได้แนะนำว่า ในเชิงวิชาการแล้วในสภาวะที่เป็นอยู่นี้ไม่สามารถที่จะปรับปรุงนาข้าวให้ได้ผลดี เหมือนเช่นที่เคยเป็นอยู่...การแก้ไขในเรื่องนี้ควรจะแก้ไขที่สาเหตุที่แท้จริงได้แก่ การสร้างชลประทานน้ำเค็ม ซึ่งควรจะต้องสัมพันธ์กับพื้นที่ที่จะทำนาทุ่ง โดยต้องมีการแบ่งเขตการทำนาทุ่งให้แน่ชัด¹¹⁹

นอกจากนี้สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรีได้แนบหนังสือสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ หลังจากที่ได้หารือและพิจารณาปัญหาความเดือดร้อนของเกษตรกรนาข้าวที่ได้ร้องเรียนมาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้ทำการสรุปการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา ดังนี้¹²⁰

- 1) สำรวจพื้นที่การเลี้ยงกุ้งกุลาดำ และศึกษาผลกระทบจากกิจกรรมนี้ในพื้นที่จังหวัดสงขลาและนครศรีธรรมราช
- 2) ขอความร่วมมือไปยังสำนักงานส่งเสริมการลงทุนในการกำหนดเงื่อนไขด้านสิ่งแวดล้อมประกอบการออกบัตรส่งเสริมการลงทุน
- 3) เสนอข้อ เสนอแนะ ในการป้องกันและแก้ไขผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมไปยังจังหวัดสงขลา
- 4) ร่วมประชุมกับจังหวัดสงขลา เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาน้ำเสียจากนาทุ่งในบริเวณจังหวัดสงขลาและนครศรีธรรมราช
- 5) แต่งตั้งคณะกรรมการกำหนดมาตรฐานน้ำทิ้งจากการเกษตรเพื่อกำหนดมาตรฐานน้ำทิ้งจากนาทุ่ง ซึ่งขณะนี้กำลังอยู่ในระหว่างการดำเนินการ
- 6) แต่งตั้งคณะกรรมการควบคุมและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมจากกิจการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ซึ่งได้ดำเนินการพิจารณาแก้ไขปัญหากล่าวเพาะเลี้ยงกุ้งชายฝั่งโดยเลือกพื้นที่ใน

¹¹⁹หนังสือสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี อ้างแล้ว.

¹²⁰หนังสือสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ วพ. 0507/4173 ลงวันที่

เขตอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ทดลองในการกำหนดเขตพื้นที่เพาะเลี้ยงกุ้งให้อยู่ภายในขอบเขตจำกัด เพื่อการจัดการพื้นที่อย่างเป็นระบบภายใต้ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่อันจะนำไปสู่การกำหนดแนวทางในการควบคุมและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมจากกิจการเพาะเลี้ยงกุ้งในพื้นที่ชายฝั่งทั่วประเทศต่อไป และขณะนี้คณะอนุกรรมการฯ กำลังอยู่ในระหว่างการกำหนดแนวทางและมาตรการดังกล่าว ซึ่งคาดว่าจะเสร็จโดยเร็วนี้ และสามารถจะเสนอต่อจังหวัดหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการต่อไป

จะเห็นได้ว่า รูปธรรมที่น่าเสนอของหน่วยงานระดับชาตินั้น ไม่มีความชัดเจนในการปฏิบัติใด ๆ มีประเด็นที่น่าสนใจจากการตอบสนองของระดับชาติทุกครั้งก็คือ เมื่อมีการร้องทุกข์จากเกษตรกรก็จะแจ้งรายละเอียดจากการรวบรวมเอาแนวทางวิธีการของแต่ละหน่วยงานที่บรรยายอย่างมีเหตุผล และการไม่มีการตั้งหน่วยงานเฉพาะกิจใดๆ เป็นประการแรก การพยายามชี้แนะให้มีการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการเลี้ยงกุ้งเป็นประการที่สองและสุดท้าย คือ ไม่มีการนำเอาแนวความคิดหรือการช่วยเหลือใดๆ มาปฏิบัติจริงในชุมชนนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย